

FÖRSLAG

ANGÅENDE

ändrade grunder för statsunderstöd åt anstalter för
populärvetenskapliga föreläsningar

AFGIFVET DEN 12 JANUARI 1911

AF

TILLKALLADE SAKKUNNIGA.

STOCKHOLM

IVAR HÆGGSTRÖMS BOKTRYCKERI A. B., 1911.

INNEHÅLL

De sakkunnigas skrifvelse till statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet	5
<hr/>	
I. Historik	7
A. Föreläsningrörelsens uppkomst. Statsunderstödens växande belopp	7
B. Grunderna för statsbidragens utgående	15
C. Föreläsningrörelsens utveckling	21
D. Förmedlingsanstalter (centralbyråer)	26
E. Universitetens föreläsningsskurser. Föreläsningssanstalter i utlandet	29
II. Föreläsningssverksamhetens nuvarande läge	32
A. Åhörarnes antal och lefnadsställning m. m.	32
B. Föreläsningssanstalternas omkostnader	35
C. Föreläsningssanstalternas inkomster	37
D. Förmedlingsanstalter (centralbyråer) och sammanslutningar mellan lokala anstalter	37
E. Föreläsningssrörelsens samband med bibliotek (och andra bildningsanstalter)	39
F. Anmärkningar och önskemål	40
G. Tredje allmänna svenska folkbildningssmötets resolutioner	43
III. De sakkunnigas yttrande och förslag	45
A. De populärvetenskapliga föreläsningarnas syfte	45
B. Föreläsarna	50
C. Planläggning, serieföreläsningar och bygdekurser	54
D. Kostnadsfrågan	57
E. Lokalfrågan	61

F. Förmedling af föreläsningar. Centralbyråer.....	62
G. Föreläsningsverksamhetens organisation.....	66
H. Föreläsningsanstalternas samverkan med bibliotek.....	68
I. Universitetens föreläsningsskurser	70
IV. Sammanfattning	71

Bilagor.

A. Kungl. kungörelsen den 18 juni 1910	77
B. Kungl. cirkuläret den 31 december 1909	80
C. De sakkunnigas frågeformulär	90
D. Förslag till formulär för ansökan om statsbidrag jämte dithörande bilagor (D ₁ —D ₈)	93
E. Föreläsningsverksamheten i Norge och Danmark	97

Till

Herr Statsrådet och Chefen för Ecklesiastikdepartementet.

Jämlikt nådigt bemyndigande den 18 juni 1910 för Chefen för Ecklesiastikdepartementet att tillkalla högst sex sakkunniga för att inom departementet biträda vid beredande af frågan om förändrade grunder för utgående af statsanslag till understöd för anordnande af populärvetenskapliga föreläsningsskurser i folkbildningssyfte har Herr Statsrådet i departementsskrivelser af den 10 september och 11 oktober 1910 öfverlämnat ifrågasvarande uppdrag åt medicine doktorn *Knut Kjellberg*, envoyén *Herman Lagercrantz* i Wirsbo, folkskolläraren *Nils Lundahl* i Lund, verkstadsarbetaren *Bror Viktor Munkhammar* i Kiruna och filosofie doktorn *Valfrid Palmgren*.

Efter att under den 15 och 16 september hafva sammanträdt och upprättat frågeformulär (bil. C), hvilket därefter utsändes till samtliga statsunderstödda föreläsningsanstalter i riket, åtskildes de sakkunniga för att i afvaktan på de inkommande svaren, ånyo sammanträda f. o. m. den 13

oktober t. o. m. den 30 november. Från sistnämnda dag till den 4 dennes, då de sakkunniga ånyo sammanträdde, hafva undertecknad Kjellberg jämte de sakkunniges sekreterare, amanuensen friherre Gustaf Hummerhielm ytterligare sammanställt och bearbetat inkomna statistiska uppgifter m. m.

De sakkunniga få härmed till Herr Statsrådet vördsamt öfverlämna bifogade »förslag angående ändrade grunder för statsunderstöd åt anstalter för populärvetenskapliga föreläsningar».

Stockholm den 12 januari 1911.

KNUT KJELLBERG.

H. L. F. LAGERCRANTZ.

NILS LUNDAHL.

B. V. MUNKHAMMAR.

VALFRID PALMGREN.

G. Hummerhielm.

I. Historik.

A. Föreläsningsrörelsens uppkomst. Statsunderstödens växande belopp.

Den nuvarande populärvetenskapliga föreläsningsverksamheten i folkbildningssyfte har sin närmaste upprinnelse och förebild uti Stockholms arbetar-institut, hvilket upprättades år 1880 på initiativ af doktor *Anton Nyström*. Redan följande år ingick institutets styrelse till Kungl. Maj:t med begäran om ett statsanslag af 5,000 kronor för fortsättande af institutets verksamhet, hvilken enligt ansökningen »skulle stå utanför alla politiska agitationer och gälla en allmänt vetenskaplig och humanistisk odling. Den bildning, som där meddelades, skulle stå i öfverensstämmelse med tidens kultur; fri forskning vore dess grundval och en sund utveckling med ordning som stöd stode såsom ett mål. Institutet afsåge att utbilda själfständiga och grundade åsikter samt vördnad för lifvets allvar, därigenom motverkande dryckenskap, dåligt tidsfördrif, demagogiska upphetsningar m. m. Det afsåge vidare att befordra en fredlig lösning af de stora frågorna samt att förebygga konflikter och våldsamma kriser».

Den första
föreläsnings-
anstalten.

Kungl. Maj:t beviljade det sökta statsbidraget, därvid föreskrefs, att institutet skulle stå under inspektion af professorn vid Vetenskapsakademien H. Gylden.

Under växande tillslutning från allmänhetens sida, hvilket visade sig i allt talrikare besökta föreläsningar och genom frikostiga bidrag från såväl enskilda personer som staten och Stockholms stad, utvecklade sig Stockholms arbetarinstitut under de följande åren. Här är endast att anteckna, att Stockholms stadsfullmäktige på grund af en i november 1882 af 1,400 personer undertecknad petition lämnade arbetarinstitutet ett anslag af 5,000 kronor, samt att Kungl. Maj:t den 6 juli 1883 beviljade institutet ytterligare 5,000 kronor. Under åren 1881—1883 inrättades med Stockholms arbetarinstitut som förebild föreläsningsskurser för arbetsklassen i Malmö, hvarjämte sådan verksamhet planerades i Örebro, Gäfle och Uppsala.

På grund af det stigande intresse, hvarmed verksamheten vid Stockholms arbetarinstitut omfattades icke blott i hufvudstaden utan också i många landsortsstäder, ingick institutets förvaltningsråd år 1883 till Kungl. Maj:t med hemställan, att Kungl. Maj:t måtte finna lägligt och för landet gagnande att

vid nästkommande riksdag aflåta proposition om ett anslag för befordrande af folkupplysningen medelst *arbetarinstitut**) eller liknande institutioner för meddelande af vetenskaplig teoretisk bildning åt dem, som saknat en högre undervisning under uppväxtåren. Därjämte anhöll arbetarinstitutet att af blifvande anslag komma i åtnjutande af ett årligt understöd af åtminstone 5,000 kronor.

I denna ansökan framhölls, att folkskolan aldrig äfven med den bästa ledning torde kunna meddela den bildning, hvarom nu vore fråga. Folkskoleundervisningen afsåge endast själsodlingen under barnaåldern. Men äfven för vuxna medlemmar af den kroppsarbetande klassen vore det nödvändigt att sörja för tillfälle till andlig odling på lediga stunder dels för inhämtande af de kunskaper, som vår tids samhällen mer och mer fordra af alla sina medborgare, dels i afseende å sedlig förkofran och motverkande af urartning genom sysslolöshet och dåligt tidsfördrif. Okunnigheten visade sig i otaliga fall vara ett af de förnämsta hindren för en lugn social utveckling och den vore hufvudanledningen till den begärlighet, med hvilken mången så ofta mottog lockande sociala utopier. Endast genom en på vetenskaplig forskning grundad allmänbildning, spridd till hela folket och synnerligast till städernas mera lifskraftiga och för tidens stora frågor mera vakna befolkning, kunde den mognad i omdöme och den kloka besinning vinnas, som nu mera än någonsin fordrades i våra samhällen.

Genom beslut den 31 december 1883 afslog Kungl. Maj:t arbetarinstitutets förenämnda ansökning.

Riksdagen
1883.

Vid samma års Riksdag hade emellertid frågan om statsanslag till föreläsningskurser för arbetsklassen varit föremål för lifligt intresse och långvariga debatter.

Vid 1883 års Riksdag väcktes nämligen af *Ola Andersson* från Burlöf i Skåne inom Andra kammaren motion, att Riksdagen måtte ställa till Kungl. Maj:ts förfogande ett förslagsanslag af 20,000 kronor att utdelas såsom uppmuntran och understöd åt undervisningsanstalter och föreningar, som i *de större städerna* beredde och anordnade regelbundna föreläsningskurser för arbetsklassen, under villkor att kommuner eller enskilda tillsköte minst lika mycket, att anstaltens angelägenheter vårdades af en styrelse, som ägde antaga föreståndare och *lärare*, att föreläsningarna ordnades regelbundet visst antal timmar i veckan under 5—8 månader och i väl ordnade föreläsningskurser, äfvensom att anstalten förfogade öfver kunniga och dugliga, för denna undervisning lämpade lärarkrafter samt tillräcklig och passande undervisningsmateriell.

*) I allmänhet äro kursiveringar inom här citerade eller refererade anföranden gjorda af de sakkunniga själfva.

Då Ola Anderssons motion, hvilken förnyades vid 1884 års Riksdag, innebar den första framställningen om statsunderstöd till populärvetenskapliga föreläsningar i allmänhet, återgifves densamma här i sin helhet. Den är af följande lydelse.

»Oaktadt de stora uppoffringar, statsverket gör för undervisningsväsendet i vårt land i alla riktningar, och oaktadt de ytterligare fordringar i detta hänseende, som för närvarande äro under pröfning och utredning, men som också mana till anordningar, ledande till besparingar, vågar jag likväl göra framställning om ett nytt bidrag från statens sida på detta område i förhoppning, att det skall vara väl använda penningar och för öfrigt af mycket ringa dimensioner.

»Den ojämförligt största delen af landets barn, som i skolan har att inhämta sitt kunskapsmått, har ock därmed slutat sin skolundervisning, med undantag af en jämförelsevis mindre del, som kan finna väg till fortsättnings- eller folkhögskolor. Om ock mången, med rätt eller orätt, hyser den åsikten, att den undervisning, som sålunda står alla till buds i folkskolan, kan i allmänhet för det stora flertalet och särskildt för arbetsskassen vara tillräcklig (många äro dock till följd af försummad skolgång eller mindre väl ställda anordningar i andra afseenden säkerligen rätt klen rustade, då de på egen hand skola reda sig i lifvet), så lär dock ej af någon böra eller kunna förnekas, att tillfällen till god undervisning äfven efter skoltiden, lämpad för de åhörare och deltagare, för hvilka den är afsedd, kunna vara både nyttiga och förädlande; i alla händelser kan den tid, som hertill användes, mycket sämre förspillas.

»De försök, hvilka i sådant hänseende gjorts i Stockholm med Arbetar-institutet, som meddelar undervisning under åtta månader årligen alla aftnar i veckan och som besökes af flera hundrade arbetare, i Malmö, där likaledes sedan innevarande års början en förening föranstaltar fortgående föreläsningar, besökta af större antal än man väntat, samt i Örebro, Gäfle och Uppsala, där åtminstone förberedelser göras i samma syfte, visa huru arbetsskassen med lif och intresse omfattar de tillfällen, hvilka sålunda erbjudas den till nyttig och förädlande undervisning och sysselsättning.

»Den mängd af fabriks- och handtverksarbetare, som i städerna upp- växer eller från landet inflyttar och lefver utan stödet af hem- och familjelif, och af hvilka många kanske i barndomen jämväl saknat förmånen af ett godt och vårdande hem, behöfver i sanning väl att under den från arbete lediga tiden kunna vända sig till något, som drager dem från lockelser och frestelser till hvarjehanda laster. Jag vet väl att detta är blott *ett* bland de medel, som i detta hänseende kunna främja arbetssklassens bästa och därmed äfven samhällets; andra torde böra dels af kommunerna själfva och dels af den

enskilda människokärleken omhändertagas, och i alla händelser utesluter ej det ena goda det andra.

»I de många mindre städerna i vårt land lär det svårligen låta sig göra att skaffa föreläsare och få ett åhörarantal, som någorlunda motsvarar kostnaderna; men där lär det behöfvet kunna fyllas med fortsättnings- och aftonskolor. I de större åter, med en betydligare arbetspersonal, är förhållandet helt annorlunda.

»För att i dessa senare befordra inrättande och uppehållande af dylika läroanstalter hade jag länkt mig, att staten endast skulle lämna ett begränsadt bidrag, under villkor: att kommuner och enskilda tillskjuta minst lika mycket, att anstaltens angelägenheter vårdas af en styrelse, som antager föreståndare och lärare, att föreläsningarna ordnas regelbundet visst antal timmar i veckan under 5—8 månader och i väl ordnade föreläsningsskurser, äfvensom att anstalten förfogar öfver kunniga och dugliga, för denna undervisning lämpliga lärarkrafter samt tillräcklig och passande undervisningsmaterie.

»I öfrigt lära dessa föreningar och inrättningar böra få ordna sig fritt efter olika förhållanden, på samma sätt som med folkhögskolorna på landsbygden skett; och utvägar lära lika litet här som i fråga om folkhögskolorna för Kongl. Maj:t saknas att t. ex genom årsredogörelser och genom kommunernas bidragande med anslag förvissa sig om läroanstalternas gagnande verksamhet.

»Med fäst afseende på kostnaderna för föreståndare och föreläsare, lokal och materie m. m., bör för en under 5—8 månader med 5 à 7 föreläsningar i veckan fortgående undervisning ett statsunderstöd till hvarje af högst 3,000 kronor kunna gifvas och för mindre undervisningstid i förhållande därefter. För det i hufvudstaden inrättade arbetarinstitutet, hvilket redan anordnat en filial och ytterligare lär det komma att inrätta ännu en sådan och sålunda i själfva verket utgör flera undervisningsanstalter, ehuru under samma styrelse, torde alltså staten böra efter ofvannämnda grunder bidraga med åtminstone 5,000 kronor, därest anstalten fortfar att göra sig förtjent af vitsord om gagnande verksamhet.»

Under uttalande af det obestriddiga uti nyttan af sådana föreläsningsanstalter tillstyrkte statsutskottet ett anslag af 15,000 kronor, därvid utskottet såsom villkor för statsunderstöds erhållande till de af motionären uppgifna villkor fogade samma ovillkorliga förbehåll om underlåtande af agitationer i alla politiska och religiösa strider, som vore gällande för Stockholms arbetarinstitut.

Vid statsutskottets utlåtande fanns fogad en af *L. M. Nordenfält* gjord reservation, däri han yrkade, att Riksdagen skulle bevilja det af motionären önskade beloppet 20,000 kronor att tilldelas *icke blott sådana föreningar och*

anstalter i större städer, hvilka anordnade föreläsningskurser för arbetarklassen, utan äfven vara tillgängliga för dylika föreningar och anstalter uti mindre städer och på landet.

Till de af statsutskottet uppställda villkoren hade reservanten jämväl föreslagit, att statsunderstödd anstalt eller förening skulle vara skyldig att underkasta sig alla de villkor och kontroller, som i öfrigt af Kungl. Maj:t pröfvades nödiga eller lämpliga.

I Riksdagens båda kamrar uppstod vid behandlingen af denna fråga en långvarig diskussion, hvilken hufvudsakligen rörde sig om tre punkter, nämligen huruvida statsutskottets förslag beträffande anslagets storlek eller del af motionären begärda och sedermera af reservanten yrkade större beloppet 20,000 kronor skulle bifallas, om statsanslaget skulle — såsom motionären yrkat och statsutskottet tillstyrkt — vara afsedt endast för föreläsningskursers anordnande i *större städer* eller om äfven föreläsningsanstalter i mindre städer och å landsbygden skulle kunna komma i åtnjutande af detsamma samt slutligen, huruvida man skulle bland villkoren för statsbidragets erhållande uppställa jämväl reservationens yrkande om rätt för Kungl. Maj:t att föreskrifva ytterligare kontroller. Till dessa olika förslag gjordes framställning om proposition såväl i Första som Andra kammaren.

Därjämte förekommo en mängd olika yrkanden, bland annat i Första kammaren af *F. F. Carlson*, hvilken för öfrigt anslöt sig till reservationen, att ordet »*föreläsningskurser*» borde utbytas mot »*föredrag*» och ordet »*lärare*» mot »*föreläsare*». Detta sista ändringsförslag biträdades äfven af reservanten. I Andra kammaren föreslog *Liss Olof Larsson*, att anslaget borde sättas till 15,000 kronor till understöd åt sådana *kommuner eller föreningar*, som anordnade *föreläsningar* för arbetsklassen, dock under villkor, bland andra, att *kommuner eller enskilda* tillsköte minst *dubbelt* så mycket, som erhöles af staten. Förslaget innebar således jämväl den ändring, att *föreläsningskurser* utbyttes mot *föreläsningar*. Af förslagsställarens anförande torde man dock vara berättigad draga den slutsatsen, att han icke därmed afsett fristående föreläsningar utan snarare en utvidgning af folkskolan.

I både Första och Andra Kammaren förekommo dessutom yrkanden såväl om återremiss som på rent afslag.

Voteringarna utföllo så att i Första kammaren godkändes ett af *Fredrik von Essen* gjordt förslag, hvarigenom kammaren för sin del beviljade af statsutskottet föreslagna 15,000 kronor på de af reservanten uppställda villkor. I Andra kammaren afslogos samtliga i ämnet väckta förslag. Sedan resultatet af omröstningarna i denna kammare tillkännagifvits, anmäldes reservation af 32 af kammarens ledamöter.

Vid den gemensamma omröstning, som på grund häraf ägde rum, af-

gåfvos i Första kammaren 57 röster för kammarens beslut, hvaremot 56 röster afgåfvos för afslag. I Andra kammaren blefvo rösterna 93 mot 103, hvarför Riksdagen alltså med 9 rösters majoritet för denna gång afslagit Ola Anderssons motion.

Riksdagen
1884.

Detta resultat, som visade beaktansvärda minoritetssiffror, föranledde motionären att till följande års Riksdag framkomma med förnyadt förslag. Under hänvisning till föregående Riksdags statsutskotts tillstyrkande utlåtande framlade Ola Andersson sin ofvannämnda motion med endast den ändring, att han däri strukit orden »i de större städerna» för att därigenom möjliggöra föreläsningrörelsens spridande jämväl till mindre städer och landet. Vid denna Riksdag biträdde han af *Sigfrid Wieselgren*, hvilken uti en inom samma kammare väckt motion gjorde framställning om statsbidrag i enlighet med Första kammarens föregående år fattade beslut. Dessa båda motioner skilde sig sålunda — förutom hvad beträffar anslagets storlek — endast däruti, att det Wieselgrenska förslaget upptog villkoret om skyldighet för anstalt eller förening, som ville åtnjuta statsbidrag, att underkasta sig den *kontroll*, Kungl. Maj:t kunde pröfva lämplig, samt dessutom att statsunderstödet endast var afsedt för anstalter och föreningar i *större städer*.

Statsutskottet sammanjämkade de båda motionerna och hemställde, att Riksdagen måtte bevilja det mindre beloppet 15,000 kronor till understöd åt sådana anstalter eller föreningar (äfven på landet), som anordnade föreläsningkurser för arbetare. Bland villkoren för understödet upptog utskottet jämväl det af Sigfrid Wieselgren föreslagna.

Riksdagen biföll utan debatt hvad utskottet hemställt.

Sedan genom detta Riksdagens beslut början gjorts till statsunderstöd åt anstalter för populärvetenskapliga föreläsningar, upptog Kungl. Maj:t år efter år i statsverkspropositionen särskilda extra anslag till denna verksamhet.

Riksdagen
1885.

Bland äskandena under riksstatens åttonde hufvudtitel till 1885 års Riksdag gjorde Kungl. Maj:t sålunda framställning om enahanda anslag, 15,000 kronor, jämväl för år 1886.

I Andra kammaren väcktes vid samma Riksdag af *Axel Key* motion, hvari hemställdes, att anslaget skulle höjas till 20,000 kronor och att understödsbelopp för hvarje anstalt eller förening ej finge öfverstiga 3,000 kronor för år räknadt, dock att filialer för arbetarinstitut, som voro förlagda till andra lokaler än hufvudanstalten, fingo samma rätt till understöd som själfständiga föreläsninganstalter. Vid denna motion fanns fogad en tabell utvisande, att tio olika föreningar och anstalter, hvilka för år 1885 garanterats bidrag af kom-

mun eller enskilda till sammanlagdt belopp af 21,150 kronor, begärt 19,640 kronor i statsanslag. Af dessa hade på grund af bristande medel understöd helt och hållet måst nekas två föreningar, hvarjämte i ett fall reducering måst ske å begärdt anslag, oaktadt det begärda beloppet legat under 3,000-kronors-gränsen.

Statsutskottet tillmötesgick motionären i afseende å höjning af anslaget samt hemställde beträffande motionen i öfrigt, att Kungl. Maj:t skulle äga rätt att, därest särskilda förhållanden därtill föranledde, öka understödsbeloppet till hvarje förening eller anstalt till högst 5,000 kronor. Reservationer afgåfvos emot utskottets beslut *dels* af F. F. Carlson angående skrifvelse till Kungl. Maj:t om utredning, huruvida någon förändring borde ske *såväl* i de grunder, efter hvilka anslaget fördelades, och högsta beloppet af det understöd, som borde tillgodokomma någon anstalt, *som äfven* i afseende på de villkor, som borde fästas vid anslagets åtnjutande, särskildt i den frågan, *huruvida dessa endast borde utgöras af bestämda längre föreläsningskurser* med visst antal timmar i veckan eller om åt anstalterna borde lämnas frihet att äfven anordna flera eller färre *fristående föredrag öfver särskilda ämnen, lämpade för en mognare ålder och för arbetarens praktiska behof*, *dels* ock af 4 ledamöter, hvilka förordade bifall till den kungl. propositionen oförändrad.

Första kammaren godkände utan votering utskottets hemställan. I Andra kammaren uppstod en lång debatt, därvid man i synnerhet angrep statsutskottets förslag att understöd skulle efter Kungl. Maj:ts bepröfvande kunna i undantagsfall tilldelas anstalt eller förening med högst 5,000 kronor. Sedan i Andra kammaren yrkande framställts om bifall *dels* till utskottets förslag, *dels* till Kungl. Maj:ts proposition och *dels* till utskottets förslag beträffande anslagssumman, men till Kungl. Maj:ts förslag beträffande högsta tillåtna statsbidrag, beslöt kammaren med 102 röster mot 94 att bifalla Kungl. Maj:ts proposition.

Då kamrarna stannat i olika beslut, verkställdes gemensam votering, därvid i Första kammaren afgåfvos 71 röster för utskottets förslag och 49 röster för Kungl. Maj:ts proposition.

Andra kammarens röster voro respektive 80 och 126, hvarför Riksdagen med 24 röstes majoritet bifallit Kungl. Maj:ts i ämnet aflåtna proposition.

Jämväl till 1887 års Riksdag gjorde Kungl. Maj:t framställning om statsanslag till föreläsningskurser för arbetarklassen till oförändradt belopp och Axel Key förnyade sin ofvannämnda motion. Riksdagen
1887.

Statsutskottet rättade sig denna gång efter föregående års Riksdags beslut och hemställde om bifall till Kungl. Maj:ts förslag, hvilket hade till följd att fem ledamöter af utskottet reserverade sig till förmån för Keys motion.

Vid ärendets behandling inom Första kammaren upplyste statsrådet *C. G. Hammarskjöld*, att ansökningar om statsanslag för år 1887 inkommit om ett sammanlagdt belopp af 20,950 kronor och att, då anslaget endast utgjorde 15,000 kronor, en del reduktioner måst vidtagas vid fördelningen af detsamma. Kungl. Maj:t hade i främsta rummet understödt föreningar, som förut erhållit anslag, men afslagit alla nyinkomna ansökningar utom en från Norrköpings arbetar-institut. Bland dem som icke erhållit anslag voro anstalter i städerna Visby, Vänersborg, Landskrona, Kristianstad och Lund. Efter en stunds diskussion biföll kammaren därefter Keys i ämnet väckta motion. Efter en synnerligen långvarig debatt, därvid statsrådet Hammarskjöld hade ett anförande af i hufvudsak samma innehåll som det ofvan omförmälda, beslöt däremot Andra kammaren i enlighet med Kungl. Maj:ts framställning, hvilken också vid gemensam votering med allenast 8 röstes öfvervikt blef Riksdagens beslut.

På grund af Kungl. Maj:ts framställningar har Riksdagen sedermera beviljat årliga extra anslag till den populärvetenskapliga föreläsningsverksamheten. På grund af det alltjämt ökade intresse, hvarmed verksamheten omfattats, har en forigående stegring af anslaget nödvändiggjorts.

Under det att anslaget åren 1886—1887 utgick med 15,000 kronor och åren 1888—1894 med 20,000 kronor årligen, beviljade sålunda Riksdagen för hvartdera af åren 1895 och 1896 — 25,000 kronor;

> år 1897	30,000	>
> > 1898	35,000	>
> > 1899	45,000	>
> > 1900	55,000	>
> hvartdera af åren 1901 och 1902	65,000	>
> > > > 1903 och 1904	100,000	>
> år 1905	125,000	>
> > 1906	155,000	>
> > 1907	180,000	>
> > 1908	200,000	>
> > 1909	220,000	>
samt för hvartdera af åren 1910 och 1911	235,000	>

Endast en gång efter år 1888 har inom Riksdagen gjorts försök att höja af Kungl. Maj:t begärdt anslag till förevarande ändamål.

Vid 1896 års riksdag framlades nämligen af *A. Aulin m. fl.* inom andra kammaren motion om anslagets höjande från af Kungl. Maj:t begärda 30,000 kronor till 50,000 kronor. Förslaget afstyrktes af statsutskottet och vann ej heller Riksdagens gillande.

B. Grunderna för statsbidragens utgående.

Villkoren för åtnjutande af statsbidrag hafva undergått förändringar beträffande tre punkter.

Till föreskriften, att föreläsningarna skulle ordnas regelbundet, visst antal timmar i veckan under fem till åtta månader och i väl afpassade kurser gjordes på framställning af Kungl. Maj:t vid 1896 års Riksdag det tillägg, att Kungl. Maj:t beträffande anstalt, som hade sin verksamhet å landsbygden eller dels i stad, dels å landet, skulle äga att därutinnan göra de eftergifter, omständigheterna kunde påkalla. Riksdagen
1896.

Vidare framhöll Kungl. Maj:t i statsverkspropositionen till 1898 års riksdag, att i hittills gällande villkor för åtnjutande af statsbidrag borde vidtagas ett par mindre förändringar, så till vida att det borde bestämdt framhållas, att det understödsbelopp, som utgäfves till hvarje anstalt eller förening *endast finge afse föreläsningsskurser för arbetsklassen* och att kommuner eller enskilda skulle för anordnande *af sådana föreläsningsskurser* tillskjuta minst lika mycket som staten. Det hade nämligen händt, att understöd af ifrågavarande anslag begärts äfven till bekostande af elementarundervisning i aftonskola, som varit förenad med föreläsningssanstalt, och att utfästa bidrag från kommuner och enskilda till anstalten afsett jämväl uppehållande af sådan skola. På grund häraf föreslog Kungl. Maj:t två ändringar i villkoren, nämligen att i bestämmelsen, »att understödsbelopp, som utgäfves till hvarje anstalt eller förening, icke finge öfverstiga 3,000 kronor för år räknadt», efter ordet förening inskötes »*endast finge afse föreläsningsskurser af nämnda slag och*» samt att bestämmelsen, »att kommuner och enskilda tillsköte minst lika mycket som staten» ändrades till »att kommuner och enskilda *för anordnande af sådana föreläsningsskurser* tillsköte minst lika mycket som staten». Riksdagen
1898.

På statsutskottets tillstyrkan biföll Riksdagen utan diskussion dessa ändringsförslag, därvid Riksdagen likaledes på utskottets förslag uttalade den önskan, att den af Kungl. Maj:t utfövrade *kontrollen öfver föreläsningarna* måtte så inrättas, att den största möjliga säkerhet vunnes därför, att föreläsningarna måtte blifva till verklig nytta för de samhällsklasser, för hvilka de voro afsedda.

I enlighet med statsutskottets hemställan uttalade 1905 års Riksdag den förhoppningen, att föreläsningarna med afseende å *ämnesval och framställningssätt* anordnades så ändamålsenligt som möjligt, och framhöll Riksdagen särskildt önskvärdheten af att, såsom ursprungligen vid beviljandet Riksdagen
1905.

af statsanslag för ändamålet torde varit afsedt, ifrågavarande föreläsningar, i den mån de voro förlagda till städer och andra orter med tillgång till lämpliga föreläsare, mera än på senare tid varit fallet, anordnades såsom *sammanhängande undervisningskurser*.

Riksdagen
1907.

Vid behandlingen af anslaget till den populärvetenskapliga föreläsningssamfundets historik är jämväl att erinra om de anmärkningar, som till 1907 års Riksdag af *statsrevisorerna* framställdes mot verksamheten samt dessa anmärkningars behandling inom Riksdagen.

Under hänvisning till Riksdagens år 1898 och 1905 här ofvan omförmälda uttalanden beträffande den af Kungl. Maj:t utfövrade kontrollen öfver föreläsningarna samt dessas ändamålsenliga anordnande med afseende å ämnesval och framställningssätt gjorde Revisorerna, hvilka tagit del af de till Kungl. Maj:t insända årsredogörelserna i synnerhet beträffande valen af föreläsningssämnen, anmärkning af följande lydelse:

»Särskildt förefaller det Revisorerna anmärkningsvärdt, att föreläsningarna mycket ofta omfattade aflägsset belägna länders natur och folk, hvar emot föreläsningar, afsedda att bland arbetarebefolkningen sprida kunskaper om hvad vårt eget land äger af skönhet och utvecklingsmöjligheter, sparsamt förekommit. Likaledes hafva Revisorerna trott sig finna, att ett afsevärdt antal af föreläsningarna varit af ringa praktiskt värde för arbetsklassen. Då Revisorerna anse, att dessa föreläsningsskursers viktigaste uppgifter äro ej mindre att väcka håg för själfbildning än äfven att sprida kännedom om och kärlek till fosterlandet samt att meddela sådan kunskap, som kan varda till verklig nytta i det praktiska lifvet, hafva Revisorerna velat å dessa förhållanden fästa uppmärksamhet.»

Kungl. Maj:ts befallningshafvande i rikets olika län, hvilka anmodats afgifva yttrande häröfver, instämde efter hörande af vederbörande inspektörer i allmänhet uti Revisorernas anmärkningar. Ur länsstyrelsernas utlåtanden må här anföras följande.

En länsstyrelse framhöll att sådana ämnen, som berörde t. ex. aflägsset belägna länders natur och folk, torde för en van föreläsare bereda ett lämpligt tillfälle till jämförelse med vårt land. Äfven om en del föreläsningar icke voro af direkt praktisk betydelse för arbetsklassen, utfövrade de i allt fall ett *förädlande inflytande* och utgjorde en lämpligare förströelse än utelif och sällskapande med en del mera eller mindre hyggliga kamrater. Säkert väckte de äfven *håg för själfbildning*, i synnerhet å sådana orter, hvarst folkbibliotek funnes tillgängliga; och hade det visat sig, att sådana bibliotek år efter år vunne en ökad användning. Länsstyrelsen funne, att de anmärk-

ningar, som framställts och framställas mot dessa föreläsningar kanske mindre borde riktas mot valet af ämnen än mot det sätt, hvarpå dessa ämnen behandlades; en van och skicklig föreläsare skulle säkert, äfven om ämnet låte främmande, förstå att lämna sina åhörare en god behållning, men just därvid yppade sig stora svårigheter, och det vore nödvändigt, att föreläsaren förstode att taga nödig hänsyn till sina åhörarens bildningsgrad, så att en föreläsning, som på en industriplats vore för ändamålet lämplig, i en aflägsen belägen landtsocken bland hufvudsakligen jordbruksarbetare kunde vara både olämplig och opraktisk. Men tillgången på verkligt goda föreläsare särskildt för arbetsklassen vore för liten. I öfrigt vore det för föreläsningssanstalternas styrelser svårt att på förhand veta, huru ett ämne, som kunde förefalla både lämpligt och praktiskt, komme att af föreläsaren behandlas.

Säkert vore emellertid, att föreläsningarna i stort sedt verkat mycket godt, och att de medel, som användts till dem, vore väl använda. Berättigade anmärkningar kunde visserligen i en del fall framställas så väl mot föreläsningar som föreläsare; och det vore ju önskligt att befinnliga missförhållanden rättades, men dessa rättelser borde göras med varsam hand, så att icke det lifliga intresset, hvarmed detta bildningsarbete omfattades, slappades eller förkväfdes.

Ett flertal länsstyrelser uttalade sig i samma riktning, därvid också framhölls svårigheten dels att erhålla föreläsningar, som fyllde alla de anspråk man kunde önska med afseende å ämnesval, och dels att vinna framstående föreläsare särskildt under den årstid, som bäst lämpade sig för anordnande af föreläsningar.

Dessutom betonade en länsstyrelse, att speciel yrkesutbildning tillhörde fackskolornas verksamhetsområde och sålunda knappast borde åläggas föreläsningsskolorna. hvarförutom dylika föreläsningar näppeligen kunde samla någon större åhörarskara, intresserad af fackämnet.

En annan länsstyrelse framhöll, att man allmänt sökt anordna föreläsningar i enlighet med den af revisorerna uttalade åsikten samt att där *i enstaka fall* vid en eller annan anstalt detta dock icke ägt rum, orsaken därtill berott på omständigheter, som för vederbörande föreläsningssstyrelse icke stått att öfvervinna.

Liknande uttalande gjordes dessutom af ännu en länsstyrelse, som vid granskningen af föreningarnes årsredogörelser och till följd af den kännedom om föreningarnes verksamhet, länsstyrelsen i öfrigt förvärfvat sig, icke funnit anledning till någon åtgärd, och detta desto mindre som länsstyrelsen vore fullt medveten om de svårigheter, som i landsorten gjorde sig gällande i fråga om föreläsningarnes anordnande.

Under det att flertalet länsstyrelser nöjde sig med att instämma uti de

anmärkningar, som af revisorerna framstälts, torde här böra anmärkas de skilda *förslag*, som i anledning häraf gjordes af tre länsstyrelser.

Länsstyrelsen i Mariestad, som icke kunde fränkänna befogenhet beträffande de tid efter annan från olika håll framställda anmärkningarne emot föreläsningssällskapens verksamhet, föreslog, att Kungl. Maj:t måtte utfärda bestämmelse därom, att vid föreningarnas ansökningar om statsbidrag skulle fogas uppgift å de ämnen, som skulle behandlas vid föreläsningarne, därvid Kungl. Maj:t hade i sin hand att vägra anslag till sådan förening, hvars ämnesval icke syntes vara ändamålsenligt anordnad.

Länsstyrelsen i Karlstad, som däremot med stöd af erfarenheter från Värmlands län icke ansåg några särskilda åtgärder eller föreskrifter i det syfte, Riksdagens revisorers anmärkningar afsåge, vara påkallade, framhöll såsom önskvärdt, att de af Riksdagen till anordnande af föreläsningar för arbetsklassen anslagna medel i stället anvisades till anordnandet af allmänna folkföreläsningar. Den egentliga arbetsklassen vore nämligen icke längre de hufvudsakliga åhörarne vid föreläsningarne; dessa besöktes af personer af alla samhällsklasser och de hade också därmed fått en vidgad betydelse. De hade alltmer blifvit ett led i det allmänna folkbildningsarbetet. Största nyttan af ifrågavarande medel vore att hämta, om dessa kurser betraktades som moment i ett allmänt folkbildningsarbete och om föreläsningarne således finge utveckla sig till allmänna folkföreläsningar.

Slutligen framhöll länsstyrelsen i Visby, att det torde vara förtjänt att tagas i öfvervägande, huruvida icke staten — för att afhjälpa de anmärkta bristerna — kunde och borde genom någon därtill lämplig central institution öfvertaga högsta ledningen af föreläsningssällskapens verksamhet och sörja för, att lämpliga föreläsare, åtminstone i vissa ämnen, funnes att tillgå äfven för mera aflägsna orter, utan att allt för stora ekonomiska uppoffringar kräddes af de lokala anstalterna eller föreningarne.

1907 års Riksdags statsutskott ansåg, att det, af hvad i ärendet förekommit, framginge, att största delen af de med understöd af statsmedel anordnade föreläsningarne varit i afseende å ämnesval så inrättade, att de syntes motsvara de fordringar, som enligt Revisorernas af utskottet delade uppfattning borde ställas på desamma. Då allmänt uttalats anslutning till hvad Revisorerna i detta afseende framhållit samt det kunde emotses, att vid den inspektion, som hvarje anstalt eller förening, hvilken erhöile bidrag af statsanslaget, vore underkastad, det af Revisorerna angifna önskemålet komme att vinna beaktande, hemställde utskottet, att Revisorernas framställning för det dåvarande icke måtte föranleda till vidare åtgärd.

Riksdagens båda kamrar fattade den 24 april beslut i enlighet med statsutskottets hemställan, hvilket beslut inom Andra kammaren föregicks af en längre öfverläggning.

En fråga, som jämväl varit föremål för Riksdagens beslut, är ändringen af anslagets benämning »föreläsningskurser för arbetsskassen». Redan vid anslagets första debatterande i Riksdagen år 1883 framhölls olämpligheten af denna formulering. På framställning af folkbildningsförbundet framlade Kungl. Maj:t för 1908 års Riksdag förslag om denna anslagstitels förändring till »populärvetenskapliga föreläsningskurser i folkbildningssyfte». Det hade nämligen under verksamhetens fortskridande visat sig, att föreläsningarna i mycket stor utsträckning besöktes af den s. k. medelklassen, hos hvilken man kunde konstatera ett ofta lika stort bildningsbehof som hos de speciellt kroppsarbetande klasserna. Detta Kungl. Maj:ts ändringsförslag blef af Riksdagen godkändt utan diskussion. Riksdagen
1908.

Uti statsverkspropositionen till 1910 års Riksdag anförde statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet beträffande anslag till ifrågavarande populärvetenskapliga föreläsningskurser, att det förefölle som om föreläsningsverksamheten delvis skulle kunna bedrivas med än större planmässighet än hittills skett, detta såväl i fråga om den rent yttre anordningen af verksamheten som äfven beträffande val af ämnen och föreläsare. Förslag i dylik riktning borde emellertid föregås af en fullständig och allsidig utredning. En sådan vore det också departementschefens afsikt att föranstalta. Riksdagen
1910.

Vid behandlingen af förevarande anslagspunkt inom Första kammaren framhöll kammarens vice talman *Gottfrid Billing*, att han icke ville underskatta föreläsningarnes nytta såsom lämplig förströelse, men att man borde uppställa den fordran, att föreläsningarna verkligen hos åhörarna uppväckte en tendens till eget arbete, att de hos dem framkallade själfarbete vare sig i teoretisk eller praktisk riktning. Vidare uttalade vice talmannen önskvärdheten af större kritik särskildt i fråga om val af föreläsningssämnerna och föreläsare, därvid man särskildt borde se till att välja ämnen af sådan beskaffenhet, att åhörarna ägde möjlighet att tillgodogöra sig desamma samt att de frambringade själfverksamhet.

Sigfrid Wieselgren, hvilken genom sin motion till 1884 års Riksdag bidragit till beviljandet af förevarande anslag, framhöll, att hans ursprungliga syfte med dessa föreläsningar var, att de skulle verka väckande på befolkningen. Talaren framhöll därjämte föreläsningarnes betydelse som förströelse. Dock fick man icke taga föreläsningarna *uteslutande* såsom förströelse, utan de måste resultera i själfverksamhet. Villkoren för erhållande af statsbidrag borde i främsta rummet affattas så, att föreläsningarna bättre och bättre inriktades på det syfte, som från början varit afsedt och alltid måste betraktas såsom det hufvudsakliga och väsentliga i saken.

Tabell I.

Föreläsningsanstalt	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892
Stockholms arbetarinstitut.	3,000	3,000	3,000	3,000	3,000	3,000	3,000	3,000
» arbetarförening	1,500	1,500	1,500	1,500	1,500	1,500	1,500	1,500
» borgarskola ...	[1,500]	[500]	[500]	500	500	500	500	500
Uppsala arbetarinstitut.	1,000	500	500	1,000	1,000	1,100	1,000	1,000
Eskilstuna	—	—	—	—	—	—	—	[500]
Norrköpings arbetarinstitut	—	1,700	1,700	2,000	2,000	2,000	2,000	2,000
Jönköpings arbetarförening	500	500	500	—	—	—	—	—
Visby »	—	[500]	—	—	—	—	—	—
Kristianstads föreläsningss- förening	—	[500]	—	—	—	—	—	—
Malmö föreläsningssförening	3,000	2,500	2,500	2,700	2,700	2,700	2,800	2,900
Landskrona »	—	[500]	—	—	—	—	—	—
Lunds arbetarinstitut	—	[500]	[500]	500	500	500	500	500
Ystads föreläsningssanstalt.	—	—	[300]	400	400	500	500	500
Hälsingborgs föreläsningss- kommitté	—	—	—	400	—	—	—	—
Halmstads föreläsningssför- ening	—	—	—	—	—	—	600	600
Göteborgs arbetarinstitut	3,000	3,000	3,000	3,000	3,000	3,000	3,000	3,000
Vänersborgs föreläsningss- förening	[650]	[650]	—	—	—	—	—	—
Karlstads föreläsningssan- stalt	—	—	—	300	300	300	—	300
Örebro föreläsningssförening	500	500	500	600	—	1,200	600	600
Gäffe arbetarinstitut	2,500	1,800	1,800	2,000	2,000	2,000	2,000	2,000
Söderhamns arbetarinstitut	—	—	—	200	1,000	1,000	1,000	1,000
Östersunds arbetarförening	—	—	—	200	—	—	—	—
Summa kronor	15,000	15,000	15,000	18,900	17,900	19,300	19,000	19,400
De sökta statsbidragen för samma tid utgjorde	19,650	20,950	28,800	19,200	17,900	19,300	19,000	19,900
Kommuner eller enskilda bidrag med	22,840	28,087	27,000	23,529	19,500	24,975	24,385	23,965

Anm. Beträffande förestående tabell är att iakttaga, att siffror inom [] betecknar sökt, men icke beviljad statsbidrag. Streckad kolumn utmärker, att statsbidrag för detta år icke ens begärts.

C. Föreläsningsrörelsens utveckling.

Sedan härmed redogjorts för uppkomsten och utvecklingen af den statsunderstödda föreläsningsverksamheten, kommer här nedan att lämnas en kort översikt öfver föreläsningsverksamhetens framträdande och utveckling under tiden från och med år 1885, då Riksdagen för första gången understödde föreläsningsskurser för arbetsskassen.

Under erinran att statsanslaget för åren 1885—1887 utgjorde 15,000 kronor och under åren 1888—1892 20,000 kronor meddelas här ett sammandrag öfver fördelningen af statsanslaget under nämnda år, då statsanslaget söktes af och tilldelades endast föreläsningsanstalter *i släder*.

Af tabell I torde man vara berättigad draga den slutsatsen, att föreläsungsverksamheten i afseende å bildandet af nya och vidmakthållande af redan startade anstalter under åren 1889—1892 visade tecken till stillastående, ja tillbakagång. Så tycks Jönköpings arbetarförening hafva nedlagt sin verksamhet under hela ifrågavarande period, hvarjämte föreläsungsverksamheten synes tidvis hafva legat nere i Halmstad, Karlstad och Örebro. Hälsingborgs föreläsningsskommitté och Östersunds arbetarförening, hvilka under år 1888 med bidrag af statsmedel uppehållit föreläsungsverksamhet, förnyade icke under nämnda tidsföljd ansökning om understöd från statsanslaget.

Under nämnda period söktes statsbidrag af endast en ny föreläsningförening, nämligen Eskilstuna arbetarinstitut, hvilket begärde understöd för 1892 till ett belopp af 500 kronor. Oaktadt statsanslaget utgjorde 20,000 kronor och af detsamma endast utdelades 19,400 kronor, erhöll institutet, som af kommun och enskilda för nämnda tid tillförsäkrats understöd till lika belopp med det sökta statsbidraget, likväl icke begärdt understöd. Denna föreläsningsanstalt förnyade sedermera ej förrän år 1896 sin ansökning om statsbidrag.

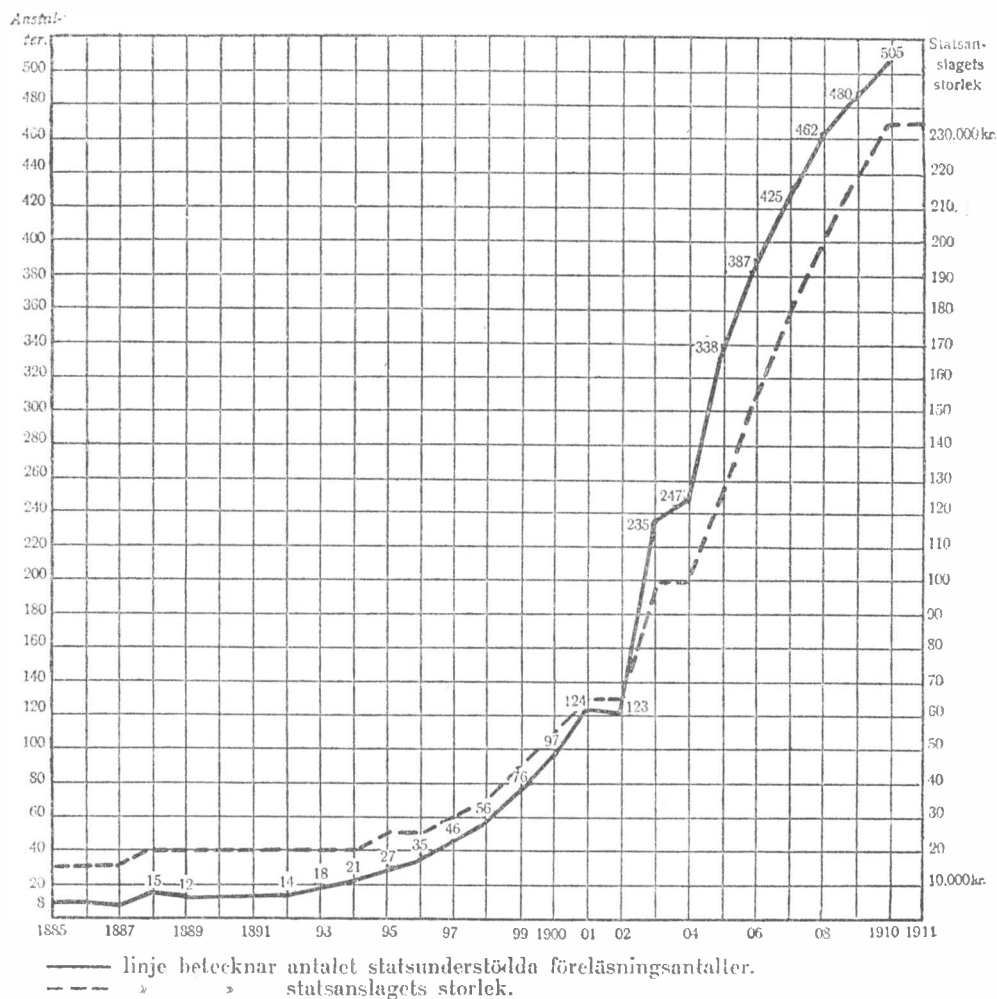
Med år 1893 inträdde en väsentlig stegring i intresset för föreläsungsverksamheten, hvilken från och med detta år utsträcktes jämväl till landsbygden. Statsanslag erhöles af följande fem landsortanstalter, nämligen af Haninge-Dalarö, Åtvids och Svalöfs föreläsningföreningar, Binga nykterhetsförening och Skönvik-Östrands aftonskoleförening.

Intresset för föreläsungsverksamheten har från denna tid varit synnerligen stort, hvilket också framgår af följande tabell II, därå grafiskt framställes antalet statsunderstödda föreläsningsanstalter under hela den tid, som ifrågavarande föreläsungsverksamhet utöfvats, samt — för att erhålla en öfverskådlig bild öfver ökningen af antalet anstalter i förhållande till statsanslagets storlek — jämväl detta anslags stegring under samma tid.

Af nedanstående tabell II framgår, att antalet statsunderstödda föreläsnings-

anstalter under åren 1894—1901 vuxit i jämn stigning till 124 stycken för all under år 1902 — då statsbidraget liksom under år 1901 utgjorde 65,000 kronor — till och med understiga föregående års i antal. Orsaken är tyd-

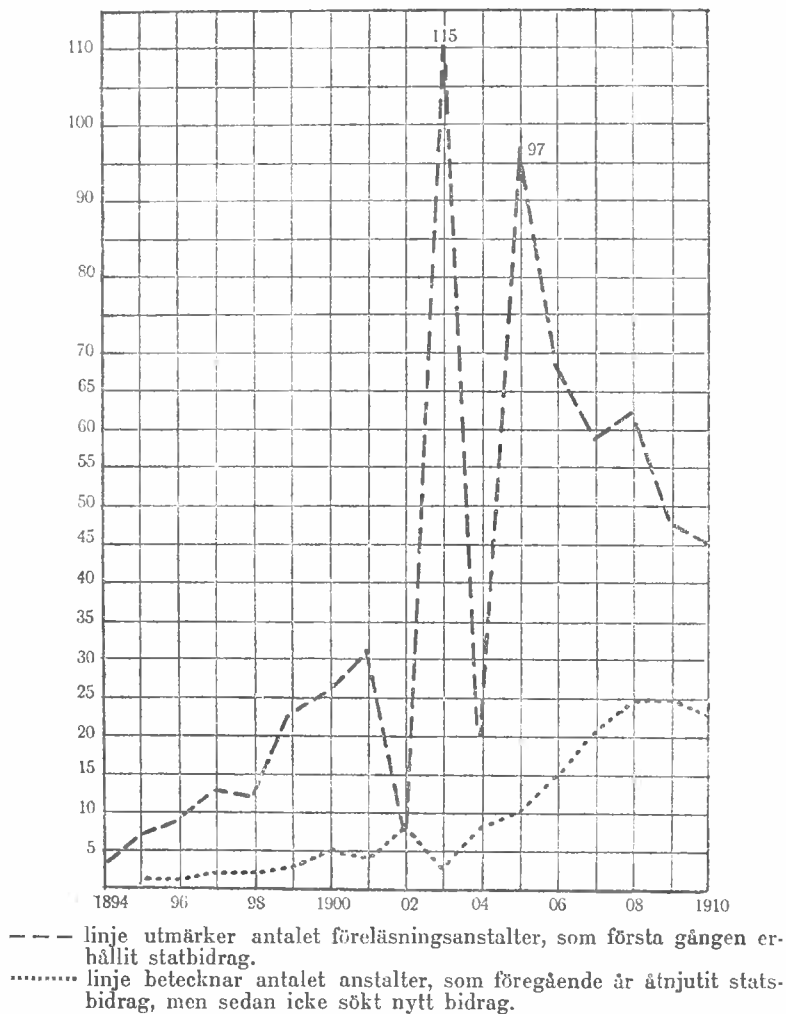
Tabell II.

ligen att söka uti bristande tillgång på medel, enär icke mindre än 54 anstalter sökte statsbidrag för år 1902 till ett sammanlagdt belopp af 17,540 kronor, utan att erhålla något sådant bidrag. Nästa år med sitt maximum

af nya och sitt fåtal upphörande föreläsningsanstalter bestyrker också riktigheten af denna åsikt. Statsbidraget, som för detta år höjts till 100,000 kronor, förslog också att beträffande anstallernas antal i det närmaste möta

Tabell III.

anspråk från nya anstalter. Endast 18 föreningar, hvilka begärt tillhopa 5,948 kronor, blefvo helt och hållet utan statsbidrag. Däremot måste stora reduktioner göras beträffande de anstalter, som erhöilo statsbidrag, emedan

det af dem ansökta beloppet med i det närmaste $\frac{1}{3}$ öfversteg det tillgängliga statsbidraget.

Enahanda blef förhållandet år 1904, då statsanslaget utgick med oförändradt belopp eller 100,000 kronor. Ej mindre än 86 föreningar, hvilka föregående år icke åtnjutit statsbidrag, hade nu inkommit med ansökning, men ej flera än 20 kunde erhålla bidrag till ett sammanlagdt belopp af 4,500 kronor, hvaremot de återstående 66 föreningar, hvilka helt och hållet blefvo utan bidrag, begärt tillhoppa 20,000 kronor. Under de följande åren (1905—1910), då statsanslag beviljats med ett för hvarje år stegradt belopp, har också antalet statsunderstödda föreläsningsanstalter varit i proportionell ökning.

Af tabell III framgår, att antalet nya statsunderstödda föreläsningsanstalter varit i starkt stigande. Under det att största delen föreläsningsanstalter oafbrutet fortsatt sitt arbete, hafva dock för hvarje år några få anstalter nedlagt sin verksamhet. För att erhålla siffror, som rätt utvisa den årliga tillökningen af föreläsningsanstalter, är det sålunda nödvändigt att räkna med de statsunderstödda föreningar, som icke sökt nytt understöd. Ofvanstående grafiska framställning är afsedd att åskådliggöra förhållandet mellan de föreningar, som antingen *för första gången* eller i ny form *erhållit statsbidrag*, och dem, hvilka, oaktadt de förut åtnjutit statsunderstöd, likväl icke förnyat ansökningen om statsbidrag.

Antalet föreningar, som sökt bidrag af statsmedel utan att kunna beredas sådana, samt de sökta bidragens storlek framgår beträffande åren 1885—1892 af här ofvan intagna tabell nr I angående fördelningen af statsanslagen för nämnda tid. År 1893 var Trollhättans föreläsninginstitut den enda bland 6 nya anstalter, som icke erhöll bidrag. Det sökta beloppet utgjorde 300 kronor. Följande år söktes bidrag af föreläsningsanstalter i städerna Hälsingborg (300 kronor) och Härnösand (325 kronor), utan att de kunde blifva delaktiga af anslaget. Under åren 1895 och 1896 kunde statsbidrag beredas samtliga sökande. Bland 14 nya föreningar, hvilka år 1897 sökte statsbidrag, var Kinda föreläsningförening den enda som ej erhöll något. Orsaken torde vara att söka däri, att föreningen, som endast förfogade öfver 250 kronor och sökte lika stort bidrag, hade sin verksamhet förlagd till ej mindre än 9 socknar. Huru i förevarande hänseende gestaltat sig under de följande åren, 1898—1910, framgår af tabell IV.

Beträffande den ekonomiska sidan af föreläsningsverksamheten skulle det vara af synnerligt intresse att erhålla fullt exakta siffror angående *medelkostnaden för föreläsning*. Försök att uppnå ett dylikt resultat omöjliggöras

Tabell IV.

Antalet föreläsningssanstalter, som under åren 1898—1910 sökt, men icke erhållit statsbidrag, storleken af de sökta beloppen och anstalternas bidrag af kommun eller enskilda.

Föreläsningssanstalter	År 1898			År 1899			År 1900			År 1901			År 1902		
	An- tal	Sökt belopp	Bidrag af kommun eller enskilda	An- tal	Sökt belopp	Bidrag af kommun eller enskilda	An- tal	Sökt belopp	Bidrag af kommun eller enskilda	An- tal	Sökt belopp	Bidrag af kommun eller enskilda	An- tal	Sökt belopp	Bidrag af kommun eller enskilda
I stad eller köping	1	419	419	—	—	—	4	1,100	1,160	6	3,094	3,226	11	4,320	4,380
Å landsbygden	7	2,039	2,139	3	650	651	—	—	—	2	800	300	43	14,189	14,539
Summa	8	2,488	2,588	3	650	651	4	1,100	1,160	8	3,894	3,526	54	18,509	18,918
Föreläsningssanstalt	År 1903			År 1904			År 1905			År 1906					
	An- tal	Sökt belopp	Bidrag af kommun eller enskilda	An- tal	Sökt belopp	Bidrag af kommun eller enskilda	An- tal	Sökt belopp	Bidrag af kommun eller enskilda	An- tal	Sökt belopp	Bidrag af kommun eller enskilda	An- tal	Sökt belopp	Bidrag af kommun eller enskilda
I stad eller köping	8	4,057	3,901	16	7,269	7,145	1	300	300	—	—	—	—	—	—
Å landsbygden	10	1,906	1,600	50	13,691	13,005	35	5,504	5,567	25	3,102	3,258	—	—	—
Summa	18	5,957	5,957	66	20,960	20,150	36	5,804	5,867	25	3,102	3,258	—	—	—
Föreläsningssanstalt	År 1907			År 1908			År 1909			År 1910					
	An- tal	Sökt belopp	Bidrag af kommun eller enskilda	An- tal	Sökt belopp	Bidrag af kommun eller enskilda	An- tal	Sökt belopp	Bidrag af kommun eller enskilda	An- tal	Sökt belopp	Bidrag af kommun eller enskilda	An- tal	Sökt belopp	Bidrag af kommun eller enskilda
I stad eller köping	—	—	—	—	—	—	2	960	460	—	—	—	—	—	—
Å landsbygden	19	3,365	3,280	20	3,210	3,092	6	1,270	1,480	8*)	1,985	2,040	—	—	—
Summa	19	3,365	3,280	20	3,210	3,092	8	2,280	1,940	—	—	—	—	—	—

*) 3 af dessa voro anstalter vid regementen; och utgjorde de af dem sökta beloppen tillhopa 1,400 kronor.

emellertid af ofullständiga uppgifter beträffande antalet hållna föreläsningar samt därigenom, att en del anstalter i de till ecklesiastikdepartementet årligen insända redogörelserna upptagit samtliga utgifter äfven de för lokal m. m., medan andra anstalter endast angifvit de direkta utgifterna till föreläsarnas honorar och resekostnader.

Uti Kungl. kommerskollegii afdelnings för arbetsstatistik meddelanden för år 1909 framlades emellertid resultatet af en dylik undersökning beträffande föreläsninganstalternas verksamhet under samma år. Därvid anmärkes dock att inga som helst upplysningar stått att vinna för 51 föreningar med en inkomst af sammanlagdt 37,869 kronor, beträffande antalet beräknade föreläsningar, utan att dessa erhållits approximativt med ledning af hvad för de öfriga anstalterna kunnat konstateras.

Af undersökningen framgick, att antalet beräknade föreläsningar i hela riket uppgick till 12,064, däraf 4,490 komma på föreläsninganstalterna i städer och 7,574 hållits å landsbygden. Medeltalet föreläsningar per förening hade beräknats i stad till 38 och å landet till 21 samt för samtliga föreläsninganstalter till 25. Genomsnittskostnaden per föreläsning för hela rikets alla föreläsninganstalter hade efter detta beräkningssätt befunnits utgöra 39 kronor, under det att densamma för enbart städernas anstalter uppgått till 41 kronor och för landsbygden beräknats till 38 kronor.

D. Förmedlingsanstalter (centralbyråer).

I och med föreläsningrörelsens större spridning till landsorten gjorde sig behovet af en ordnad förmedling mellan föreläsninganstalterna och föreläsarna alltmera gällande. Det gällde nämligen att erhålla största möjliga garanti för att verkligt goda föreläsare stodo till buds jämväl för föreläsninganstalter uti aflägsna trakter. För dessa anstalters föreståndare var det naturligen, så länge någon upplysningsbyrå ej fanns, förenadt med den största svårighet att erhålla kännedom om lämpliga föreläsare uti de ämnen, som bäst lämpade sig för ortens speciella behof.

Då föreläsningrörelsen redan tidigt vann den största tillslutningen i det tätbebyggda Skåne med dess rikedom på goda kommunikationer, var det också här, som en dylik förmedlingsanstalt eller centralbyrå först kom till stånd. Sedan frågan därom varit föremål för diskussion vid Nordiska skolmötet i Stockholm år 1895 och på möte med föreläsarne vid Lunds universitets sommarkurser följande år, upprättades från och med hösten 1898 *Centralbyrån i Lund för populära vetenskapliga föreläsningar*.

Sedan Centralbyrån i Lund sålunda ådagalagt förmedlingsverksamhetens betydelse för föreläsningrörelsens *ordnande* tillkommo snart andra förmed-

lingsanstalter. Så bildades år 1902 Centralföreningen i Stockholm för populärvetenskapliga föreläsningar, hvilken genom sammanslutning med Föreningen för folkbibliotek och läsestugor år 1903 uppgick i det nuvarande *Folkbildningsförbundet i Stockholm*. Denna förening, som har till allmänt ändamål att bidraga till folkbildningsarbetets organiserande, underlättande och stödjande, särskildt genom främjande af folkbibliotek och folkliga föredrag, är delad på tre afdelningar, däraf en uteslutande har föreläsningsverksamhet på sin lott. Jämväl i Göteborg upprättades snart en sådan centralbyrå af *Västra Sveriges folkbildningsförbund*, hvilket verkat i sitt nuvarande syfte sedan hösten 1903.

Å ett flertal orter hafva sedermera bildats nya förmedlingsanstalter och sammanslutningar, af hvilka en del återfinnes i den här å sidan 28 (tab. V) intagna förteckningen öfver dylika anstalter, som erhållit statsbidrag.

Förmedlingsanstalternas uppgift blef dels att anskaffa dugliga föreläsare, dels att genom kringända tryckta meddelanden till föreläsningsanstalterna för dessa bekantgöra föreläsare och ämnen, som af byråerna kunnat godkännas, och dels att förmedla af anstalterna begärda föreläsningar.

Kostnaderna för centralbyråerna måste under en följd af år uteslutande bestridas af på enskild väg sammanskjutna medel. Bland annat uppburo centralbyråerna särskilda afgifter för hvarje förmedlad föreläsning (exempelvis 1 krona af föreläsaren och 50 öre af föreläsningsanstalten).

Då emellertid förmedlingsanstalterna voro i behof af större ekonomiska bidrag än som på detta sätt kunde åvägabringas, väcktes inom Andra Kam-maren en motion af *Jakob Pettersson* i Södertälje med instämmanden af K. G. Karlsson och Henrik Hedlund i Göteborg, att Riksdagen måtte till främjande af folkbildningsförbundets i Stockholm föreläsningsbyrås och cen-tralbyråns för populärvetenskapliga föreläsningar i Göteborg för allmänbeten afsedda föreläsningskurser på extra stat för år 1905 anvisa ett belopp af 2,000 kronor, däraf 1,000 kronor till hvardera byrån.

Uti motiveringen till motionen berördes en af Ernst Carlson till 1902 års Riksdag afgifven motion, hvilken gifvit anledning till Riksdagens beslut att anvisa 6,000 kronor till vissa af universiteten anordnade föreläsningar utanför universitetsstäderna och för hvilken motion längre fram kommer att redogöras, sid. 29.

Under hänvisande till Riksdagens med anledning af Ernst Carlsons of-vannämnda motion till Kungl. Maj:t aflåtna skrifvelse, däri Riksdagen utta-lat såsom sin åsikt, att den omständigheten, att universitetslärarne åtagit sig ledningen af folkbildningsarbetet, innebure en garanti för detta arbetes ut-veckling i en sund och fosterländsk riktning, och då detta Riksdagens utta-

Riksdagen
1904.

lande syntes statsutskottet innefatta en antydan, att ledningen af de populärvetenskapliga föreläsningarna, såvidt de skulle understödjas af staten, borde vara förlagd uteslutande till de vid universiteten för ändamålet bildade föreningarna, afstyrkte utskottet för det dåvarande och intill dess frågan blefve genom Kungl. Maj:ts försorg ytterligare utredd statsunderstöd åt de af motionären föreslagna bägge föreningarna.

Riksdagens båda kamrar biföllo utskottets hemställan.

Riksdagen
1905.

Jakob Petterssons motion och statsutskottets ofvannämnda uttalande gaf emellertid Kungl. Maj:t anledning att redan till nästa års Riksdag göra framställning att af det till föreläsningar för arbetsklassen för år 1906 äskade beloppet få använda högst 4,000 kronor till understöd åt sådana *centrala* anstalter, som förmedlade föreläsningar af ifrågavarande slag och åt lokala anstalter för sådana föreläsningar tillhandahölle passande åskådningsmateriell. För åren 1907 och 1908 bestämdes på Kungl. Maj:ts förslag enahanda belopp, hvaremot Kungl. Maj:t äskat och Riksdagen beviljat för åren 1909 och 1910 ett till 8,000 kronor förhöjdt anslag för nämnda ändamål.

Fördelningen af de medel, som utgått till förmedlingsanstalter, framgår af

Tabell V.

Förmedlingsanstalt	År 1906	År 1907	År 1908	År 1909	År 1910
Folkbildningsförbundet i Stockholm	1,000	1,000	1,500	2,000	2,000
Centralbyrån i Lund	1,000	1,000	1,000	1,500	1,500
Västra Sveriges folkbildningsförbund	500	—	1,500	1,500	1,500
Sydöstra Sveriges folkbildningsförbund i Norrköping	500	500	500	600	600
Sveriges storloge af godtemplarorden studiekommitté	—	600	—	—	—
Norrländska studenters folkbildningsförenings föreläsnings- och undervisningsafdelning	—	—	500	500	—
Norrbottens föreläsningsförbund	—	—	300	300	300
Excelsiorförbundets folkbildningsbyrå i Skara och Sköfde	—	—	—	500	500
Södermanlands föreläsningsförbund	—	—	—	500	—
Värmlands föreläsningsförbund	—	—	—	—	500
Summa Kronor	3,000	3,100	5,300	7,400	6,900

E. Universitetens föreläsningskurser. Föreläsningsanstalter i utlandet.

Vid behandling af de frågor, som angå den populärvetenskapliga föreläsningrörelsen, torde man äfven böra i korthet redogöra för två frågor af likartad beskaffenhet, nämligen för *den från universiteten anordnade föreläsningsverksamheten* såväl utanför som inom universitetsstäderna och för ifrågasatt *statsunderstöd åt svenska föreläsningsanstalter i utlandet*.

Tillkomsten af anslaget till de från universiteten anordnade populära föreläsningarne är i korthet följande.

I motion inom Andra kammaren gjorde *Enar Sahlin* och *G. Jansson* Riksdagen
1899. i *Krakerud* framställning vid 1899 års Riksdag om beviljandet af ett anslag för år 1900 af 6,000 kronor att användas till understöd åt sommarkurser icke finge öfverstiga på landet under villkor:

att understödsbelopp, som utgäfves för hvarje sådan sommarkurs, endast finge afse arfvoden till föreståndare, föreläsare eller kursledare och reseersättning för föreståndare, föreläsare, kursledare eller kursdeltagare, samt att det 800 kronor;

att landsting, kommuner eller enskilda för anordnande af sådana kurser tillsköte minst lika mycket som staten;

att sommarkursernas angelägenheter vårdades af en styrelse, som ägde antaga föreståndare samt kunniga, dugliga och för denna undervisning lämpliga lärare;

att sommarkurserna sträckte sig öfver 14 dagar och omfattade minst 4 genomgående föreläsningsserier;

att alla politiska och religiösa strider från föreläsningarne och särskildt anordnade diskussioner uteslötes;

att sommarkurserna vore underkastade de villkor och kontroller, som af Kungl. Maj:t pröfvades nödiga och lämpliga.

I enlighet med statsutskottets hemställan afslogs motionen i båda kamrarna.

Genom den förut anmärkta af Ernst Carlson vid 1902 års Riksdag inom Andra kammaren väckta motion (n:r 145) hemställdes bland annat om beviljandet af 6,000 kronor till understöd af kortare och mera tillfälliga föreläsningskurser, anordnade å annan ort än universitetsstäderna af inom universiteten för ändamålet tillsatt utskott. Anslaget afsågs att lika fördelas mellan universiteten. Riksdagen
1902.

Af motiveringen till framställningen synes, att motionären tänkt sig denna verksamhet ordnad så, att utskottet skulle offentliggöra en förteckning öfver de ämnen och föreläsare, som för ändamålet vore tillgängliga, hvarefter

vederbörande kommun eller institution skulle äga att hos utskottet rekquirera föreläsare. Motionären tänkte sig kostnaderna fördelade så, att utskottet af statsmedlen skulle erlägga hela resekostnaden för föreläsarne samt halfva arfvodesbeloppet, hvaremot den, som rekquirerat föreläsaren, skulle erlägga andra hälften af föreläsararfvodet. Af det ifrågasatta anslaget voro 1,000 kronor afsedda till kostnader för undervisningsmateriell, byråkostnader och tryck.

Statsutskottet tillstyrkte bifall till motionen beträffande ifrågavarande del endast på det sätt, att kommun, institution eller enskild, som begärde föreläsare, skulle för betäckande af dennes resekostnad och till arfvode tillskjuta minst lika mycket som staten. I fråga om anslagsbeloppet föreslog statsutskottet ingen nedsättning, men uttalade såsom sin åsikt att af begärda 3,000 kronor endast 500 kronor borde beräknas till byråkostnader och återstoden 2,500 kronor användas till arfvodes- och resekostnadsbidrag åt föreläsarne.

Riksdagens båda kamrar biföllo utan votering utskottets hemställan, därvid dock inom Andra kammaren uttalades betänkligheter mot föreläsningsrörelsens centralisering till universiteten. (Angående Riksdagens skrifvelse i detta ärende se ofvan sid. 27.)

På Kungl. Maj:ts framställning har Riksdagen därefter ärligen för ifrågavarande ändamål beviljat 6,000 kronor till lika fördelning mellan universiteten i Uppsala och Lund, hvilket anslag för 1909 och följande år höjts med 1,000 kronor till det förstnämnda universitetet.

Uti Ernst Carlsons nyssnämnda motion gjordes dessutom framställning om ett anslag af 4,000 kronor för de föreläsningskurser, som vore afsedda att vid universitetet i Uppsala under sommaren 1903 anordnas för allmänheten. I motionen framhölls, hurusom man sedan 1893 vid universiteten i Uppsala och Lund på enskildt initiativ hvartannat år hållit s. k. sommarkurser efter förebilder, hämtade från England (University Extension) och Amerika (Chautauqua-rörelsen). Flertalet åhörare vore lärare och lärarinnor från olika delar af landet, till stor del anställda vid folkskolorna.

I enlighet med statsutskottets utlåtande bifölls denna motionärens hemställan utan votering.

Sedermera har Riksdagen hvarje år efter Kungl. Maj:ts framställning beviljat medel till dylika kurser, hvilka växelvis hållits i Uppsala och Lund och blifvit ett slags fortbildningskurser för Sveriges lärare och lärarinnor både inom allmänna läroverken och vid folk- och småskolorna.

Därjämte hafva särskilda anslag på Kungl. Maj:ts framställning beviljats å 4,000 kronor för hvartdera af åren 1904, 1907 och 1910 till sommarkurser i Stockholm och å 2,000 kronor till sommarkurser i Göteborg under år 1908.

Inom Riksdagen har vid två tillfällen fråga väckts om anordnande af statsunderstödda föreläsningar för svenskar, bosatta i utlandet.

Då frågan första gången förelåg för Riksdagens pröfning, afsåg den rätt för sådana *föreningar å orter utom riket*, som anordnade föreläsningar för arbetsklassen, att, om de i öfrigt uppfyllde fordringarna för erhållande af statsbidrag, erhålla bidrag från anslaget till föreläsningskurser för arbetsklassen. Jakob Pettersson i Södertälje gjorde nämligen vid 1904 års Riksdag i en inom Andra kammaren väckt motion, n:r 162, yrkande i denna riktning, men blef detsamma på statsutskottets hemställan af Riksdagen afslaget. Riksdagen
1904.

Vid 1909 års Riksdag framlade emellertid Kungl. Maj:t proposition om ett särskildt anslag å extra stat för år 1910 af 10,000 kronor till understöd på de villkor, Kungl. Maj:t skulle äga bestämma, åt sådana svenska anstalter och föreningar utom riket, som anordnade populära föreläsningar på svenska språket. Riksdagen
1909.

Kungl. Maj:ts proposition föranleddes närmast af framställning i ämnet från en på enskildt initiativ bildad kommitté med uppgift att förbereda och påbörja ett planmässigt arbete för svenska språkets och svenska nationalitetens bevarande bland utlandssvenskarne och afsåg understöd till föreläsningsanstalter närmast uti Köpenhamn, Berlin, Paris, London, Hamburg, Washington och Kristiania. Därjämte åsyftades stödjande af föreläsningsverksamhet i åtskilliga mindre orter i grannländerna samt i Tyskland.

Statsutskottet uttalade sitt erkännande åt rörelsen i och för sig, men ansåg att beviljandet af statsunderstöd åt föreläsningsföreningar af ifrågasvarande art innebure ett insläende på en väg, som ur kostnadssynpunkt kunde leda till ganska vidtgående konsekvenser. Utskottet uttalade sig emellertid för beviljande af understöd åt fem redan bildade föreläsningsföreningar, men ansåg att man borde afvakta resultatet i afseende å dessa förenings ekonomi och verksamhet, innan medel disponerades för mötande af ansökningar i enahanda syfte från andra platser; och hemställde utskottet om beviljande af 5,000 kronor till förenämnda ändamål. Emot utskottets förslag afgafs reservation af *Värner Rydén* utan angifvande af motiv.

Första kammaren biföll utan votering utskottets hemställan.

I Andra kammaren framställde reservanten yrkande om afslag å såväl Kungl. Maj:ts proposition som utskottets hemställan. Efter en stunds diskussion, därvid statsrådet *Hugo Hammar skjöld* talat för bifall till utskottets förslag, afslog kammaren de i ämnet gjorda framställningarne. Den gemensamma voteringen utföll med 154 röster för bifall till utskottets framställan och 201 röster för afslag å såväl Kungl. Maj:ts som statsutskottets förslag.

II. Föreläsningsverksamhetens nuvarande läge.

För erhållandet af så fullständiga uppgifter som möjligt vid bedömandet af föreläsningsrörelsens nuvarande läge hafva de sakkunniga till föreståndarne för samtliga statsunderstödda föreläsningsanstalter utsänt frågeformulär af den lydelse, Bil. C. utvisar.

Af samtliga 505 föreläsningsanstalter hafva endast 10 underlåtit att inkomma med svar.

Beträffande första frågan angående tiden för föreläsningsanstalternas bildande hänvisas till förut intagna tabell II, hvilken är afsedd att gifva en generell och åskådlig bild öfver antalet anstalter under olika år.

A. Åhörarnas antal och lefnadsställning m. m.

Antalet åhörare har visat sig mycket växlande allt efter ortens folkrikedom.

Enligt de inkomna uppgifterna visar åhörarantalet under år 1909 en *medelsiffra*

vid	5	föreläsningsanstalter	liggande	mellan	400—500,
»	15	»	»	»	300—400,
»	54	»	»	»	200—300,
»	184	»	»	»	100—200,
»	184	»	»	»	50—100,
»	20	»	»	»	40—60,
»	3	»	»	»	30—40,
»	2	»	»	»	25—30,
»	1	»	»	»	10—15.

Bland de inkomna svaren saknas ifrågavarande uppgift från 27 anstalter. Den anstalt, som uppgifvit lägsta medelsiffran (13), har förklarat sig icke komma att söka statsbidrag för 1911. Dessutom hafva 11 anstalter af olika anledningar upphört eller anmält sig skola upphöra under år 1910.

De inkomna uppgifterna lämna emellertid icke tillräcklig ledning för bedömandet af frågau om hvilka befolkningsgrupper, som lifligast frekventera föreläsningarna. Dock synes det, som om befolkningen inom industridistrikt på det hela taget vore mera intresserad af denna verksamhet än den jordbrukande befolkningen, hvilket bl. a. torde bero på befolkningstätheten inom de olika områdena. Tydligare framgår, att föreläsningsverksamheten i de medelstora eller mindre städerna haft att påräkna den i förhållande till folkmängden största frekvensen.

Af de inkomna svaren har framgått, att föreläsningrörelsen på de flesta platser åtminstone delvis tillgodoser ett förefintligt bildningsintresse. I fråga om åhörarantalets ökning eller minskning (uttryckt i medelsiffran per år) uppgifves minskning endast af 28 anstalter. Af de öfriga anstalterna uppgifva omkring hälften, att åhörarantalet befinner sig i stigning, under det att den andra hälften förklarar årsmedelsiffran såsom tämligen konstant.

De omständigheter, som synas inverka på antalet åhörare vid olika föreläsningar på samma plats, äro af vidt olika beskaffenhet såsom ämnet, föreläsarens personlighet, ljusbilder, andra anordningar eller sammankomster på orten, väderlek, väglag o. s. v.

Hvad beträffar *valet af ämnen* synas reseskildringar vara synnerligen omtyckta. Så är äfven förhållandet med historiska och litteraturhistoriska ämnen, hvarjämte föreläsningar i aktuella frågor talrikt besökas.

Till ledning för bedömandet af de oftast rekvirerade ämnesgrupperna meddelas här några siffror angående rekvisitionerna af föreläsningar vid centralbyrån i Stockholm under höstterminen 1908 och vårterminen 1909:

Geografi och reseskildringar	408	Konst	58
Historia	378	Landthushållning	49
Samhällslära	324	Geologi	42
Hälsolära	246	Fredssaken	40
Litteratur	176	Emigrationen	39
Filosofi och etik	157	Filantropi	33
Astronomi	123	Kulturhistoria	29
Folkbildning och uppfostran	112	Tekniska ämnen	26
Biologi	108	Försvaret	25
Alkohologi	95	Huslig ekonomi	18
»Allmänna ämnen»	87	Språkvetenskap	17
Religionsvetenskap	74	Psykologi	17
Matematik, fysik, kemi	71	Arkitektur	13
Kyrkohistoria	60	Idrott	8

I de flesta fall uppgifves dock föreläsarens personlighet spela den största

rollen. En känd föreläsare drar alltid mycket folk, oafsedt hvilket ämne han behandlar. På ett fåtal orter betyder emellertid ämnet mera än föreläsarens egenskaper. Föreläsningar i förening med sång och musik öka högst betydligt antalet åhörare. Åtskilliga anstalter hafva anordnat musikaliska underhållningar, hvilka måste noga skiljas ifrån nyssnämnda föreläsningar, där musiken endast användts för att åskådliggöra föredraget. Dessa aftonunderhållningar hafva oftast besökts af ett anmärkningsvärdt stort antal personer. Ljusbilder uppgifvas från de flesta anstalter verka lockande, särskildt på ungdomen; dock hafva ett mindre antal äldre föreläsninganstalter uppgifvit, att åhörarantalet numera är oberoende af ljusbilder. Beträffande olika lokalers inverkan på åhörarantalet hänvisas till hvad nedan anføres vid behandling af lokalfrågan.

Under det att sammanträden inom arbetar-, nykterhets- och religiösa föreningar samt fester af olika slag på en del orter synas minska åhörarfrekvensen, därigenom att de pågå samtidigt med föreläsning, bemödar man sig på andra platser att om möjligt undvika dylika sammanträffanden. Helt naturligt äro lördagsaftnarna och söndagarna i de flesta fall de såväl för åhörarna som för resande föreläsare lämpligaste tiderna för föreläsningar, äfven om man på en del orter med framgång förlagt föreläsningarna till annan (bestämd) veckodag, denna senare anordning föranledd af att lördagsaftnarna och söndagarna disponeras för föreningssammanträden. Teatrar och biografföreställningar synas på medelstora och mindre orter verka minskning i åhörarfrekvensen; isynnerhet tycks detta vara förhållandet med de senare. Dåligt väder och väglag afhålla från besök, företrädesvis å landsbygden, hvarjämte kvällsmörker och vägfästnad inverka på åhörarantalet.

Föreläsningarna synas till ungefärligen lika stort antal besökas af arbetar- och medelklassen. Åhörarnas lefnadsställning är beroende af, huruvida befolkningen på platsen utgöres af öfvervägande jordbruks- eller industriarbetare. Från ett flertal föreläsninganstalter uppgifvas de kvinnliga åhörarna vara talrikare än de manliga, hvarjämte inom ett mindretal föreningar skolungdom t. o. m. utgör det öfvervägande antalet åhörare.

Frågan huruvida en konstant åhörarkrets finnes, har i de flesta fall besvarats jakande.

Hvad beträffar frågan, huruvida samma ämne brukat behandlas i två eller flera föreläsningar, *serieföreläsningar*, framgår af de inkomna svaren, att sådana inom det stora flertalet föreläsninganstalter icke ens försökts. Där dylika anordningar vidtagits, synas de i mindre tätt bebyggda orter, till och med i medelstora städer hafva gifvit dåligt resultat, i det att åhörarantalet vanligen aftagit under seriens fortgång, oaktadt ifrågavarande serier endast omfattat 4, högst 6 föredrag inom hvarje ämnesgrupp. Det synes, som om svårigheter föreläge att uppehålla intresset i det fall, att mer än en vecka

förflyter mellan hvarje föredrag i en serie, och af de inkomna uppgifterna tyckes framgå, att serieföreläsningarna i stort sedt icke äga sympatier under den nuvarande anordningen med föreläsningarnas fördelande på »5 å 8 månader om året». Däremot hafva de s. k. endagskurserna, som anordnats å landsbygden och behandlat jordbruks- och därmed sammanhängande ämnen, varit synnerligen talrikt besökta. Stockholms arbetarinstitut tyckes numera vara den enda föreläsningsanstalt, där s. k. *årsserier* förekomma, d. v. s. en föreläsning i veckan inom samma ämne under ett helt läsår. Vissa af dessa föreläsningar ha vid nämnda institut gifvit till resultat en konstant åhörarsiffra af ända upp till 400 å 450 deltagare.

I afseende å tillkännagifvandet om föreläsningar uppgifvas dels tidningsannonser och tidningsnotiser i ortstidningarna, dels skrifna eller tryckta anslag på olika platser inom föreläsningsanstaltens verksamhetsområde och dels årligen eller halfårsvis i förväg utdelade tryckta program beträffande de på en ort för ett år eller en termin anordnade föreläsningarna.

B. Föreläsningsanstalternas omkostnader.

Medelkostnaden för hvarje föreläsning synes variera inom mycket vida gränser emellan 105 kronor och 8 kronor 59 öre. De faktorer, som synas inverka på denna medelsiffra äro dels de olika beräkningsgrunderna beträffande kostnaden för föreläsningarna, dels föreläsningssortens läge och dels en större användning af på orten boende föreläsare eller s. k. »lokala krafter».

Beträffande beräkningsgrunden märkes, att en del föreningar tydligen i sina uppgiffler medräknat alla utgifter under året för föreläsningsverksamheten samt att de fördelat dessa på antalet föreläsningar, under det andra anstalter endast medräknat de direkta utgifterna till föreläsarnes arvoden och resekostnader.

Föreläsningssortens mer eller mindre aflägsna läge såväl i förhållande till de större befolkningscentra inom landet som till järnvägslinjer (med nattågstrafik) och dylikt inverkar naturligen i hög grad på kostnaden för föreläsningarna. Här visar sig ofta, att större delen af utgifterna för en föreläsning åtgå till reseersättningen, under det att densamma beträffande en del större städer hufvudsakligast är beroende på lokalhyra och större kostnader för annonsering. På landsbygden och i mindre samhällen disponera föreläsningsanstalterna flerstädes lokaler för föreläsningarna utan annan utgift än för städning och belysning.

På en del orter användas i stor utsträckning »lokala krafter», hvilka ställt sig till föreläsningsföreningarnas förfogande för hållande af kostnadsfria föreläsningar. Dessutom uppgifves från ett flertal håll, att man genom ett

ändamålsenligt kombinerande af föreläsarnes resor helt naturligt lyckats afsevärdt nedbringa kostnaderna för föreläsningarna.

Arfvodet för föreläsningarna synes i regel utgöra 25 kronor. Såväl af kommerskollegii afdelning för arbetsstatistik förut (sid. 26) omförmälda redogörelse beträffande medelkostnaden för de under år 1909 hållna föreläsningarna som af en utaf folkbildningsförbundets sekreterare *Valdemar Langlet* till tredje allmänna svenska folkbildningsmötet i Stockholm sistlidne sommar på grundvalen af uppgifter från 230 statsunderstödda föreläsningsanstalter gjord beräkning har framgått, att medelkostnaden för föreläsning i hela riket utgjort 35 å 40 kronor, dock närmare den sistnämnda siffran. Denna beräkning öfverensstämmer också med det resultat, hvartill sakkunnige på grund af de inkomna svaren kommit.

Med undantag af Stockholms arbetarinstitut synes ingen föreläsningsanstalt hafva egen *lokal* för sin verksamhet. Folkskolor och samlingssalar, tillhöriga arbetar- och nykterhets-organisationer samt religiösa samfund användas i ett öfvervägande antal fall. Mera sällan hållas föreläsningarna uti kyrkor, tingshus, kommunalhus, allmänna läroverk och teatersalonger. Vissa föreläsningsanstalter använda sig växelvis af olika lokaler och detta af tvänne skäl. Å ena sidan har hänsyn tagits till olika åhörarens skilda intressen, så att man omväxlande anordnat föreläsningarna i godtemplarlokal, folkets hus eller någon mera neutral byggnad, ofta liggande helt nära hvarandra. Å andra sidan har man velat taga hänsyn till de topografiska förhållandena på så sätt, att man, där en och samma föreläsningsanstalt verkar inom flera kommuner eller inom en kommun med större utsträckning, alternerande anordnat föreläsningar på vidt skilda ställen, ofta så att den ena eller andra lokalen endast besökts af densamma närboende personer.

I afseende å den första lokalsynpunkten torde observeras, att lokalens karakter mycket ofta i hög grad inverkar på åhörarfrekvensen, i det att ett stort antal personer med förkärlek besöka »sin egen» lokal eller en neutral samlingssal samt att andra åter bestämdt draga sig för att besöka lokal tillhörig förening med viss politisk eller religiös färg.

I afseende å den andra synpunkten framgår det tydligt, att lokaler uti periferien af en föreläsningsanstalts område blifva mindre besökta än lokaler uti dess tätare bebyggda delar.

Beträffande frågan, huruvida föreläsningsanstalterna hafva att bestrida utgifter för hyra, städning och belysning af föreläsningslokal hänvisas till hvad ofvan anförts beträffande kostnaderna för föreläsningarna.

I allmänhet synas föreståndarna icke åtnjuta arfvode för sitt arbete, utan endast uppbära ersättning för porto och skrifmaterialier. Där arfvode förekommer, växlar detta i regel mellan 50 och 200 kronor. Endast ett fåtal föreståndare åtnjuta större arfvode.

C. Föreläsningsanstalternas inkomster.

I afseende å de inkomster, som förutom statsbidraget komma föreläsningssanstalterna till godo, äro att märka bidrag af kommuner, andra föreningar och af bolag (arbetsgifvare) samt medlemsavgifter och gåfvor af enskilda personer. Den ojämförligt största delen af dessa bidrag synes vara kommunala anslag.

I fråga om *statsbidragens storlek* under 1910 gruppera sig föreläsningssanstalterna på följande sätt:

7 anstalter hvardera ett belopp mellan 2,000—2,400 kronor,				
19	»	»	»	1,000—1,600 »
7	»	»	»	900—975 »
13	»	»	»	800—850 »
16	»	»	»	700—750 »
39	»	»	»	600—675 »
78	»	»	»	500—575 »
77	»	»	»	400—475 »
122	»	»	»	300—375 »
118	»	»	»	200—275 »
9	»	»	»	100—190 »

Beträffande *inträdesavgifterna* vid föreläsningarna hafva dessa växlat mellan 10 och upp till 25 öre, dock hafva de i det ojämförligt största antalet fall utgjort 10 öre. Någon gång har uppgifvits, att ingen afgift erlägges vid föreläsningarna eller att barn äga fritt tillträde. Då föreläsningarna icke äro afsedda för dessa, torde orsaken till detta förfaringssätt vara att söka däruti, att mödrarna måste taga sina barn med sig, om de skola erhålla tillfälle att besöka föreläsningarna, samt att förhållandet är enahanda beträffande äldre syskon, som hafva att taga vård om sina yngre syskon. I få fall vid s. k. aftonunderhållningar eller, då föreläsningarna äro förbundna med musik, har upptagits en betydligt högre afgift, hvilken understundom uppgått till 50 öre å 1 krona.

D. Förmedlingsanstalter (centralbyråer) och sammanslutningar mellan lokala anstalter.

Centralbyråer finnas för närvarande i Stockholm, Lund, Göteborg, Norrköping, Skövde och Karlstad med i runda tal 230, 110, 80, 45, 55 och 35 föreläsare upptagna i respektive kataloger eller med ett sammanlagdt antal föreläsare af omkring 520 (då åtskilliga af dessa äro upptagna i två eller flera kataloger). De särskilda byråernas statsunderstöd under år 1910 meddelas i tabell V (sid. 28).

Nämnda byråers hufvudsakliga uppgifter äro för närvarande att efter föregående pröfning antaga föreläsare och af dem föreslagna ämnen, att utgifva tryckta förteckningar öfver antagna föreläsare och deras ämnen, att utgöra förbindelseorgan mellan de lokala anstalterna och föreläsarna vid uppgörande af program, att meddela råd och upplysningar samt öfverhufvudtaget medverka till föreläsningsverksamhetens organiserande, underlättande och stödjande.

Föreläsningsanstalterna äro vid träffandet af aftal med föreläsare icke bundna vid centralbyråernas förteckningar.

Under år 1909 förmedlade de olika centralbyråerna 2,088 (Stockholm), 1,512 (Lund), 778 (Göteborg), 175 (Norrköping) och 367 (Sköfde) föreläsningar. Centralbyrån i Karlstad hade då icke börjat sin statsunderstödda verksamhet.

De s. k. *länsförbunden* afse i likhet med andra sammanslutningar mellan lokala föreläsningsanstalter inom ett större eller mindre område att ordna föreläsarnas resor på det för de anslutna anstalterna lämpligaste och minst kostsamma sättet; deras i regeln till länsresidensstäderna förlagda expeditioner utgöra förbindelseorgan mellan de särskilda föreläsningsanstalterna och centralbyråerna, men förmedla icke föreläsningar i samma mening som de sistnämnda. En af dessa sammanslutningar, nämligen Norrbottens föreläsningsförbund, åtnjuter statsbidrag (se tabell V. sid. 28).

Sådana länsförbund och andra sammanslutningar med nyss angifvet syfte äro flerstädes anordnade. Inom Stockholms, Uppsala och Östergötlands län samt inom Skåne och Bohuslän synas länssammanslutningar öfverflödiga på grund af närheten till den ena eller andra centralbyrån. Inom Västergötland utöfvar Exelsiorförbundet centralbyråverksamhet (i Sköfde), likaså Värmlands föreläsningsförbund (i Karlstad). Icke heller inom Kronobergs, Gotlands, Blekinge, Kopparbergs, Gäfneborgs, Jämtlands och Västernorrlands län finnas andra sammanslutningar än mellan tvänne eller några få hvarandra närliggande anstalter.

För landskapet *Södermanland* finnes Södermanlands föreläsningsförbund, hvilket bildats på initiativ af föreläsningsföreningen »För fosterland och hembygd i Mariefred» och som fortfarande ledes härifrån. Till detta förbund hafva största delen af föreläsningsföreningarna inom den del af landskapet, som tillhör Södermanlands län, anslutit sig, hvaremot anstalterna i Stockholmslänsdelen med ett undantag icke synas tillhöra förbundet.

Till *Jönköpings läns* föreläsningsförbund hafva 13 af länets 21 föreläsningsanstalter anslutit sig. För öfrigt äger någon gång samarbete rum mellan närliggande anstalter, såsom t. ex. mellan Jönköpings arbetarinstitut och Huskvarna arbetarinstitut.

Kalmar län är i afseende å dylika sammanslutningar deladt i tvänne:

Norra och Södra Kalmar läns föreläsningsförbund. Till det förstnämnda förbundet, hvilket tidigare kallats Tjusts föreläsningsföreningar, höra 12 föreläsningsanstalter. Förbundet utgifver hvarje termin tryckt program öfver föreläsningarna vid de olika anstalterna. Öfriga anstalter tillhöra Södra länsförbundet med ett undantag.

Till *Hallands* föreläsningsförbund höra samtliga anstalterna inom länet med undantag af tvänne. Anmärkningsvärdt är, att exempelvis Ätradalens och Himle föreläsningsföreningar, hvilka tillhöra länsförbundet, egentligen själfva utgöra sammanslutningar af ett flertal föreläsningsanstalter.

Af *Örebro läns* 24 föreläsningsanstalter uppgifva sig 20 tillhöra Örebro föreläsningsförbund. Ljusnarsbergs och Degerfors föreläsningsföreningar hafva ej anslutit sig till förbundet, emedan de då ej skulle erhålla föreläsarna de två dagar i veckan, då föreläsningarna med bästa resultat kunna hållas, nämligen lördagar och söndagar.

Inom *Västmanlands län* har nyligen på ett möte med ombud från ett tjugotal anstalter bildats ett länsförbund. Några anstalter anse sig emellertid icke kunna få någon nytta af denna sammanslutning.

Såväl inom *Västerbottens* som *Norrbottens län* finnas länsförbund, till hvilka samtliga föreläsningsanstalter utom en anslutit sig. Inom dessa nordliga trakter framstår starkare nödvändigheten af en sammanslutning för anordnande af lämpliga resplaner för föreläsarna.

E. Föreläsningsrörelsens samband med bibliotek (och andra bildningsanstalter).

Af svaren på de frågor, som i de utsända formulären framställts rörande föreläsningsanstalternas samverkan med bibliotek, framgår följande.

I omkring 80 % af de inkomna svaren uppgifves, att för allmänheten tillgängligt bibliotek finnes på platsen. Endast ett fåtal föreningar utöfva själfva biblioteksverksamhet och ha för dylikt ändamål begärt och erhållit statsbidrag. Eljes utgöras biblioteken af kommun-, församlings- och skolbibliotek eller tillhöra arbetar- och nykterhetsorganisationer eller särskilda biblioteksföreningar.

Samverkan mellan föreläsningar och bibliotek synes förekomma synnerligen sparsamt, och flertalet af de uppgifna biblioteken torde med afseende på innehåll och skötsel lämna mycket öfrigt att önska.

Intresse för sådana anordningar, hvarigenom tillfälle kunna beredas åhörare af föreläsningar att ur böcker vidga och fördjupa det genom föreläsningen inhämtade, uppgifves endast från ett mindretal platser. Af åtgärder

i nämnda syfte märkes föga, vandringsbibliotek ha här och där förhyrts, men sällan med hänsyn till föreläsningarnas innehåll, småskrifter hafva på åtskilliga ställen salubjudits i samband med föreläsning, ofta utan nämnvärd åtgång.

I de flesta fall synas föreläsningsanstalternas styrelser icke lågade vare sig för samarbete med befintligt bibliotek eller för åtgärder till upprättande af dylika. Öfverhufvudtaget synes uppfattningen om föreläsningarnas *nödvändiga samband* med tillfälle för åhörarna till bokliga studier vara föga utbredd.

Då utredning för närvarande pågår inom ecklesiastikdepartementet angående folkbiblioteken i riket, så ha de sakkunniga ansett sig här böra vidröra denna fråga endast i den mån den direkt sammanhänger med föreläsningsanstalternas verksamhet.

Beträffande frågan, huruvida andra bildningsanstalter finnas på föreläsningsskolorna, har densamma i flertalet fall besvarats jakande. På de mera tätbebyggda platserna finnas aftonskolor eller tekniska yrkesskolor af olika slag, under det att fortsättningsskolor jämväl finnas i ett stort antal församlingar å landsbygden. Praktiska kurser i kommunalkunskap, bokföring, räkning, teckning eller språk hafva anordnats på ett mindre antal ställen. Dock har denna folkbildande verksamhet i allmänhet icke anordnats af föreläsningsanstalterna, liksom dessa mera sällan tagit initiativet till bildande af studiecirklar eller dylikt.

F. Anmärkningar och önskemål.

Föreläsningsanstalterna hafva jämväl uppmanats att uppgifva de anmärkningar, hvartill den nuvarande föreläsningsverksamheten kunde gifva anledning, samt att framlägga önskemålen för en blifvande omgestaltning af densamma. Ett mindre antal föreläsningsanstalter hafva uttalat sin belåtenhet med föreläsningsrörelsen sådan den nu är ordnad. Under det att flertalet anstalter framkommit med anmärkningar mot föreläsningsrörelsen i en mängd olika riktningar, har endast ett fåtal anstalter framlagt bestämda förslag till bristernas afhjälpan.

1. Anmärkningar.

De anmärkningar, som framställts mot den nuvarande föreläsningsverksamheten äro hufvudsakligen följande.

Beträffande *föreläsningarna* anmärkes

bristande planmässighet i anordnandet, i det att man oftast underlåter att ställa föreläsningarna i sammanhang med hvarandra;

bristande hänsyn till befolkningens bildningsnivå och uppfattningsförmåga;

brist på föreläsningar som behandla praktiska ämnen och som påvisa vårt lands utvecklingsmöjligheter;

att föreläsningarna äro för litet kunskapsgifvande och lämna ringa positiv behållning.

I afseende å *föreläsarne* har anmärkts, bland annat,

brist på kompetens beträffande såväl behärskande af ämnet som framställningssättet;

bristande tillgång på föreläsare, särskildt i fråga om ämnen, som behandla vårt näringslif.

Organisationen af föreläsungsverksamheten har gifvit anledning till anmärkningar beträffande

bristande kontroll öfver föreläsarne och de af dem anmälda föreläsningssammanhangen;

bristande tillslutning till länsförbund och liknande organisationer;

ofullständigheten hos byråkatalogerna därutinnan, att de icke upptaga planer för föreläsningarnas anordnande (serier) eller tillräcklig specifikation af ämnena; samt

olägenheter vid utfäendet af statsbidragen, i det att åtskilliga anstalter fått vidkännas kostnader för bekommande af detsamma hos länsstyrelserna, samt att medlen för att komma anstalterna tillhanda måst passera vägen genom kronofogde, länsman och kronobetjäning.

I fråga om den nuvarande *inspektionen* anmärkes

brist på intresse hos en del af de af länsstyrelserna förordnade inspektörerna;

bristande kontroll af inspektörerna beträffande föreläsarnes lämplighet.

Beträffande föreläsungsverksamhetens *samband med biblioteken* erinras om frånvaron af lämpliga bibliotek i föreläsningssorterna;

bristande samverkan mellan de bibliotek, som finnas, och föreläsningssammanhangen; samt dessutom

bristen på grundlinjer till föreläsningarna samt på litteraturhänvisningar.

Slutligen har man rörande *kostnaderna* för föreläsningarna gjort anmärkning i fråga om

otillräckligt understöd åt de mindre föreläsningsanstalterna;
saknaden af möjlighet till beredande af särskildt understöd till skjutsbidrag åt aflägsset belägna anstalter;

alltför dyra föreläsningar såväl i afseende å föreläsarnas arfvoden som beträffande deras reseersättning; därvid har man jämväl framhållit, att föreläsningsanstalterna understundom synas vara föremål för uppskörtning af föreläsare, hvilka betrakta verksamheten uteslutande ur geschäftssynpunkt,

2. Önskemål.

Beträffande *statsbidragen* ha framställts önskemål
att storleken af detsamma borde sättas till dubbelt mot kommunbidraget;
att staten skulle betala föreläsarnas arfvoden, under det att föreläsningsanstalterna skulle ersätta kostnaderna för föreläsarens resa och vivre;

att staten skulle bestrida resekostnaderna helt eller delvis;

att antingen föregående års verksamhet eller föregående års kommunalbidrag måtte få läggas till grund för statsbidraget;

att, då bidragen från kommunerna bestämmas å kommunalstämmorna i oktober månad, ansökningstiden för statsbidraget måtte framflyttas;

att statsbidraget borde af anstalterna få lyftas tidigare än nu, därvid man föreslagit dels början af hvarje termin och dels januari respektive februari och september resp. oktober månader;

att statsbidragen finge användas såväl till anordnande af aftonskolor som till musikafnär, aftonunderhållningar och goda biografföreställningar.

Vidare ha framställts önsksningar om fortfarande frihet i afseende på uppgörande af årsprogrammet, så att fordran icke måtte uppställas på ett detaljeradt årsprogram för erhållande af statsbidrag, samt att något tvång beträffande anordnande af serieföreläsningar icke skulle ifrågakomma. Därjämte har framkommit önskan, att skärpta fordringar på anordnande af visst antal föreläsningar i veckan under ett större antal månader ej måtte ifrågakomma, utan att i stället större frihet skulle lämnas anstalterna att, om de så hellre önskade, förlägga ett större antal föreläsningar till en kortare tidsperiod eller att ordna dem med längre mellantider.

Beträffande *rekvisition af föreläsare* har framställts önskan att densamma må kunna äga rum hos en enda centralanstalt (en »statsbyrå»). Därjämte har i detta hänseende framkommit förslag, att rekvisitionen af föreläsare borde ske hos länsstyrelserna.

Från en del föreläsningsanstalter hafva förekommit önskan om ett flitigare användande af »lokala krafter.»

Slutligen hafva föreläsningsanstalterna på Gottland önskat att tillfälle måtte beredas denna landsdels anstalter att erhålla föreläsare jämväl från fastlandet.

En del föreläsningsanstalter hafva anslutit sig till 1910 års folkbildningsmötes i Stockholm uttalanden, hvilka återgifvas här nedan.

G. Tredje allmänna svenska folkbildningsmötets resolutioner.

a) Angående föreläsningsfrågan :

1) Hos Kungl. Maj:t göres framställning därom,

a) att nu gällande föreskrift (»föreläsningarne anordnas regelbundet, visst antal timmar i veckan under fem till åtta månader och i väl afpassade kurser») ändras därhän, att föreläsningarna böra anordnas i väl afpassade kurser *antingen* med visst antal timmar i veckan under fem till åtta månader *eller* under kortare tid med en eller flera föreläsningar dagligen, *eller* ock på båda dessa sätt;

b) att anslag lämnas till de centrala föreläsningsbyråerna *dels* för anordnande af serieföreläsningar genom kompetenta personer, *dels* till understöd åt sådana nybildade föreläsningsföreningar, som ej kunna uppfylla de ekonomiska villkoren för åtnjutande af statsunderstöd;

c) att på enahanda villkor, som för föreläsningsförening är gällande, statsunderstöd må lämnas åt centrala organisationer, som arbeta i folkbildningssyfte (folkbildningsföreningar, nykterhetsorganisationer, arbetareföreningar) för anordnande af sammanhängande föreläsnings- och undervisningskurser enligt ingifven och af Kungl. Maj:t gillad plan;

d) att inom ecklesiastikdepartementet anställas en sakkunnig rådgifvare som granskar ansökningarna om statsunderstöd, samarbetar med föreläsningsbyråerna och i öfrigt söker bidraga till föreläsningsverksamhetens — eventuellt öfver biblioteksverksamhetens — sunda utveckling;

e) att tiden, inom hvilken ansökan om statsbidrag till föreläsningsförening skall inlämnas, sättes till den *15 november*, så att de ordinarie oktoberstämmorna kunna behandla frågan om kommunala anslag för samma ändamål m. m.

2) För nedbringandet af de med föreläsningarna förbundna kostnaderna böra lokalföreningarna mera än hittills sammansluta sig till efter ortsförhål-

landena lämpade förbund, som möjliggöra ett större antal föredrag af en föreläsare under en sammanhängande resa.

Det är önskvärdt att föreläsningssöreningarna lämna föreståndaren tillbörlig ersättning för arbete och pekuniär uppoffring, som hans uppdrag medför.

3) Det är önskvärdt, att föreläsarne så vidt lämpligen ske kan utarbета och till föreläsningarna medföra s. k. grundlinjer med litteraturhänvisningar (särskildt s. k. småskrifter), och bora såväl småskrifter och grundlinjer som annan litteratur genom lokalföreningarnas försorg tillhandahållas för försäljning vid föreläsningarna, hvarjämte föreläsarna själfva bora medtaga böcker till förevisning med upplysning om, hvar de kunna rekvireras, om pris o. s. v.

Föreläsningssöreningarne bora, om de ej själfva äga bibliotek, träda i förbindelse med biblioteksanstalter för anskaffande och utlåning af litteratur för själfstudier i de ämnen, som i föreläsningarna behandlas.

4) Kurser i föreläsningsskonstens teknik bora genom centralanstalternas försorg anordnas för utbildandet af föreläsare.

5) Mötet uttalar den lifliga förhoppningen, att kommunala och kyrkliga myndigheter så mycket som möjligt måtte främja föreläsningssverksamheten genom att tillhandahålla lämpliga lokaler.

b) Angående biblioteksfrågan (i hvad den sammanhänger med föreläsningssrörelsen):

Samarbete mellan föreläsningss- och biblioteksverksamhet på samma ort bör anordnas i betydligt högre grad än hittills, då dessa båda verksamhetsgrenar äro hvarandras nödvändiga komplement.

III. De sakkunnigas yttrande och förslag.

Då de sakkunniga nu gå att afgifva såväl yttrande öfver de här ofvan framställda anmärkningarna och önskemålen som förslag till ändrade bestämmelser rörande den statsunderstödda föreläsningsverksamheten, så anse sig de sakkunniga först böra angifva sin uppfattning angående

(A) de populärvetenskapliga föreläsningarnas syfte.

Visserligen angifver själfva rubriken till det af Riksdagen för ändamålet beviljade anslaget, att detsamma afser »sådana anstalter och föreningar, som anordna populärvetenskapliga föreläsningsskurser *i folkbildningssyfte*», men olika meningar ha gjort sig gällande om tolkningen af ordet »folkbildningssyfte», i det man såsom hufvudsak framhållit än det väckande, än det förströende, än det kunskapsgivande momentet i föreläsningsverksamheten.

Under alla förhållanden måste emellertid — enligt de sakkunnigas uppfattning — hållas i sikte, att denna föreläsningsverksamhet bör betraktas såsom *ett led* i folkbildningsarbetet och att hvarje föreläsning skall afse att egga åhörarna till *själfverksamhet* i teoretisk eller praktisk riktning.

Men härmed är blott i största allmänhet antydt en riktlinje för den statsunderstödda föreläsningsrörelsen. Helt naturligt fordra alla, som intressera sig för densamma, ett närmare angifvande af den uppgift, hvarom nu är fråga.

Hvarje försök till ett sådant närmare angifvande skall säkerligen visa, att ett mera detaljeradt bestämmande af syftet med en eller flera populärvetenskapliga föreläsningar blir beroende först och främst af den ort, där föreläsningen hålles. Genast möter motsättningen mellan å ena sidan orter, där befolkningen icke kommit i beröring med andra bildningsmedel än dem folkskolan disponerar, och de medelstora och större städerna eller öfverhufvudtaget mellan land och stad, mellan glest bebyggda och tätt befolkade områden af vårt land, med ett ord mellan de — icke i topografiskt, men väl i afseende på tillgången på bildningsmedel — perifera och de centrala landsdelarna. Under föreläsningsverksamhetens begynnelsestadium på en perifert liggande ort torde densamma i första rummet böra afse att *väcka* nya tankar, att rikta hågen mot nya intressen eller fördjupa och vidga de förut-

varande och att öfverhufvudlaget vänja åhörarna att begagna sig af det muntliga föredraget till undervisning eller till förströelse, med andra ord: föreläsningarnas syfte bör till att börja med icke sättas högre än att inrikta smaken på *ett bättre tillvaratagande af de lediga stunderna*, som fördrifvas i slöhet eller ägnas åt sämre s. k. nöjen. I en tid, så rik på underhaltiga förströelser som vår, torde det nämligen böra anses som ett för staten angeläget ändamål att understödja en verksamhet, hvilken — äfven om dess kunskapsgifvande resultat icke blifva så stora — likväl bjuder förädlande förströelse och medel att draga tankarna från hvardagslivets släp. Hela verksamheten bör betraktas från synpunkten af att vara ett led äfven i de sträfvanden, som afse att bibringa afsmak för den råhet i seder och förströelser, hvilken synes snarare vilja till- än aftaga inom vissa åldersklasser af befolkningen. Därför torde föreläsningsanstalterna böra tillåtas att undantagsvis i samband med föreläsningar anordna äfven goda aftonunderhållningar.

I den mån verksamheten fortskrider på en ort eller där densamma är förlagd till en tätbebyggd plats, där befolkningen är mera öfvad i fråga om begagnandet af olika bildningsmedel, framförallt af både det tryckta och talade ordet, där måste fordringarna på föreläsningsverksamhetens syfte taga hänsyn till föreläsningarnas fostrande och kunskapsgifvande möjligheter. I samma mån en trakts befolkning haft eller har tillgång till andra bildningsmedel eller till förädlande förströelser, dess mera böra fordringarna på de därstädes anordnade föreläsningarna inrikta sig på det undervisande syftet.

De sakkunniga önska framhålla vikten af den art af folkundervisning, som meddelas i yrkesskolor, aftonskolor eller s. k. praktiska kurser, och som vår tid med dess stora fordringar på ökade fack-, yrkes- och specialkunskaper på skilda områden i så hög grad kräfver. Men på samma gång vilja de sakkunniga påpeka, att de nu ifrågavarande föreläsningarna icke böra likställas eller förväxlas med nyssnämnda eller andra dyl. undervisningsformer. Dessa innebära nämligen en sådan samverkan mellan lärare och deltagare, att den förre kan kontrollera det sätt, hvarpå hvar och en af de senare tillgodogör sig undervisningen, hvilket i sin ordning tvingar till ett så *begränsadt antal* deltagare, att läraren kan träda i personlig beröring med hvarje deltagare. Vid bedömandet af de populärvetenskapliga föreläsningarna måste man utgå från, att just denna form för det talade ordets framförande afser att samtidigt träffa ett så godt som obegränsadt antal åhörare, hvarvid också åskådningsmaterialet måste vara så beskaffadt, att detsamma kan demonstreras för hundratals åhörare samtidigt.

Såsom ofvan (sid. 15) blifvit nämnt, har Riksdagen 1898 förklarat, att

statsanslaget endast finge afse föreläsningskurser, men icke finge användas till bekostande af elementarundervisning i aftonskola. Emellertid komma de sakkunniga framdeles att föreslå, att en viss del af de för föreläsningar beviljade medlen under särskilda omständigheter måtte få användas för dylik undervisning.

Beleckningen »*populärvetenskapliga*» angifver på en gång, att föreläsningarnas innehåll skall grunda sig på vetenskapliga eller praktiska fackstudier och att framställningssättet skall vara allmänfattligt. Den förra fordran syftar på föreläsarens förmåga att behärska sitt ämne, den senare på hans framförande och på åhörarnas förutsättningar i fråga om tillgodogörandet af det, som i föredraget meddelas. Då dessa föreläsningar afse alla samhällsklasser, bör föreläsaren hos åhörarna icke förutsätta större kunskapsmätt än folkskolans.

Om man med den enstaka föreläsningen icke afser ett uteslutande och direkt kunskapsmeddelande och tillsvidare i de flesta fall icke kan påräkna tillgång till andra bildningsmedel, genom hvilka åhöraren kan få tillfälle till självstudier, så bör, såsom nämnt, i alla händelser hvarje föreläsning afse *själfverksamhet* hos åhöraren. Detta sker genom att hos honom väcka intresse och nya tankar vare sig inför frågor, som ligga inom hans dagliga erfarenhetskrets, eller inför spörsmål, som röra sig på helt andra områden eller i helt andra plan. Det för ett så stort flertal synnerligen enformiga hvardagslifvet och enahanda arbetet torde säkert både för den enskilde och för samlifvet i hem och på arbetsplats kunna få ett nytt och värderikt innehåll genom att lågen och intresset vändas till ett mer eller mindre själfständigt tankearbete, som antingen fördjupar redan vunnen erfarenhet eller vidgar lifssynen till att omfatta nya områden.

Stoff för och ledning i en sådan tankeverksamhet *kan* i riklig mängd framgå ur en enda föreläsning, men i regeln gifver sig nog förr eller senare tillkänna ett behof efter mera stoff och mera ledning genom andra bildningsmedel och då i första rummet böcker.

I afseende på *valet af ämnen* bör hänsyn tagas till det förut anförda sålunda, att detsamma rättas efter olika orters behof samt efter befolkningens växlande bildningsgrad.

Särskildt där föreläsningsverksamheten är ny, böra ämnena och framställningen i allmänhet anknyta sig till befolkningens dagliga lif och gärning och stå i samband med dennas eget erfarenhetsområde. Därjämte böra lättfattliga och intresseväckande föreläsningar, som föra åhörarna utanför och kanske till och med ofvanför deras hvardagliga tankevärld, äfvenledes förekomma.

I stort sedt kunna de olika ämnesgrupperna indelas i allmänna och speciella.

De förra afse människornas samhörighet såväl inom nu lefvande släktled som med gångna och kommande tiders folk, världsalltets och naturens lagbundenhet samt de stora personligheternas betydelse, hvarvid icke blott snillenas och hjältarnas, banbrytarnas och anförarnas lif och gärning utan öfverhufvudtaget alla ädla sträfvanden och allt redbart arbete bör få sin plats i framställningen. Såväl det vetenskapliga som det praktiska arbetets svårigheter och segrar, såväl de vunna resultaten på olika områden som arbetsmetoderna och vägarna böra skildras. Dessa »allmänna» föreläsningar böra afse att hos åhörarna väcka intresse och eftertanke i allmäntmänskliga spörsmål samt gifva dem ledning vid sysslandet med dithörande problem och öfverhufvudtaget afse ett fostrande syfte.

Inom de speciella ämnesgrupperna kan man draga en gräns mellan å ena sidan sådana föreläsningar, hvilka åhörarna *praktiskt* kunna tillgodogöra sig, såsom exempelvis angående medborgarkunskap och hälsovård m. m., och å andra sidan sådana som skildra land och folk, främst vårt eget land och dess utvecklingsmöjligheter, näringslivets olika områden, de vetenskapliga upptäckterna, det ekonomiska samhällslivets lagar m. m.

Särskildt önskvärda äro föreläsningar, som — i det de afhandla olika yrkens och näringsgrenars historia och utveckling samt de behof som framkallat dem och de upptäckter som fulländat dem — tillika visa det nödvändiga sambandet mellan olika yrken, skilda näringsgrenars beroende af hvarandra, hvarje facklig uppgifts sammanhang med lifvet i dess helhet. I den mån föreläsningsverksamheten medverkar till spridande och fördjupande af ett sådant betraktelsesätt, torde den till någon del kunna bidra att alstra den arbetsglädje, som grundar sig på insikten om detaljuppgiftens betydelse för det stora hela. Vår tids arbetsmetoder ha onekligen flyttat den enskilde arbetaren så långt från den slutprodukt han bidrager att skapa, att det numera för de allra flesta torde vara mycket svårare än i forna dagar att skönja och känna sambandet mellan delarne och det hela.

I den mån mera ingående behandling af ett ämne afses och det kunskapsgifvande syftet träder i förgrunden, blir den enstaka, fristående föreläsningen i de flesta fall otillräcklig. Man måste då öfvergå till *serieföreläsningar*, af hvilka två eller flera på hvarandra följande innehålla en sammanhängande framställning i ämnet.

Från flera håll har uttalats önskvärdheten af, att den undervisning, som

genom de nu afhandlade föreläsningarna afses, måtte delvis omläggas för uppnående af ett *elementärt praktiskt* syfte, med andra ord, att de för denna verksamhet afsedda penningmedlen finge till en del användas för elementär undervisning exempelvis i svenska språkets muntliga och skriftliga behandling, i kommunalkunskap, i enklare bokföring och kostnadsberäkningar, i första hjälpen vid olycksfall, i barnavård m. m. Hvad ämnen rörande landtbruket beträffar, så har Riksdagen under 9:de hufvudtiteln beviljat 50,000 kronor för undervisning till det mindre jordbrukets höjande (småbrukarkurser), hvar-
 mte hushållningssällskapen understödja detta slag af praktiska kurser.

För närvarande få de beviljade medlen (se ofvan sid. 15) icke användas till bekostande af s. k. praktiska kurser. Det har emellertid visat sig, bl. a. genom af kapten Ernst Liljedahl utförda undersökningar bland värnpliktige, att befolkningen i vidsträckta trakter af vårt land äger allt för litet tillfälle till vidmakthållande af de under skoltiden förvärfvade färdigheterna, såsom svenska språkets behandling i tal och skrift, räkning m. m. Å andra sidan kräfvat vår tids förhållanden äfven inom de bredare samhällslagren dylika elementära kunskaper, men för de 18—20-åringar och äldre, som önska erhålla undervisning i dylikt syfte, stå i de flesta fall på landsbygden och i mindre samhällen inga anordningar till buds. Äfven i fråga om kommunalkunskap, enklare bokföring, samaritvård och barnavård behöfves en elementär, praktisk undervisning, som flertalet vuxna, hvilka däraf äro i behof, icke äga tillfälle till. I anledning häraf vilja de sakkunniga föreslå, att på orter, där annat tillfälle icke finnes till elementära praktiska kurser för vuxna, högst en tredjedel af de sammanlagda, för föreläsningsverksamheten afsedda stats- och ortsbidragen må få användas till bekostnad af s. k. *praktiska kurser* i ofvan angifna och närliggande ämnen. För att emellertid det ursprungliga syftet med de för föreläsningar beviljade medlen genom den föreslagna anordningen icke skall förryckas, föreslå de sakkunniga, att praktiska kurser endast få anordnas vid anstalter, för hvilka statsbidraget utgör trehundra kronor eller därutöver.

I samband med frågan om föreläsningarnas syfte står det med statsbidraget förbundna villkoret: »alla politiska och religiösa strider och förhandlingar blifva förbjudna.» Enligt de sakkunnigas mening bör detta vilkor (och denna förbindelse vid ansökan om statsbidrag) kvarstå med den innebörd fortfarande såsom hittills, att föreläsningarna väl må afhandla religiösa och politiska frågor, dock under den bestämda förutsättning, att framställningen är strängt saklig och aldrig får taga agitationens form, samt att öfverläggningar och diskussioner icke må förekomma i samband med föreläsningarna.

B. Föreläsarna.

Fordringarna på en föreläsare inom den verksamhet, hvarom nu är fråga, torde vara, att han i kunskapsväg behärskar sitt ämne och att han äger den framställningskonst, som är nödvändig för åhörarnas tillgodogörande af hans föredrag.

Flertalet af de i byråkatalogerna upptagna föreläsare hafva aflagt universitetsexamen. Där finnas alltså i katalogerna från Stockholm, Lund och Göteborg öfver 50 akademiska lärare, 21 präster, 10 tjänstemän, 14 läkare, öfver 130 läroverks-, seminarie- och folkhögskolelärare jämte filosofie och teologie licentiatier samt teologie kandidater ej upptagna i förut nämnda grupper, summa 225 af 380. Fackmän på jordbruket och dess binäringar 22, officerare 17, folkskollärare 14, studenter och filosofie kandidater 10, ingenjörer och arkitekter 2, bankdirektör 1, summa 66, återstå 90 utan uppgifvet yrke.

Trots antalet i byråkatalogerna upptagna föreläsare (omkring 500) visar sig likväl otillräcklig tillgång på föreläsare på den grund att största delen af dem genom sin dagliga verksamhet äro så bundna, att endast ett fåtal kunna föreläsa när som helst utanför den ort, där de äro bosatta.

Särskildt visar sig en påfallande och beklaglig brist på föreläsare inom de praktiska yrkena, inom olika näringsgrenar, skilda industrier m. m. Å andra sidan synes det helt naturligt, att det ojämförligt största antalet föreläsare äro att finna bland dem, som antingen utöfva eller utbilda sig till lärarbefattning vid universitet, läroverk, seminarier, folkhögskolor, eller eljest vid sidan af akademiska yrkesstudier haft tillfälle till öfning i muntlig framställningskonst.

De anmärkningar, som framställts i fråga om föreläsarna, afse dels bristande sakkunskap, dels bristande framställningsförmåga, och slutligen har från flera lokalanstalter påpekats, att vissa föreläsare tyckas betrakta denna sin verksamhet så godt som öfvervägande ur affärssynpunkt.

Hvad *sakkunskapen* beträffar, har bristen på föreläsare öfver hufvud taget bidragit därtill, att centralbyråerna då och då nödgats antaga föreläsare, som inom de af honom angifna ämnesgrupperna — efter hvad sedermera visat sig — endast förvärfvat andra-hands-kunskaper genom studier af refererande litteratur, uppslagsböcker och dylikt. Särskildt hvad beträffar ämnen, som ligga utanför de vid olika slag af högskolor förekommande kunskapsområden, är det helt naturligt ganska svårt att konstatera i hvad mån en

person, som anhåller att bli upptagen i en byråkatalog, sakligt behärskar vederbörande ämne. Om å ena sidan en aflagd examen innebär vitsord därom, att sökanden verkligen idkat studier inom det ena eller andra området, och å andra sidan personer, som i det praktiska lifvet arbeta inom ett visst fack, redan därigenom kunna anses besitta erforderlig kunskap, så lär icke kunna förnekas, att personer finnas, som genom självstudier utanför sitt egentliga lefnadsyrke skaffat sig tillräckliga kunskaper i ett eller annat ämne för att i detta afseende godkännas såsom föreläsare.

I regel bör sålunda af föreläsare fordras antingen teoretiska första-handsstudier eller praktisk erfarenhet på det område, inom hvilket han önskar föreläsa.

Hvad brister i *framställningssättet* beträffar, göres bland annat den anmärkningen, att föreläsningarna äro »för lärda», med andra ord röra sig ofvanför åhörarnas bildningsnivå och fattningsförmåga. Ett framställningsätt, som lämpar sig för en i föreläsningars åhörande tränad storstadspublik, visar sig mången gång alls icke passa ute på landsbygden. Åhörarnas obekantskap med eller bristande vana vid en del vetenskapliga och tekniska facktermer förbises stundom af föreläsaren, hvarigenom stora delar af ett föredrag helt och hållet gå förlorade. En del föreläsare äro så bundna af sina koncept, att den psykologiskt nödvändiga kontakten mellan talaren och åhörarna aldrig kommer till stånd.

En del föreläsningar, hvilka synas vara så godt som uteslutande text till en serie skioptikonbilder, kunna i de flesta fall utföras likaväl af någon på orten boende som af en resande föreläsare (bildserier med tillhörande af fackmän skrifven text uthyras eller utlånas för sådant ändamål från centralbyråerna).

Hvad beträffar *anskaffandet af goda föreläsare*, vilja de sakkunniga framhålla önskvärdheten af att allt flera personer från skilda verksamhetsområden måtte ställa sin fackkunskap och sin framställningsförmåga till disposition för det syfte, hvarom nu är fråga. Framförallt kräfvast flera föreläsare från det praktiska lifvet och från olika näringsgrenars områden, men äfven inom andra ämnesgrupper motsvarar tillgången icke behovet, bland annat på den grund att — såsom ofvan nämnts — flertalet föreläsare af sin egentliga verksamhet hindras att annat än då och då hörsamma föreläsningsanstalternas kallelse. Vid sådant förhållande har fråga uppstått om anställandet af föreläsare, som under åtta månader af året helt och hållet stode till föreläsningsanstalternas förfogande och sålunda under två tredjedelar af året befunne sig på resande fot. Dessa »statsföreläsare» — så benämnda vid de tillfällen, då denna tanke diskuterats — skulle erhålla fast lön (jämte reseersättning) med skyldighet

att så godt som dagligen under de månader, då föreläsningsanstalternas verksamhet pågå, föreläsa enligt viss på förhand uppgjord resplan.

För de få föreläsare, som hittills kunnat för en eller flera månader ägna sig åt resor i föreläsningssyfte, har vanligtvis någon centralbyrå gjort upp program efter rekvisitioner från de lokala anstalterna. Denna väg torde vara den enda lämpliga i sträfvandet att så mycket som möjligt binda en god föreläsare vid denna verksamhet. Att däremot »fast anställa» en person antingen mot lön eller mot garanti af ett visst antal föreläsningar så godt som dag efter dag åtta månader af året, lär endast i sällsynta fall lämna ett godt resultat, då ett ideligt upprepande af ett eller ett fåtal föredrag i längden måste verka aftrubbande på föreläsarens intresse för sitt uppdrag och till slut alstra ett maskinmässigt framställningssätt med minskad möjlighet att intressera åhörarna och rycka dem med. Naturligtvis finnas undantag, och en och annan föreläsare skulle nog utan nu nämnda risk kunna ägna sig helt åt den ifrågavarande verksamheten, men i så fall torde den lämpligaste anordningen vara den, att vederbörande centralbyrå i sin förteckning eller på annat sätt underrättar föreläsningsanstalterna därom för att — efter ingångna rekvisitioner — uppgöra reseplan för den sålunda disponible föreläsaren. En sådan uppgörelse kan då träffas för hvarje år eller hvarje termin utan att binda någondera parten för en afsevärd framtid, hvilket senare kan medföra risker för bådadera.

Frågan om *utbildning af blifvande föreläsare* har varit föremål för öfverläggning vid det senaste folkbildningsmötet i Stockholm (se ofvan sid. 44), där kurser i föreläsningskonstens teknik anbefalldes. Vid nämnda möte upplystes, att Folkbildningsförbundet under år 1909 genom meddelande till ett flertal studentföreningar inbjudit till en dylik 10-timmars kurs enligt visst uppgifvet program; kursen inställdes emellertid af brist på deltagare.

Bästa vägen för utbildning till föreläsare torde nog vara den, att nybörjaren förlägger sin verksamhet till mindre föreningar, exempelvis inom arbetar- och nykterhetsorganisationer, hvilka ständigt äro i behof af föreläsare, men icke äro i stånd att erbjuda annat än helt anspråkslösa arvoden. Flera studentföreningar i Uppsala och Lund utsända listor med uppgifter på föreläsare, som efter rekvisition och mot ringa ersättning föreläsa inom föreningar och samfund, hvilka sakna tillgångar eller understöd för en dylik verksamhet. Fordringarna på föreläsarens framställningsförmåga äro helt naturligt här mindre liksom ock kritiken mildare, hvadan nybörjaren och den mera oerfarne föreläsaren — om han eljest äger några anlag — här får tillfälle att utbilda sig utan den hämmande inverkan af en alltför fordringsfull kritik.

På tal har äfven varit införandet af »proff föreläsningar», anordnade af centralbyråerna helt enkelt sålunda, att ett föredrag inom en arbetar- eller nykterhetsförening afhördes af två eller tre ombud, hvilka sedermera till den centralbyrå, i hvilkens katalog föreläsaren önskade bli upptagen, skulle afgifva omdöme angående både den sakkunskap och den framställningsförmåga, som genom föredraget lades i dagen. Måhända komma centralbyråerna framdeles att begagna sig af ett sådant förfaringssätt; för närvarande lära de såsom hittills få nöja sig med muntliga eller skriftliga uttalanden angående en sökande föreläsares lämplighet.

Hur en centralbyrå än förfar vid en föreläsares antagande, lära nog anmärkningar mot en sådan antagen föreläsare kunna komma att framställas. En antagen föreläsares fortsatta verksamhet bör därför kunna bli föremål för den kontroll, hvarom de sakkunniga här nedan i ett annat sammanhang komma att yttra sig.

Förutom de föreläsare, hvilka efter egen ansökan och på grund af därtill fogade vitsord, upptagas i centralbyråernas förteckning, bör i detta sammanhang äfven sägas några ord om s. k. lokala krafter, hvarom flera gånger talats i de från föreläsningsanstalterna inkomna svaren (se ofvan sid. 35). På en del orter, särskildt på mera aflägsset liggande, har föreläsningsverksamheten — framför allt i dess begynnelse, men äfven i fortsättningen — möjliggjorts därigenom att i trakten boende personer (präster, läkare, ingenjörer, tjänstemän m. fl.) af intresse för saken och utan ersättning eller mot en mycket obetydlig sådan erbjudit sig att föreläsa vid ortens föreläsningsanstalt. Alltjämt torde den förevarande verksamheten på många orter icke blott behöfva utan äfven vara beroende af dessa lokala föreläsares medverkan. Å andra sidan torde det knappast kunna blifva tal om, att dessa föreläsare vare sig skulle intvingas i byråkatalogerna eller eljest behöfva godkännas af någon centralanstalt för att få föreläsa inom ortens föreläsningsanstalt.

I ännu högre grad lära »lokala krafter» bli erforderliga vid de elementära, praktiska kurser, om hvilka de sakkunniga här ofvan (sid. 49) uttalat sig.

Till slut vilja de sakkunniga i fråga om föreläsarnas kompetens framhålla, att det helt naturligt först och sist blir föreläsarens *personlighet* som afgör hans skicklighet för den uppgift, hvarom här är fråga.

C. Planläggning, serieföreläsningar och bygdekurser.

Den nu gällande föreskriften, att föreläsningarna skola ordnas »regelbundet, visst antal timmar i veckan under fem till åtta månader och i väl afpassade kurser» utgör det i formellt afseende största hindret för ett ändamålsenligt anordnande af föreläsningarna, åtminstone vid det öfvervägande antalet föreläsningsanstalter. Visserligen äger Kungl. Maj:t i fråga om anstalter, som ha sin verksamhet på landsbygden, att härvidlag göra de eftergifter, som omständigheterna kunna påkalla, men äfven i mindre städer och köpingar verkar den nyss citerade föreskriften ofördelaktigt.

Först innebär nämligen uttrycket »visst antal timmar i veckan under fem till åtta månader», att minst 20 å 22 föreläsningar skola anordnas under året, under det att en del anstalter för närvarande faktiskt icke äro i tillfälle att anordna mer än 10 å 12, ja, icke mer än 8 å 9 föreläsningar per år. Ett »regelbundet» anordnande blir då liktydigt med en föreläsning hvar annan eller hvar tredje vecka under fem till åtta månader af året. Mycket ofta förekomma ännu längre mellanrum mellan tvänne föreläsningar i det dessa — för nedbringandet af reseersättningen — anordnas till ett antal af två å tre under en lördag och den därpå följande söndagen, hvilket medför ett betydligt tidsmellanrum till den därefter nästkommande föreläsningen.

Försök att — med iakttagande af den nu omtalade föreskriften i öfrigt — anordna föreläsningarna »i väl afpassade kurser» hafva gjorts på flera ställen, i de flesta fall utan framgång. Med orden »väl afpassade kurser» bör väl förstås, att ett flertal på hvarandra följande föreläsningar afhandla ett och samma ämne, så att denna »serie» bildar ett sammanhängande helt. Det har emellertid — såsom ofvan nämnts — på de flesta orter, där försök i den vägen gjorts, visat sig, att åhörarnas intresse icke räckt till för en dylik serie, redan efter 3 å 4 föredrag har besöksfrekvensen sjunkit, ett faktum, som torde förklaras däraf, att en tid af två veckor eller längre mellan två på hvarandra följande föredrag är för utdragen för att hos åhörarna bibehålla intresset eller alstra det samband mellan de olika föredragens innehåll, som framställningen afser. Ännu mera beaktansvärd härvidlag är den ofta förekommande omständigheten, att ett flertal åhörare af olika anledningar hindras närvara vid en eller annan föreläsning inom en serie, hvilket naturligtvis bryter sammanhanget och minskar intresset.

Skola serier med fördel kunna anordnas i mindre städer, köpingar och på landsbygden, så måste desamma koncentreras på en kortare tid, ja, en föreläsningsanstalt borde äga rätt, att, där ortsförhållandena göra det önskvärdt,

förlägga en del af eller alla årets föreläsningar till en eller två »bygdekurser», beräknade att räcka flera dagar, under hvilken tid föredrag, afsedda för bygdens befolkning, kunde anordnas hvarje dag i olika ämnen, men hvarje ämne åter kunde behandlas i ett flertal tätt på hvarandra följande föreläsningar. Genom en dylik koncentration af föreläsningsverksamheten skulle — enligt hvad erfarenheten visat vid olika s. k. nykterhets-, hembygds-, sommar- och vinterkurser — intresset hos åhörarna räcka till för ett djupare ingående i ett eller flera ämnen och säkerligen skulle dylika bygdekurser i de orter, där de anordnades, verka i hög grad uppräckande på befolkningens bildningsintresse öfver hufvud taget.

Från de nämnda nykterhets- m. fl. kurser har dessutom den erfarenheten vunnits, att serier, vid hvilka olika föreläsare behandla ett gemensamt ämne, ytterst sällan vinna den önskvärda planmässigheten, då därtill — för undvikande af omsägningar eller luckor i föreläsningarna — skulle erfordras en del konferenser och öfverläggningar mellan föreläsarna, som torde vara ganska svåra att åstadkomma.

Ett stort antal föreläsningsanstalter ha uttalat den önskan, att föreläsningrörelsen alltjämt måtte få bibehålla samma frihet till formerna som hittills, och att anordnandet af serier icke måtte åläggas anstalterna, då på många orter tiden ännu icke synes vara inne för en öfvergång från fristående föreläsningar till serieföreläsningar.

De sakkunniga, som i fråga om ändrade föreskrifter för föreläsningsverksamheten hysa den grunduppfattningen, att den bör erhålla *större frihet men noggrannare kontroll* än hittills, anse den ändring af nu gällande villkor för statsbidrags erhållande högeligen önskvärd, att lokal anstalt må kunna planlägga sina föreläsningar *antingen* såsom hittills spridda öfver en afsevärd del af året *eller* sammanträngda till en eller flera kortare tider under året *eller slutligen* både spridda och sammanträngda, allt lämpadt efter förhållandena på orten. Den uppgjorda planen borde bifogas ansökan om statsbidrag, naturligtvis åtföljd af ett eller flera alternativ, för den händelse bristande tillgång på föreläsare eller andra omständigheter skulle hindra den först uppgjorda planens genomförande. Både vid spridda och sammanträngda föreläsningar kunna desamma anordnas vare sig såsom fristående eller uti serier.

Den anordning, som nyss i förbigående omnämnts under beteckningen *bygdekurser*, torde på en del orter och under vissa omständigheter blifva af stor betydelse. Förlagd till en tid af året, då ortens befolkning vore mindre upptagen af det dagliga arbetet, såsom periodvis inom jordbruksdistrikt, eller då en öfverenskommelse om arbetstidens inskränkning för några dagar inom en viss industri kunde träffas, skulle en sådan bygdekurs säkerligen blifva

flitigt besökt. Med tre till fyra timmars program hvarje eftermiddag i fem till sex dagar skulle ett ingalunda obetydligt arbete för väckelse och kunskapsmeddelande kunna åstadkommas dels genom föreläsningar i förbindelse med exkursioner och förevisningar, dels genom praktiska kurser och slutligen genom öfverläggningar eller samtal mellan deltagare och föreläsare. Genom en dylik anordning blefve också kostnaderna per föreläsning mindre och dessa skulle sålunda kunna med samma totalkostnad hållas till större antal än spridda föreläsningar.

Förslagsvis vilja de sakkunniga här meddela programmet för en bygdekurs, beräknad till fem dagar med tre till fyra föreläsningar dagligen: kommunalkunskap 4 timmar, hälsovård 4 timmar, svensk historia eller litteratur 4 timmar, »hemortslära» i förbindelse med exkursioner, afsedda för studier under sakkunnig ledning af traktens växt- och djurlif, natur- och fornminnesmärken eller af dess geologiska och historiska utveckling, dess näringslif m. m. Exkursionerna kunde förläggas till helgdagar, under det förevisningar eller en anspråkslös utställning af konstnärliga reproduktioner, af undervisningen belysande föremål m. m. kunde pågå dagligen. Vid sidan af detta program eller ersättande en del af detsamma kunde en kurs rörande det smärre jordbruket och dess binäringar anordnas, om också icke bekostad af föreläsningsanstalten (jämför ofvan sid. 49 angående anslag från nionde hufvudtiteln). Kursen kunde lämpligen inledas och avslutas med föredrag i förbindelse med musik och sång.

I samband med frågan om planläggningen af föreläsningsverksamheten, vilja de sakkunniga framhålla önskvärdheten af, att föreläsningsanstalterna i riket åläggas att årligen anordna *minst tolf föreläsningar* för år räknadt, hvarjämte i sådant syfte framdeles kommer att föreslås ett *minimibelopp* för utgående statsbidrag af tvåhundra kronor. Antalet anstalter, hvilkas statsbidrag under år 1910 understeg 200 kronor, utgjorde nio.

För att emellertid icke alldeles utestänga sådana anstalter, hvilkas resp. ortsunderstöd icke komma att uppgå till tvåhundra kronor, från erhållandet af statsbidrag, anse de sakkunniga, att en viss summa — förslagsvis och högst tretusen kronor — borde ställas till Kungl. Maj:ts förfogande att genom centralbyråerna till lika stort belopp som resp. ortsbidrag under tvåhundra kronor tilldelas föreläsningsanstalter, som i öfrigt uppfylla föreskrifna villkor. Sådan mindre anstalt borde dock endast försöksvis erhålla det nu föreslagna statsbidraget under hvar och ett af högst trenne på hvarandra följande år, under hvilken tid dess verksamhet borde uppmärksam följask af vederbörande centralbyrå.

D. Kostnadsfrågan.

En af de oftast förekommande anmärkningarna mot föreläsningsverksamheten i dess nuvarande läge riktar sig mot de med föreläsningarna förbundna dryga kostnaderna.

Vid bedömandet af denna fråga och för utredning om och i hvad mån dessa kostnader kunna nedsättas, måste man först tillse hvilka utgifter, som äro förenade med föreläsningarnas anordnande. Dessa utgifter kunna lämpligen rubriceras på följande sätt:

- a) hyra af lokal jämte städning, belysning och värme,
- b) föreläsarens arfvode,
- c) » reseersättning,
- d) » »dagtraktamente»,
- e) annonser och programtryck,
- f) arfvode till föreståndaren.

Såsom förut nämnts (sid. 35) utgör *lokalhyran* (a) jämte annonsering och tryck (e) de mest tyngande utgifterna för de större städernas anstalter, hvar-
emot för aflägsset liggande föreläsningsanstalter, särskildt i den mån orten saknar järnvägsförbindelse, utgifterna under b, c och d äro de mest afsevärda.

Hvad utgiftsposten a beträffar, torde densamma knappast böra bli föremål för någon närmare utredning. Flerstädes på landsbygden och i mindre städer och stadslignande samhällen torde skolsalar eller andra kommunala lokaler ställas kostnadsfritt eller i det närmaste kostnadsfritt till föreläsningsanstaltens disposition. Af några bland de inkomna svaren synes man stundom — i syfte att få större statsbidrag — såsom kommunalt anslag upptaga fingerade poster motsvarande likaledes fingerade utgiftsposter för lokalhyra. Vid ansökningshandlingarnas granskning inom vederbörande länsstyrelser bör naturligtvis om möjligt tillses, att dylika obefintliga, men bokförda värden icke tagas med i beräkningen af de för statsbidragets storlek bestämmande inkomsterna från orten.

De svårigheter, som på en del orter alltjämt visat sig i fråga om erhållande af lokal, stå icke i samband med kostnadsfrågan utan med omständigheter, som på annat ställe i detta betänkande omnämnas (sid. 61).

I afseende på utgiftsposterna a, e och f hafva de sakkunniga intet att föreslå i syfte att nedsätta desamma och vilja i öfrigt endast anföra följande.

Lokalhyran med dithörande utgifter torde böra betraktas såsom en rent kommunal angelägenhet.

Beträffande *annonser och program* synas föreläsningsanstalternas styrelser på många orter icke förstå betydelsen däraf, att kännedom om föreläsungsverksamheten sprides bland ortens befolkning och att de särskilda föreläsningarna tillkännagifvas på ett tillfredsställande sätt. Korta meddelanden i tidningarnas notisafdelning äro minst lika nödvändiga som själfva annonserna och införas i regeln kostnadsfritt. Tryckta program för terminens (eller årets) föreläsningar vid en anstalt äro också i hög grad önskvärda, ej minst — där så ske kan — med hänsyn till de litteraturhänvisningar, hvarom de sakkunniga på annat ställe (sid. 65) uttala sig. Annonsering och program böra användas i större utsträckning än hvad för närvarande är fallet.

Föreståndarna nedlägga i de flesta fall ett afsevärdt arbete och få dessutom — enligt uppgift från flera håll — stundom vidkännas pekuniära uppoffringar. I senaste folkbildningsmötes uttalande (se ofvan sid. 44) om önskvärdheten af arfvode till föreståndare, naturligtvis lämpadt efter omfattningen af respektive föreläsningsanstalters verksamhet, anse sig de sakkunniga böra instämma.

En föreläsningsanstalt har — tydligen i syfte att öka förutsättningarna för statsbidrag — såsom bidrag af enskilda upptagit 150 kronor (hela årsinkomsten 463 kronor), motsvarande en utgiftspost å samma belopp »i arfvode till styrelseledamöter och föreståndare».

Med afseende på den del af de med föreläsungsverksamheten förbundna kostnaderna, som föranledt de flesta anmärkningar, nämligen de under b, c och d härofvan upptagna utgiftskostnaderna, märkes först beträffande själfva det till föreläsaren utgående *arfvodet* (således reseersättning och »dagtraktamente» icke medräknade), att detta näppeligen lär kunna nedsättas. Sedan lång tid tillbaka har arfvodet för en föreläsning vid en statsunderstödd anstalt i regeln utgått med tjugofem kronor. Ett nedsättande af detta belopp torde — efter hvad erfarenheten visat — sänka kompetensnivån bland föreläsarna. Med bibehållande af det nu vanliga arfvodesbeloppet torde däremot den i stort sedt tillfredsställande bildningsgraden och framställningsförmågan kunna garanteras i fråga om de föreläsare, som antagits eller komma att antagas, detta oakadt framställningar om höjda arfvoden icke saknats från föreläsare. En gradering af arfvodesbeloppen allt efter föreläsarens större eller mindre skicklighet lär knappast vara möjlig att genomföra, äfven om den skulle kunna anses önskvärd. Såsom ofvan nämnts (sid. 52) utgifva vissa studentföreningar förteckningar på föreläsare med arfvoden varierande från fem till femton kronor, men då flertalet af dessa föreläsares verksamhet — såsom de sakkunniga redan framhållit — bör betraktas såsom ett utbildningsskede, så anse de sak-

kunniga sig icke böra taga hänsyn till denna grupp af föreläsare, då frågan gäller det arfvodesbelopp, som statsunderstödd föreläsningsanstalt bör utbetala till de i byråkatalog upptagna föreläsarna. Intet formellt hinder finnes för föreläsningsanstalterna att begagna sig af de på nämnda studentföreningars listor upptagna föreläsarna, men de sakkunniga ha anledning tro, att sistnämnda föreläsare, hvilka med sitt erbjudande afse helt andra organisationer, när deras besök gäller statsunderstödda anstalter, icke låta sig nöja med mindre arvoden än de, som vanligen utbetalas vid ifrågavarande anstalter.

Ett bepröfvadt och tillrådligt sätt att nedbringa kostnaderna för föreläsungsverksamheten är den ofvan (sid. 35) omnämnda insatsen af »lokala krafter».

Dessutom böra de ekonomiskt mindre bärkraftiga anstalterna en och annan gång använda sig af de förut (sid. 51) omtalade tryckta föredragen med tillhörande skioptikonbilder.

Anse de sakkunniga sålunda, att själfva arfvodesbeloppen näppeligen böra bli föremål för nedsättning, så blir förhållandet helt annat, då man granskar *kostnaderna för föreläsarnas resor* på järnväg, ångbåt eller skjuts. Upprepade gånger har fråga väckts vid folkbildningsmöten om framställning rörande fria resor eller nedsatta biljettpris för föreläsare; vid ett stort antal enskilda järnvägar medgafs under några år sådan nedsättning, men med införandet af zontariffsystemet upphörde så godt som detta medgifvande. Insikter om det ändamålslösa med dylika hemställanden har hindrat deras frambärande.

Ett sätt att nedbringa resekostnaderna är flerstädes med framgång användt, nämligen ett sådant anordnande af föreläsarnas reseturer att resekostnaderna kunna fördelas på flera föreläsningar. Särskildt ha länsförbunden och en del andra sammanslutningar mellan lokala föreläsningsanstalter (se ofvan sid. 38, 39) tagit till sin uppgift att genom ordnandet af föreläsningsturnéer göra det möjligt äfven för mindre och aflägsset liggande anstalter att utan alltför stora kostnader erhålla besök af resande föreläsare.

I afsikt att minska resekostnaderna för aflägsset liggande anstalter och därigenom bereda dem tillfälle till flera föreläsningar för år räknadt, anse sig de sakkunniga böra föreslå, att af det anslag, som Riksdagen framdeles kommer att bevilja för populärvetenskapliga föreläsningar, Kungl. Maj:t skulle äga disponera högst tiotusen kronor till resekostnadsbidrag att genom centralbyrå utbetalas för föreläsare hos aflägsset liggande föreläsningsanstalter. Detta bidrag borde icke utbetalas direkt till vederbörande anstalt, utan på det sätt komma densamma till godo, att den centralbyrå, genom hvilken den ene eller andre föreläsaren rekvirerats, till honom utbetalar hälften af det belopp, hvarmed resekostnaden öfverstiger tio kronor. Särskildt att ihågkomma härvidlag äro föreläsningsanstalterna i våra nordligaste län och på Gottland.

Hvad *skjutskostnader* beträffar, anse de sakkunniga, att föreläsningsanstalterna eller länsförbunden — såsom för närvarande sker inom ett och annat län — hos landstingen böra hemställa om bidrag till täckande af desamma.

En annan beräkningsgrund för statens resekostnadsbidrag vore, att desamma utginge för resa till residensstaden inom ett län eller till en i förhållande till de föreläsningsanstalter reseturen afser centralt belägen ort, och att bidrag till resekostnaderna, från denna centralort räknadt, till de respektive anstalterna utginge från orten (länet).

De sakkunniga anse emellertid det enklaste förfaringssättet härvidlag vara det ofvan angifna, nämligen att resekostnadsbidrag från staten utgår till halfva det belopp, hvarmed hela kostnaden (tillbaka till utgångspunkten) för resa på järnväg eller ångbåt öfverstiger tio kronor, och komma de sakkunniga att föreslå, att — för vinnande af detta ändamål — en summa af högst 10,000 kronor ställes till Kungl. Maj:ts förfogande.

Naturligtvis afses härvid hufvudsakligen smärre, i ekonomiskt afseende mindre bärkraftiga anstalter, hvilka vid uppgörande med centralbyrå om termins- eller årsprogram skulle hafva att hemställa om bidrag till reseersättning, och finge dess beviljande sålunda bero på byråns pröfning i hvarje särskildt fall.

Hvad beträffar ersättning till föreläsare för utgifter till rum och mat under resan, så torde knappast vara lämpligt, att fastställa något visst belopp att utgå såsom »dagtraktamente» i samma mening som vid resor i statens ärenden, utan böra föreläsarna beräkna ersättning efter de verkliga utgifterna för husrum och mat under pågående resa, att fördelas mellan de under densamma besökta anstalterna.

Då anmärkning från flera håll gjorts, att vissa föreläsare lägga i dagen tendenser till uppskörtning af föreläsningsanstalterna vid arfvodets uttagande och utöfva denna sin verksamhet såsom ett slags »geschäft», så ha de sakkunniga till behandling upptagit frågan, huruvida och på hvad sätt något slags kontroll i detta afseende skulle kunna införas, exempelvis därigenom att — såsom sker vid centralbyrån i Lund — alla ekonomiska mellanhafvanden mellan de lokala anstalterna och föreläsarna ordnas genom centralbyråerna. Detta tillvägagångssätt finna de sakkunniga synnerligen efterföljansvärdt, men anse icke att det — åtminstone för närvarande — bör åläggas öfriga centralbyråer, då det naturligtvis är förbundet med afsevärdt ökad arbete med bokföring och korrespondens och sålunda fordrar ökade arbetskrafter på de byråer, där det komme att införas. Förhållandena i Skåne och närgränsande landskapsdelar synas ha möjliggjort införandet af

ett slags zontariff, med bestämda afgifter »i ett för allt» till föreläsare, som besöker den eller den orten. Ett sådant system blefve nog ganska svårt att införa exempelvis i mellersta Sverige, där resor till tvenne eller flera anstalter kunna kombineras på olika sätt, där ena gången en natttågsresa inbesparar föreläsarens tid, andra gången en dagtågsresa tager bort en afsevärd del af hans arbetstid o. s. v. Emellertid vilja de sakkunniga såsom högeligen önskvärdt framhålla införandet af något slags kontroll från öfriga centralbyråers sida på de ekonomiska uppgörelserna mellan föreläsare och anstalter, där dessa senare icke själfva kunna komma till rätta med öfverdrifna kraf, eller där föreläsaren tilläfventyrs anser sig icke vederbörligen ersatt.

E. Lokalfrågan.

Såsom ofvan (sid. 36) blifvit nämndt, ha en del föreläsninganstalter sin verksamhet så ordnad, att föreläsningarna hållas skiftesvis på två eller flera lokaler med så långt afstånd från hvarandra, att hvarje lokal i regel mottager åhörare från sitt särskilda befolkningsområde. Hvarje sådan anstalt bör betraktas mindre såsom en lokal anstalt än såsom en sammanslutning af flera sådana. Emellertid framgår såväl af anslagens storlek som af hvad de sakkunniga i öfrigt inhämtat, att i fråga om en del af detta slags anstalter intet är att anmärka mot dylika anordningar, då nämligen ett antal af minst 10 å 12 föreläsningar hållas på hvar och en af de olika platserna. Helt annorlunda blir förhållandet, där det visar sig, att en anstalt fördelar föreläsningarna under ett år på tre, fyra ja t. o. m. sex platser så, att endast 2 eller 3 eller 4 föreläsningar årligen med långa tids mellanrum blifva tillgängliga för en ortsbefolkning, som på grund af väglängden icke är i tillfälle att besöka de öfriga af ifrågavarande anstalt anordnade föreläsningarna. Ett sådant fåtal spridda föreläsningar torde icke få anses vara af den betydelse, att staten därvid bör bidraga med ekonomiskt understöd, såvida de icke hållas i samma lokal under en eller under två å tre dagar i följd. Nu är det emellertid brukligt, att för hvarje gång en föreläsare besöker anstalten, håller han ett föredrag i hufvudlokalen (inom den tätast befolkade delen af området) och ett i någon aflägsnare del af anstaltens verksamhetsområde, i hufvudlokalen hållas årligen exempelvis 8 föreläsningar och på hvardera af två till fyra »filialer» hållas respektive 4, 3 och 2 föreläsningar om året med ända till flermånadslånga mellanrum.

De sakkunniga hafva som ofvan nämnts (sid. 56) den uppfattningen, att minsta antalet föreläsningar för år räknadt, som en statsunderstödd anstalt bör

äläggas att anordna, skall uppgå till tolf, och att dessa tolf må anordnas å olika lokaler, där dessa äro så belägna, att samma ortsbefolkning icke af vägfärd kan antagas vara hindrad att besöka samtliga använda lokaler. Vill dylik anstalt på en eller flera aflägsna platser inom verksamhetsområdet anordna ett fåtal föreläsningar på hvardera, så böra kostnaderna härför täckas af medel, som icke ingå vare sig i statsbidraget eller i det däremot svarande bidraget från orten. Önskar anstalt för år räknadt anordna minst tolf föreläsningar på hvardera af tvänne eller flera platser inom sitt verksamhetsområde, så bör hvar och en af dessa platser betraktas såsom berättigad till statsbidrag och anstalten såsom en sammanslutning af två eller flera lokalanstalter under en gemensam organisation. Vissa föreläsningssanstalter äro redan nu af den art, att de både till sin verksamhet böra och i afseende på statsbidragets storlek kunna betraktas såsom dylika sammanslutningar exempelvis Göteborgs fögderis, Himle, Ätradalens och Ljusnarsbergs föreläsningssammanslutningar så ock Norra Hälsinglands föreläsningssanstalt med statsbidrag under 1910 till belopp af respektive 2,100, 1,250, 1,250, 1,000 och 1,100 kronor.

I hvardera af fyra kommuner (städer) hade för år 1910 statsanslag tilldelats två eller flera föreläsningssanstalter, nämligen (se sid. 78, 79, 83) fyra i Stockholm, två i Norrköping, två i Tidaholm och två i Arvika.

Där afstånden mellan olika stadsdelar och folkrikedomen göra det nödigt, böra enligt de sakkunniges mening statsunderstöd alltjämt kunna tilldelas antingen två eller flera föreläsningssanstalter inom samma stad eller ock såväl till en hufvudanstalt som till en eller flera filialanstalter. Därvid bör emellertid den fordran uppställas, att de olika anstalterna skola förlägga sin verksamhet med hänsyn till olika stadsdelars behof.

Inom *hufvudstaden* hafva Stockholms arbetarinstitut, Stockholms borgarskola och Stockholms arbetarförening förlagt sina resp. föreläsningar helt nära hvarandra å Norrmalm och Östermalm, under det den fjärde anstalten är förlagd till Södermalm. Däremot sakna Kungsholmen och stadens nordligaste delar helt och hållet statsunderstödd föreläsningssamhet. De sakkunniga anse sig därför böra föreslå, att någon af de tre förstnämnda anstalterna i hufvudstaden måtte för erhållande af fortsatt statsbidrag äläggas att anordna sina föreläsningar inom endera af de sistnämnda stadsdelarna. Beträffande Stockholms arbetarinstitut, så är emellertid dess verksamhet bunden vid egen fastighet, och för Borgarskolan utgöra föreläsningarna endast en mindre del af dess omfattande undervisningsverksamhet, hvaremot Stockholms arbetarförening numera anordnar sina föreläsningar i förhyrd lokal och i öfrigt icke af någon annan folkbildningsverksamhet bindes vid hufvudstadens centralare delar. Det synes därför de sakkunniga, att den föreslagna skyldig-

heten om föreläsningsverksamhetens förläggande till Kungsholmen eller till stadens nordligaste delar borde åläggas Stockholms arbetarförening.

I *Arvika* har rättelse redan vunnits i förenämnda afseende, då endast en af anstalterna sökt statsbidrag för år 1911. Däremot är förhållandet fortfarande detsamma uti Norrköping och *Tidaholm*. De sakkunniga anse beträffande dessa båda städer, att endera af föreläsningsanstalterna icke vidare bör erhålla statsunderstöd. I *Norrköping* skulle på grund af stadens ytutsträckning och folkmängd tvenne statsunderstödda anstalter kunna anses motiverade, men då de båda anstalterna för närvarande äro förlagda helt nära hvarandra inom samma del af staden, så anse de sakkunniga att endera (den mindre) bör såsom villkor för statsbidrag åläggas att flytta sin verksamhet, så att densamma kommer andra stadsdelar till godo.

Då svårighet på en och annan plats yppat sig i fråga om tillträde till för föreläsningar lämplig lokal, såsom exempelvis skollokaler, vilja de sakkunniga instämma i folkbildningsmötets uttalande i punkt 5 (se ofvan sid. 44) dock med framhållande af, att denna fråga är en rent kommunal angelägenhet.

F. Förmedling af föreläsningar. Centralbyråer.

Behovet af en eller flera centralanstalter med uppgift att antaga föreläsare och förmedla föreläsningar m. m. erkännes numera allmänt. Meningarna äro däremot delade ifråga om denna verksamhets större eller mindre koncentration: dels har framhållits önskvärdheten af en enda förmedlingsanstalt, en »statsbyrå», dels att föreläsarna borde rekvireras genom länsstyrelserna.

För att bedöma den nu föreliggande frågan bör emellertid hänsyn tagas såväl till centralbyråernas ofvan (sid. 38) angifna uppgifter som till föreläsningsanstalternas behof.

Såsom förut (sid. 38) nämnts äro föreläsningsanstalterna vid rekvisition af föreläsare icke bundna vid centralbyråernas förteckningar. En fordran i motsatt riktning vore icke blott med hänsyn till det ofta önskvärda och lika ofta nödvändiga användandet af s. k. lokala krafter, utan äfven i andra afseenden omotiverad. Men å andra sidan kan erforderlig tillgång på erkänt goda och disponibla föreläsare garanteras endast genom en eller flera centrala förmedlingsanstalter.

På samma gång befogade anmärkningar kunna framställas mot nu gällande byråkatalogers urval af ämnen och föreläsare, måste dock erkännas, att centralbyråerna med årens ökade erfarenhet och med vidgad verksamhet blifvit mera skickade att utöfva granskning af erbjudna ämnen och pröfning

af anmälda föreläsare. Därjämte kunna byråerna — i samma mån antalet genom dem rekviderade föreläsningar växer — bättre medverka till införandet af ordning och reda i hela föreläsningsorganisationen samt lättare följa vederbörande föreläsares program, reseruter och verksamhet inom de olika föreläsningsanstalterna.

Då någon föreläsningebyrå för närvarande icke finnes i Uppsala och statsunderstöd hittills ej begärts för någon sådan — med undantag af att norrländska studenters folkbildningsförening i dylikt syfte under åren 1908 och 1909 (icke under 1910) åtnjutit statsbidrag —, så torde alltså i Uppsala bosatta föreläsare komma att använda sig af centralbyrån i Stockholm. Bibehållandet af sistnämnda byrå jämte den i Lund och den i Göteborg torde icke behöfva närmare motiveras. En än starkare koncentration af förmedlingsverksamheten torde knappast vara att förorda, då därigenom stora svårigheter skulle uppstå i fråga om möjligheten att från centrum följa såväl de olika föreläsarnas som de olika föreläsningensanstaltens utveckling, behof och önsningar.

Däremot framställer sig frågan, huruvida flera förmedlingsanstalter än de nu nämnda trenne böra understödjas af staten.

Under de år (fr. o. m. 1906), då statsbidrag utgått till förmedlingsanstalter, ha utom till de tre senast nämnda Sydöstra Sveriges folkbildningsförbund hela tiden åtnjutit understöd för en förmedlingsanstalt i Norrköping. I öfrigt ha I. O. G. T:s storloge under ett år (1907), Södermanlands länsförbund under ett år (1909), Norrländska studenters folkbildningsförening i Uppsala under tvenne år (1908 och 1909) erhållit statsbidrag för förmedlingsverksamhet. För närvarande uppbäres understöd i dylikt syfte af Excelsiorförbundet i Skövde fr. o. m. 1909 och af Värmlands föreläsningförbund i Karlstad först för 1910.

De sakkunniga finna efter noggrann pröfning centralbyråerna i Norrköping, Skövde och Karlstad öfverflödiga. Det öfvervägande flertalet i dessa byråers kataloger upptagna föreläsare kunna med lika stor fördel både för dem själva och för föreläsningensanstalterna upptagas i någon af byråerna i Stockholm, Göteborg eller Lund. Ett koncentrerande af förmedlingsverksamheten till de tre sistnämnda platserna skulle såsom redan nämnts medföra en större likformighet vid antagandet af föreläsare, större möjligheter att följa och bedöma deras verksamhet m. m. Af katalogernas uppgifter angående föreläsarnas boningsorter finner man 19 bosatta i Karlstad, 15 i Norrköping, 13 i Skara, 8 i Linköping, 6 i Gäfle och 6 i Örebro, 5 i Västerås, i andra städer 4 och därunder. Jämföras dessa siffror med dem, som utvisa antalen i Stockholm — Uppsala, i Lund — Malmö samt i Göteborg bosatta föreläsare (resp. 120, 65 och 60), så är betydelsen af centralanstalter förlagda till Stockholm, Lund

och Göteborg — med afseende å byråernas möjlighet att uppehålla förbindelser med universitet och högskolor samt med största antalet föreläsare — i ögonen fallande, hvaremot något särskildt behof af byråer i Karlstad, Norrköping och Sköfde näppeligen lärar kunna påvisas, åtminstone från synpunkten af föreläsarnas samverkan med byråerna. För föreläsningssanstalterna ställer sig kanske denna fråga på ett annat sätt: måhända ett antal byråer utöfver tre skulle för dem kunna vara af en viss fördel bl. a. genom ökad tillgång på föreläsare och större valfrihet. Då emellertid de sakkunniga framdeles komma att bl. a. föreslå, att hvarje föreläsningssanstalt skall kostnadsfritt erhålla katalogerna från de tre byråerna i Stockholm, Lund och Göteborg, samt då den eftersträfvansvärda ökade planmässigheten i hela föreläsningssamheten otvifvelaktigt främjas genom förmedlingsarbetets koncentration, så lära icke heller från de lokala föreläsningssanstalternas sida några vägande skäl kunna anföras mot en inskränkning i det nuvarande antalet centralbyråer.

Skulle framdeles önskemål framkomma om upprättandet af en centralbyrå för Norrland, exempelvis i Härnösand, så torde, därest betingelser för densamma visa sig vara förhanden, statsunderstöd för dess verksamhet böra beviljas.

Hvad åter beträffar *länsförbund* af den art som Norrbottens föreläsningssförbund, så ha de — såsom nämnts (sid. 38) — en annan uppgift än de nu omtalade centralbyråerna. Dessa förbund och liknande sammanslutningar böra enligt de sakkunnigas mening ekonomiskt stödjas af vederbörande lokalanstalter och dessutom påräkna understöd af vederbörande landsting. Emellertid böra dylika sammanslutningar, önskvärda som de många gånger äro från de lokala anstalternas sida, helt och hållet bero på orternas behof och afven erhålla sitt ekonomiska understöd därifrån och icke från staten.

Härvidlag måste emellertid enligt de sakkunnigas mening ett undantag göras för en sammanslutning mellan föreläsningssanstalterna i de båda nordligaste länen, där föreläsarnas resor i regeln måste ställas så, att ett flertal lokala anstalter kunna besökas under en sammanhängande resa. För ett dylikt förbund med expedition (såsom för närvarande) i Luleå anse de sakkunniga att statsbidrag — med hänsyn till de ifrågakvarande landsdelarnas aflägsna läge — fortfarande bör beviljas.

Utom antagandet af föreläsare och förmedling af föreläsningar böra centralbyråerna hädanefter åläggas att i sina kataloger upptaga dels närmare specifikation af föreläsningssämnena, dels förslagsplaner för serieföreläsningar och bygdekurser och slutligen *litteraturförteckningar* (jämför sid. 70).

Den genom insamlandet och uppställandet af sådana förteckningar ökade

korrespondensen samt de med litteraturhänvisningarna förbundna tryckningskostnaderna föranleda de sakkunniga att föreslå ökade anslag till de tre centralbyråerna därhän, att af de medel, som Riksdagen beviljar för den populärvetenskapliga föreläsningsverksamheten, Kungl. Maj:t skulle äga att med ett sammanlagdt belopp af högst 10,000 kronor (för närvarande 8,000 kronor) understödja centralbyråer och ett de båda nordligaste länen omfattande föreläsningsförbund, bärande understöd till centralbyrå utgå med högst 4,000 kronor och till det nämnda föreläsningsförbundet med högst 500 kronor.

Till öfriga centralbyråer och länsförbund bör statsbidrag efter de sakkunnigas på ofvan anförda skäl grundade mening hädanefter icke utgå i annat fall än till en eventuell centralbyrå för Norrland, därest framställning om statsanslag för en sådan skulle sökas. Länsförbunden böra söka sitt ekonomiska understöd från orterna (landstingen).

G. Föreläsningsverksamhetens organisation.

I samband med frågan om centralbyråernas åligganden och deras understöd af statsmedel hafva de sakkunniga beaktat den del af föreläsningsverksamhetens organisation, hvars hufvudsakliga uppgift vore att utgöra förbindelseledet mellan föreläsare och föreläsningsanstalter.

Emellertid torde det ligga i öppen dag, att — med den omfattning denna gren af folkbildningsarbetet numera nått — verksamhetens praktiska anordnande och sunda utveckling med nödvändighet kräfva anställandet inom ecklesiastikdepartementet af en i hithörande frågor *sakkunnig* (manlig eller kvinnlig) *rådgifvare*. Ett sådant önskemål uttalades också af 1910 års folkbildningsmöte (se ofvan sid. 43).

Denne sakkunnige rådgifvares uppgift borde blifva

att granska ansökningarna om statsbidrag till föreläsningsanstalter och därvid särskildt tillse, att verksamheten vid de olika anstalterna verkligen tjänar det syfte, för hvilken densamma är afsedd, att följa centralbyråernas och föreläsningsanstalternas verksamhet genom bland annat minst en konferens årligen med ombud för centralbyråerna,

att ingripa, där rättelser synas erforderliga,

att stå till tjänst med råd och upplysningar i hithörande ärenden,

att sammanföra och bearbeta de från centralbyråer och föreläsningsanstalter inkommande statistiska uppgifterna.

Förslaget om anställandet af en *konsulent i föreläsningsärenden*, en »föreläsningskonsulent», innebär ingalunda inrättandet af en ny befattning inom

ecklesiastikdepartementet, utan anse de sakkunniga, att ifrågavarande konsulent endast under sex veckor, högst två månader af året behöfde vara till hands inom departementet, nämligen från den dag, då ansökningar om statsbidrag för föreläsningsändamål skola vara inlämnade därstädes, till dess han hunnit granska desamma och till departementschefen däröfver lämnat utlåtande. Under den öfriga delen af året borde konsulenten vara tillgänglig för att på anmodan lämna råd och upplysningar eller mottaga anmärkningar rörande föreläsningsverksamheten samt sålunda vara skyldig att dels besvara hithörande skrivelser, dels vara att personligen träffa exempelvis under en timma tvenne dagar i veckan. Därjämte borde han — där han fått kännedom om missförhållanden — ingripa och skriftligen meddela rättelser eller, där så erfordrades, själf besöka en föreläsningsanstalt för att genom sammanträde med dess inspektor och styrelse söka åstadkomma ändringar och förbättringar i densammas verksamhet.

I fråga om den *ersättning*, som borde utgå till ifrågavarande konsulent, anse de sakkunniga ett årligt arfvode af tvåtusen kronor jämte trehundra kronor till expenser vara lämpligen afvägdt. hvarjämte ett belopp af trehundra kronor borde beräknas för eventuella resor i syfte att besöka föreläsningsanstalter. För den händelse konsulenten icke vore bosatt i Stockholm borde dagtraktamente å 10 kronor för den tid af året han är sysselsatt inom departementet jämte reseersättning utgå till honom, tillsammans högst sjuhundra kronor.

De med anställandet af den nu föreslagne konsulenten förbundna kostnaderna böra alltså beräknas till 2,600 kronor, därest han är bosatt i Stockholm, i annat fall till 3,300 kronor.

Föreskriften, att föreläsningsanstalt skall vara underkastad *inspektion* af den person, som Konungens befallningshafvande äger att förordna, bör enligt de sakkunnigas mening bibehållas, oaktadt densamma på åtskilliga håll synes utöfvad utan förstående eller intresse och till ringa eller intet gagn för föreläsningsverksamheten. Då det emellertid vid åtskilliga tillfällen torde för vederbörande myndigheter m. fl. vara af behovet påkalladt att äga någon utanför anstalten stående person att vända sig till för upplysningars inhämtande, för styrkande af vederbörande styrelses eller föreständares befogenhet vid lyftande af beviljade medel o. s. v., så torde den nuvarande ortsinspektionen böra bibehållas. Vore föreläsningsanstalterna kommunala institutioner eller åtnjöte hvarje af förening upprättad och underhållen anstalt understöd från endast en kommun, så kunde ju denna ortsinspektion utöfvas exempelvis af kommunalnämndens ordförande, men då ett flertal anstalter hvar för sig äro beroende af två eller flera kommuners anslag, så torde i de flesta fall behof föreligga af

en för inspektionsändamål på orten *förordnad* person. Högeligen önskvärdt är, att detta uppdrag lämnas till sådana personer, som hysa intresse för denna gren af folkbildningsarbetet.

Centralbyråerna böra — utöfver deras ofvan (se sidd. 38 o. 65) angifna uppgifter — åläggas skyldigheten att skriftligen besvara af konsulenten gjorda framställningar, på förfrågan lämna upplysningar om föreläsare och föreläsninganstalter och vidtaga smärre af konsulenten anbefallda utredningar.

Föreläsninganstalt skall icke blott vara underkastad inspektion i dess nuvarande form utan jämväl vara skyldig att genom sin styrelse och föreståndare skriftligen besvara konsulentens förfrågningar. Styrelsen äger uppgöra program för läsåret i samråd med centralbyrå och skall låta föra statistik öfver åhörarfrekvensen vid hvarje föredrag. Föreläsninganstalt kan naturligtvis upprättas såväl af kommun som af förening eller institution med jämväl andra uppgifter som ock af förening med uteslutande uppgift att anordna föreläsningar, blott vederbörlig styrelse vid ansökan om statsbidrag ansvarar för meddelade uppgifters riktighet och föreskrifna villkors fullgörande.

I afseende på föreskrifter i öfrigt rörande anstalternas verksamhet och styrelsers och föreständares åligganden, så böra dessa göras så vida som möjligt, detta med hänsyn till ifrågavarande anstalters växlande storlek och utvecklingsmöjligheter. Förhållandena äro ju annorlunda vid ett arbetarinstitut i en stor stad än vid en anstalt inom ett glest bebyggt område. Fordringarna måste därför ställas helt olika, men tillfälle beredas konsulenten att i möjligaste mån *följa den statsunderstödda föreläsningssverksamheten* på hvarje ort, där den förekommer. För detta ändamål äro de till det föreslagna ansökningsformuläret (bil. D) fogade bilagorna (bil. D₁—D₈) upprättade.

H. Föreläsninganstalternas samverkan med bibliotek.

En af de oftast upprepade anmärkningarna mot de populärvetenskapliga föreläsningarna innehåller, att desamma i för ringa grad äro kunskapsgivande, att de icke gifva någon positiv behållning, och slutligen att de icke förmå vidmakthålla det intresse, som de väcka.

Säkert är, att man icke får vänta för mycket af föreläsningar i och för sig eller med andra ord i de fall, där de utgöra det enda bildningsmedlet. Såsom förut framhållits vid redogörelsen angående syftet med de nu förevarande föreläsningarna, måste ju detta fattas och därmed fordringarna

på föreläsningsverksamhetens resultat ställas helt olika allt efter befolkningens tillgång till andra bildningsmedel. Äfven där föreläsningarna äro ordnade på bästa sätt, måste de förbindas med sådana anordningar, som åt åhörarna skänka tillfälle till självverksamhet bl. a. genom tillgång till böcker, berörande det afhandlade ämnet.

För att i nu nämndt syfte bereda åhörarna tillgång till böcker erfordras icke blott för utlåning afsedda boksamlingar, vare sig fasta eller vandrande, utan därtill måste en samverkan äga rum mellan föreläsningsanstalten och biblioteket på orten.

Då — såsom redan framhållits — utredning för närvarande pågår rörande folkbiblioteksfrågan, anse sig de sakkunniga här böra inskränka sig till uttalande af följande önskemål.

Där bibliotek finnes på orten, bör föreläsningsanstalts styrelse på allt sätt söka åstadkomma samverkan med detsamma och verka för att höja ortsbefolkningens intresse för bokliga studier.

Saknas bibliotek inom föreläsningsanstalts område, bör den senares styrelse taga initiativ till åstadkommande af ett dylikt genom att dels söka anskaffa penningbidrag från orten (kommunen, församlingen, särskild biblioteks-förening, föreläsningssföreningen själf eller enskilda), dels — sedan ortsbidrag anskaffats — verka för att statsbidrag (för närvarande högst 75 kronor) sökes. De sakkunniga vilja emellertid framhålla önskvärdheten af, att kommunen själf upprättar och underhåller ortens bibliotek.

Dessutom böra föreläsningsanstalternas styrelser — där fast bibliotek saknas eller där samverkan ej kan uppnås med sådant — hyra *vandringsbibliotek*, som hållas tillgängliga för hemlån vid föreläsningarna. Högeligen önskvärdt är, att de centralanstalter, som åtnjuta statsbidrag för upprättandet af vandringsbibliotek, ville — i samråd med centralbyråerna för föreläsningar — anordna vandrande »specialbibliotek», hvilkas böcker uteslutande afhandla eller åtminstone beröra den ena eller andra gruppen af föreläsningssämen. Äfven borde lokalanstalt genom centralbyrå kunna erhålla ett vandringsbibliotek, sammansatt med hänsyn till föreläsningsprogrammet för en viss termin.

En form för bokanskaffning är — såsom förut nämnts — *saluhållande af billiga s. k. småskrifter*, afsedda icke att lånas utan att ägas. Då den svenska bokmarknaden, bortsett från den s. k. kolportagen, synes hålla sig inom allt för snäva gränser för att böckerna i önskvärd mån skola kunna nå ut på landsbygden, så ligger just för föreläsningsanstalterna en ganska betydelsefull uppgift uti att bidraga till spridandet af god och billig litteratur genom försäljning vid de tillfällen, då ortens befolkning är samlad till åhörande af föreläsning.

Hvad beträffar s. k. *grundlinjer*, d. v. s. korta sammandrag af en föreläsnings innehåll med angifvande af viktiga data, siffror, tabeller, tekniska termer jämte en och annan belysande plansch, äro de afsedda att dels skänka hållpunkter för minnet särskildt i fråga om exakta uppgifter i ett föredrag, dels tjäna till ledning för åhörarnes självstudier, i hvilket sistnämnda syfte de framför allt böra innehålla litteraturhänvisningar (om sådana skall strax här nedan talas). Meningarna angående värdet af dylika grundlinjer äro mycket delade, särskildt därför att deras betydelse måste vara växlande allt efter olika föreläsares förmåga att uppsätta sådana. Dessutom innebära krafven på grundlinjers tillhandahållande (naturligtvis för ett ytterst billigt pris) en i ekonomiskt afseende betänklighet i fråga för centralbyråerna, hvilka skulle nödgas hålla vidlyftiga lager af dylikt tryckalster med högst tvifvelaktiga afsättningsmöjligheter. Att lämpligt uppställda och väl utarbetade grundlinjer äro önskvärda, förnekas icke, men i krafvet på ett mera allmänt införande af sådana kunna de sakkunniga icke instämma, utan vilja här nedan anvisa en af de vägar, som kunna föra till ett närmare samband mellan det talade och tryckta ordet såsom folkbildningsmedel.

I *byråkatalogerna* böra till hvarje angifvet ämne fogas uppgift på böcker (boktitlar, tryckår, sidantal, pris), som afhandla eller åtminstone beröra det samma. Hvarje föreläsare bör därför till vederbörande centralbyrå ingifva dylika uppgifter. De lokala anstalterna hafva sedermera att på det tryckta årsteller termins-) programmet meddela vederbörliga litteraturanvisningar jämte upplysning, angående hvilka af de anförda böckerna, som finnas tillgängliga i ortens bibliotek (eller i ett förhyrddt vandringsbibliotek) eller saluhållas vid föreläsningarna. Där tryckta program icke förekomma, böra på lämplig plats å de anslag, hvarmed föreläsningarna tillkännagifvas, meddelas ifrågavarande bokförteckningar. Slutligen bör hvarje föreläsare muntligen meddela sina åhörare litteraturuppgifter vid föredraget.

1. Universitetens föreläsningskurser.

Ofvan (sid. 29) har i korthet redogjorts för den från universiteten anordnade föreläsningssyftets verksamheten. Då emellertid de för ifrågavarande ändamål utgående statsbidragen hittills upptagits under särskilda rubriker af åttonde hufvudtiteln och sålunda icke beröra de för »populärvetenskapliga föreläsningskurser i folkbildningssyfte» beviljade anslagen, hafva de sakkunniga icke ansett sitt uppdrag omfatta universitetens föreläsningskurser.

IV. Sammanfattning.

Då de sakkunniga nu gå att sammanfatta, hvad som anförts i detta betänkande, vilja de först framhålla behovet af *större planmässighet och ökad kontroll* inom den statsunderstödda föreläsningsverksamheten, men äfven af *större frihet* med afseende på formerna för densamma.

I nämnda syfte innehåller betänkandet följande *önskemål*:

- att föreläsningarne måtte få anordnas *antingen* såsom hittills spridda öfver en större del af året *eller* sammanträngda till en eller flera kortare tider under året (**bygdekurser**) *eller slutligen* både spridda och sammanträngda, allt lämpadt efter förhållandena på orten (sid. 55);
- att anstalt, för hvilken statsbidrag utgår med tre hundra kronor eller däröfver, må under vissa förhållanden tillerkännas rätt att använda högst en tredjedel af sammanlagda stats- och ortsbidragen för anordnande af **praktiska kurser** med elementär undervisning (sid 49);
- att anstalts styrelse måtte verka för **biblioteksverksamhets** anknytande till föreläsningarna och tillse att kännedom om tillgången till dessa bildningsmedel sprides bland ortsbefolkningen (sid. 58 och 69);
- att **statsbidragets minimibelopp** bestämmes till *två hundra kronor*, men att tillfälle beredes anstalt, som icke uppfyller de ekonomiska villkoren för statsbidrags erhållande, att genom centralbyrå erhålla understöd till samma belopp som ortsbidrag under tvåhundra kronor, dock under högst trenne år (sid. 56);
- att *flera än en föreläsninganstalt inom samma kommun icke* böra erhålla statsunderstöd i annat fall, än där hänsynen till olika stadsdelars läge inom samma stad gör detta nödigt (sid. 62);
- att **föreläsares resersättning**, i fråga om belopp, hvarmed denna öfverstiger tio kronor, må till hälften bekostas med statsbidrag, som till föreläsaren utbetalas genom centralbyrå, där resan företagits på järn-

väg eller med ångbåt och gällt ekonomiskt mindre bärkraftiga anstalter (sid. 59);

att **endast trenne** (eventuellt fyra) **centralbyråer** samt **endast ett länsförbund** (för de båda nordligaste länen) måtte erhålla statsbidrag med högsta belopp af 4,000 kronor för centralbyrå och af 500 kronor för länsförbundet för år räknadt (sid. 63, 65);

att centralbyråerna vid *antagande af föreläsare och ämnen* skola beakta de synpunkter, som i detta betänkande framhållits (sid. 50—53), samt

att centralbyråernas föreläsningsskataloger böra innehålla **litteraturföreteckningar** (sid. 65 och 70), samt kostnadsfritt tillställas hvarje statsunderstödd föreläsningsanstalt i riket;

att **en konsulent i föreläsningsfrågor** anställas inom ecklesiastikdepartementet med uppgift (sid. 66)

att granska ansökningarna om statsbidrag till föreläsningsanstalter och därvid särskildt tillse, att verksamheten inom de olika anstalterna verkligen tjänar det syfte, för hvilket densamma är afsedd,

att följa centralbyråernas och föreläsningsanstalternas verksamhet genom bland annat minst en konferens årligen med ombud för de förstnämnda,

att ingripa där rättelser synas erforderliga,

att stå till tjänst med råd och upplysningar i hithörande ärenden, att sammanföra och bearbeta de från centralbyråer och föreläsningsanstalter inkommande statistiska uppgifterna;

att anstalternas ekonomiska redogörelser hos vederbörande länsstyrelser blifva granskade med särskild hänsyn därtill, att *fingerade* inkomst- och utgiftsposter *icke godkännas* såsom verkliga (sid. 57, 58),

att utanordnade statsbidrag måtte genom länsstyrelserna tillställas vederbörande anstaltsstyrelser med minsta tidsutdräkt och utan kostnader för mottagarna (sid. 41).

Slutligen anse sig de sakkunniga böra *hemställa*:

A. att de för åtnjutande af statsunderstöd till populärvetenskapliga föreläsningar fastställda **villkoren** måtte erhålla följande **ändrade** lydelse (sid. 55 jämf. med sid. 77)

- att understöd till föreläsningsanstalt utgår med lägst 200 kronor och högst 3,000 kronor för år räknadt;
- att kommuner eller enskilda för anordnande af sådana föreläsningar tillskjuta minst lika mycket som staten;
- att anstaltens angelägenheter vårdas af en styrelse, som antager föreståndare och lärare;
- att anstalten förfogar öfver kunniga och dugliga, för ifrågavarande undervisning lämpliga lärarkrafter;
- att alla politiska och religiösa strider eller förhandlingar vid föreläsningarna eller undervisningen blifva förbjudna;
- att anstalten skall vara skyldig att underkasta sig de villkor och kontroller, som i öfrigt af Kungl. Maj:t pröfvas nödiga och lämpliga;

B. att den **kungörelse**, som af Kungl. Maj:t årligen utfärdas rörande ansökningar om statsbidrag till ifrågavarande verksamhet måtte

a) erhålla följande *ändrade rubrik*:

Kungl. Maj:ts nådiga kungörelse angående understöd åt anstalter för populärvetenskapliga föreläsningar;

b) innehålla följande *tillägg*:

1) föreläsningarne må anordnas antingen spridda öfver en större del af året eller sammanträngda till en eller flera kortare tider af året (bygdekurser) eller slutligen både spridda och sammanträngda, allt lämpadt efter förhållandena på orten;

2) anstalt, som erhåller statsbidrag till belopp af trehundra kronor eller däröfver, kan efter därom gjord ansökan tillerkännas rätt att använda högst en tredjedel af sammanlagda stats- och ortsbidragen för anordnade af praktiska kurser med elementär undervisning, därest förhållandena på orten synas erfordra det;

3) föreläsningsanstalt skall vara underkastad inspektion såväl af ecklesiastikdepartementets föreläsningsskonsulent som ock (af den person, som Konungens befallningshafvande äger att förordna);

c) *ändras* sålunda:

1) att tiden för inlämnandet af ansökningar framflyttas till den 15 november och tiden för länsstyrelsernas öfversändande af desamma till ecklesiastikdepartementet till den 15 december;

2) att — i öfverensstämmelse med den föreslagna rubriken — orden »anstalter och föreningar, som anordna populärvetenskapliga föreläsningsskurser i folkbildningssyfte» ersättas med orden »åt anstalter och föreningar, som anordna populärvetenskapliga föreläsningar»;

3) att uttrycket »lokal anstalt» ersättes med »föreläsningsanstalt»;

4) att orden »centrala anstalter» utbytas mot »centralbyråer»;

5) att följande sats utgår: »hvarjämte det skall åligga vederbörande styrelse att vid undervisningsårets slut till Vår befallningshafvande afgifva i två exemplar redogörelse angående anstaltens eller föreningens verksamhet under året; skolan det ena af dessa exemplar insändas till ecklesiastikdepartementet.»

C. att ur det **cirkulär** till statskontoret m. fl., som af Kungl. Maj:t årligen utfärdats i slutet af december, men hvilket — därest ofvan framställda förslag vinna beaktande — hädanefter lär komma att utfärdas tidigast omkring den 1 februari det år, för hvilket statsbidrag beviljats, måtte *utgå* följande stycke:

»I afseende å den i berörda kungörelsen meddelade bestämmelsen angående föreläsningarnas ordnande hafva Vi funnit godt att för dem bland ofvannämnda anstalter, som hafva sin verksamhet å landsbygden eller dels i stad och dels å landet, göra sådana eftergifter, att vid dessa anstalter ifrågavarande föreläsningar må hållas i hufvudsaklig öfverensstämmelse med de i ansökningshandlingarna angifna planer.»

D. att Kungl. Maj:t täcktes hos Riksdagen göra framställning därom, att af det belopp, som framdeles kan komma att anvisas för anordnande af populärvetenskapliga föreläsningar, **må ställas till Kungl. Maj:ts förfogande**

1) högst 10,000 kronor (för närvarande 8,000 kronor) till *centralbyråer*, som förmedla föreläsningar, och till ett länsförbund mellan föreläsninganstalterna i de båda nordligaste länen, börande centralbyrå åtnjuta högst 4,000 kronor och det nämnda länsförbundet högst 500 kronor för år räknadt (sid. 66);

2) högst 3,300 kronor såsom arfvode jämte reseersättning, dagtraktamenten och expenser till *en hos ecklesiastikdepartementet anställd konsulent* för frågor, som angå föreläsningens verksamheten (sid. 67);

3) högst 10,000 kronor att genom centralbyrå utbetalas till *resekostnadsbidrag* för föreläsare till aflägsset liggande föreläsninganstalter (sid. 60); och

4) högst 3,000 kronor såsom tillfälligt understöd genom centralbyrå åt *nybildade anstalter*, som icke från orten kunnat erhålla det för statsbidrags utgående föreskrifna minimibeloppet (sid. 56).

BILAGOR.

(Rubrik och datum kungöras från predikstolen).

Kungl. Maj:ts nådiga kungörelse

**angående understöd åt anstalter och föreningar, som anordna populär-
vetenskapliga föreläsningsskurser i folkbildningssyfte;**

gifven Stockholms slott den 18 juni 1910.

Vi GUSTAF, med Guds nåde, Sveriges, Götes och Vendes Konung, göra veterligt: att, sedan Vi föreslagit Riksdagen att till understöd under vissa angifna villkor åt sådana anstalter och föreningar, som anordnade populärvetenskapliga föreläsningsskurser i folkbildningssyfte, på extra stat för år 1911 bevilja ett anslag af 235,000 kronor, af hvilket anslag dock högst 8,000 kronor skulle kunna, på de villkor Vi bestämde, användas till understöd åt sådana centrala anstalter, som förmedlade föreläsningar af ifrågavarande slag, och som åt lokala anstalter för sådana föreläsningar tillhandahölle passande åskådningsmateriell, har Riksdagen i skrifvelse den 30 maj 1910 angående regleringen af utgifterna under riksstatens åttonde hufvudtitel anmält, att Riksdagen, med bifall till Vår förevarande framställning, till understöd under de af Oss föreslagna villkor åt sådana anstalter och föreningar, som anordnade populärvetenskapliga föreläsningsskurser i folkbildningssyfte, på extra stat för år 1911 beviljat ett anslag af 235,000 kronor, af hvilket anslag dock högst 8,000 kronor skulle kunna, på de villkor Vi bestämde, användas till understöd åt sådana centrala anstalter, som förmedlade föreläsningar af ifrågavarande slag och som åt lokala anstalter för sådana föreläsningar tillhandahölle passande åskådningsmateriell;

varande de af Oss för åtnjutande af förstberörda understöd föreslagna villkor följande:

att understödsbelopp, som utgifves till hvarje anstalt eller förening, endast får afse föreläsningsskurser af nämnda slag och icke får öfverstiga 3,000 kronor för år räknadt;

att kommuner eller enskilda för anordnande af sådana föreläsningsskurser tillskjuta minst lika mycket som staten;

att anstaltens angelägenheter vårdas af en styrelse, som antager föreståndare och lärare;

att föreläsningarna ordnas regelbundet, visst antal timmar i veckan under fem till åtta månader och i väl afpassade kurser; dock att, hvad beträffar anstalt, som har sin verksamhet å landsbygden eller dels i stad, dels å landet, Vi äga att härutinnan göra de eftergifter, som omständigheterna kunna påkalla;

att anstalten förfogar öfver kunniga och dugliga, för denna undervisning lämpliga lärarkrafter samt tillräcklig och passande undervisningsmateriell;

att alla politiska och religiösa strider eller förhandlingar vid föreläsningarna eller undervisningen blifva förbjudna; samt

att anstalten eller föreningen skall vara skyldig att underkasta sig de villkor och kontroller, som i öfrigt af Oss pröfvas nödiga och lämpliga.

Vid föredragning häraf hafva Vi, som på särskilda före den 1 november 1910 till Oss ingifna ansökningar vilja fatta beslut om tilldelande af understöd åt sådana centrala anstalter, som ofvan nämnts, funnit godt beträffande anslagets användande i öfrigt förordna, att styrelse för lokal anstalt eller förening, som för ifrågavarande ändamål önskar bidrag af statsmedel, skall före den 1 oktober 1910 till Vår vederbörande befallningshafvande ingifva till Oss ställd ansökning, affattad, så vidt ske kan, enligt bifogade formulär, med uppgift å beloppet af det bidrag, som anses erforderligt, jämte handlingar, som visa, att villkoren för åtnjutandet af sådant bidrag varda behörigen uppfyllda: åliggande det Vår befallningshafvande att till Vårt ecklesiastikdepartement före den 1 påföljande november insända ansökningshandlingarna jämte eget utlåtande med angifvande, därest statsanslag åt mera än en anstalt eller förening tillstyrkes, af den ordning, i hvilken dessa anses förtjänta att komma i åtnjutande af understöd; och skall lokal anstalt eller förening, som af ifrågavarande statsanslag erhåller bidrag, ej mindre vara pliktig sörja för, att föreläsningarna må blifva till verklig nytta för de samhällsklasser, för hvilka de äro afsedda, än äfven vara underkastad inspektion af den person, som Vår befallningshafvande äger att förordna, hvarjämte det skall åligga vederbörande styrelse att vid undervisningsårets slut till Vår befallningshafvande afgifva i två exemplar redogörelse angående anstaltens eller föreningens verksamhet under året; skolandet det ena af dessa exemplar insändas till ecklesiastikdepartementet.

Det alla, som vederbör, hafva sig hörsamligen att efterrätta. Till yttermera visso hafva Vi detta med egen hand underskrifvit och med Vårt kungl. sigill bekräfta låtit. Stockholms slott den 18 juni 1910.

GUSTAF.

(L. S.)

(Ecklesiastikdepartementet.)

P. E. LINDSTRÖM.

Formulär

för ansökning om understöd af allmänna medel till anordnande af populärvetenskapliga föreläsningsskurser i folkbildningssyfte.

Till Konungen.

Styrelsen för föreläsningssanstalt får härmed under åberopande af bilagda handlingar i underdånighet anhålla, att anstalten, som trädtt (är afsedd att trädtt) i verksamhet den, måtte för anordnande i under år af populärvetenskapliga föreläsningsskurser i folkbildningssyfte utbekomma ett statsunderstöd af kronor.

Uteslutande till dessa föreläsningsskursers anordnande har tillskjutits af kommun (enskilda) kronor (bil.).

Anstaltens angelägenheter vårdas af styrelsen, som antager föreståndare och lärare (bil.).

Föreläsningarna skola ordnas regelbundet timmar i veckan under månader och i väl afpassade kurser.

Anstalten förfogar öfver kunniga och dugliga, för denna undervisning lämpliga lärarkrafter samt tillräcklig och passande undervisningsmateriell (bil.).

Alla politiska och religiösa strider eller förhandlingar vid föreläsningarna eller undervisningen blifva förbjudna.

Anstalten skall sörja för att föreläsningarna, som skola med afseende å ämnesval och framställningssätt ändamålsenligt anordnas, må blifva till verklig nytta för dem, för hvilka de äro afsedda.

Anstalten skall härjämte vara underkastad de villkor och kontroller, som i öfrigt af Eders Kungl. Maj:t pröfvas nödiga och lämpliga.

Ort och dag.

Underdånigst

Styrelsen

N. N.

N. N.

N. N.

GUSTAF, med Guds nåde, Sveriges, Götes och Vendes Konung.

Vår ynnest och nådiga benägenhet med Gud Allsmäktig! Sedan, på sätt i nådig kungörelse den 11 juni 1909 omförmäles, Riksdagen ställt till Vårt förfogande ett extra anslag för år 1910 af 235,000 kronor för att under de i berörda kungörelse stadgade villkoren användas till understöd åt sådana anstalter och föreningar, som anordnade populärvetenskapliga föreläsningsskurser i folkbildningssyfte, dock att af detta anslag högst 8,000 kronor skulle kunna på de villkor, Vi bestämde, användas till understöd åt sådana centrala anstalter, som förmedlade föreläsningar af ifrågavarande slag och som åt lokala anstalter för sådana föreläsningar tillhandahölle passande åskådningsmateriell, hafva Vi, med anledning af gjorda underdåniga ansökningar, öfver hvilka Våra vederbörande befallningshafvande yttrat sig, funnit godt att af berörda anslag tilldela nedannämnda lokala anstalter och föreningar följande belopp, nämligen:

<i>i Stockholms stad:</i>		Kronor		Kronor
Stockholms arbetarinstitut	2,400		Spånga föreläsningsförening	500
Stockholms arbetarförening	2,000		Djursholms folkbildningsförening	500
Stockholms borgarskola	2,000		Solna föreläsningsförening	400
Södermalms arbetarinstitut	1,000		Nacka folkbildningsförening	400
			Brännkyrka föreläsningsförening ...	375
			Botkyrka föreläsningsförening	350
			Sorunda föreläsningsförening	350
			Ekerö föreläsningsförening	350
			Saltsjöbaden-Neglinge folkbildnings-	
			förening	300
			Länna föreläsningsförening	300
			Turinge föreläsningsförening	250
			Haningebygdens föreläsningsför-	
			ening	200
			Tyresö föreläsningsförening	200
			Öfver- och Ytter-Järna föreläsnings-	
			anstalt	150
<i>i Stockholms län:</i>		Kronor		
Södertälje arbetarinstitut	700			
Norrtälje föreläsninganstalt	500			
Östhammars föreläsningsförening ...	300			
Öregrunds föreläsningsförening	250			
Sundbybergs föreläsningsförening ...	500			
Ösmo-Nynäshamns föreläsningssan-				
stalt	500			
Sånga - Stenhamra föreläsningssan-				
stalt	500			
Harg-Forsmark-Valö föreläsningss-				
krets	500			

Kronor

i Uppsala län:

Uppsala arbetarinstitut	1,200
Enköpings arbetarföreläsningsförening	400
Tiunda folkbildningsförening	500
Skutskärs föreläsningsförening	500
Österby bruks föreläsningsanstalt ..	300
Söderfors bruks föreläsningsanstalt ..	300
Vattholma föreläsningsanstalt	275
Tierps föreläsningsanstalt	250
Gimo bruks föreläsningsanstalt	250
Örbyhus och Vendels föreläsningsanstalt	250
Löfsta bruks föreläsningsanstalt ..	200
Dannemora grufvors föreläsningsanstalt	200
Tobo föreläsningsanstalt	200
Örsundsbro föreläsningsförening ..	150

i Södermanlands län:

Eskilstuna arbetarinstitut	1,200
Nyköpings föreläsningsanstalt	650
Torshälla och Nyby bruks föreläsningsförening	500
Strängnäs arbetarföreläsningsanstalt ..	350
Föreningen »För fosterland och hembygd» i Mariefred	325
Katrineholms föreläsningsförening ..	650
Västra Vingåkers föreläsningsförening	600
Oxelösunds föreläsningsförening ..	500
Östra Vingåkers föreläsningsförening	475
Floda föreläsningsförening	475
Sköldinge föreläsningsförening	400
Gnesta med omnejd föreläsningsförening	400
Björnlunda med omnejd föreläsningsförening	400
Flens föreläsningsförening	350
Gryts med omnejd föreläsningsförening	300
Tuna-Bergshammars folkbildningsförenings föreläsningsanstalt ..	300
Husby-Rekarne föreläsningsförening ..	300

Kronor

Gåsinge-Dillnäs föreläsningsanstalt ..	300
Björkviks föreläsningsförening	300
Julita föreläsningsförening	250
Lunda föreläsningsförening	250
Stigtomta-Nykyrka föreläsningsförening	250
Lerbo föreläsningsförening	225
Kila föreläsningsförening	200
Åkers folkbildningsförening	200
Sparreholms föreläsningsförening ...	200
Malmköpings föreläsningsanstalt ...	200

i Östergötlands län:

Norrköpings arbetarinstitut	2,000
Norrköpings godtemplares föreläsningsanstalt	250
Linköpings föreläsningsanstalt	750
Motala föreläsningsanstalt	500
Vadstena föreläsningsförening	500
Söderköpings föreläsningsanstalt ..	500
Skeninge och Allhelgona föreläsningsförening	200
Hammarkinds föreläsningsförening ..	925
Mjölby arbetarförenings föreläsningsanstalt	650
Boxholms föreläsningsförening	500
Finspångs föreläsningsförening	500
Vreta Klosters och Ljungs föreläsningsförening	500
Åtvids föreläsningsförening	500
Kisa föreläsningsanstalt	450
Östra Torsby föreläsningsförening ..	400
Hälestads föreläsningsförening	400
Kvillinge föreläsningsförening	350
Veta föreläsningsanstalt	350
Häradshammars föreläsningsförening	300
Rejmyre godtemplares föreläsningsanstalt	300
Ödeshögs föreläsningsanstalt	300
Regna sockens föreläsningsförening ..	300
Östra Husby föreläsningsförening ..	250
Vårdnäs föreläsningsanstalt	225
Klockrike föreläsningsförening	200
Östergötlands ungdomsförbunds föreläsningsförening	200

	Kronor
Borensbergs föreläsningsförening ...	200
Bjälbo föreläsningsförening	150
Rök och Heda föreläsningsförening	150

i Jönköpings län:

Jönköpings arbetarinstitut	700
Eksjö föreläsningsförening	550
Grenna stads- och landsförsamlingars föreläsningsförening	500
Huskvarna arbetarinstitut	700
Tranås-Säby föreläsningsförening ...	600
Hvetlanda föreläsningsförening	600
Norra Hammars föreläsningsfö- rening	550
Värnamo föreläsningsförening	500
Annebergs föreläsningsanstalt	500
Gislaveds föreläsningsförening	500
Marianelunds föreläsningsförening...	500
Nässjö föreläsningsförening	450
Bruzaholms föreläsningsförening	400
Forserums föreläsningsförening	400
Säfsjö föreläsningsförening	400
Vaggeryds föreläsningsförening	350
Rogberga föreläsningsförening	300
Anderstorps föreläsningsförening ...	300
Reftele föreläsningsförening	250
Norra Sandsjö föreläsningsanstalt...	250
Burseryds föreläsningsanstalt	200

i Kronobergs län:

Växjö föreläsningsanstalt	525
Alfvesta föreläsningsförening	600
Lessebo föreläsningsförening	500
Elmhults föreläsningsförening	450
Kosta föreläsningsförening	350
Strömsnäs bruks föreläsningsfö- rening	350
Ljungby föreläsningsförening	300
Vislanda föreläsningsanstalt	300
Nottebäcks föreläsningsförening	300
Markaryds föreläsningsförening	250
Drefs och Hornaryds föreläsnings- anstalt	250
Skatelöfs föreläsningsförening	200

i Kalmar län:

Kalmar föreläsningsinstitut	1,000
Västerviks föreläsningsförening	1,000
Oskarshamns föreläsningsförening...	700
Borgholms föreläsningsanstalt	200
Tjusts föreläsningsförening	625
Odensvi föreläsningsförening	600
Ljungby föreläsningsanstalt	550
Ankarsrums föreläsningsförening ...	525
Öfverums föreläsningsförening	500
Nybro och Madesjö föreläsningsfö- rening	450
Västra Eds föreläsningsförening ...	450
Torslunda föreläsningsförening ...	450
Törnfalls föreläsningsförening	430
Lofa föreläsningsförening	400
Emmaboda föreläsningsförening	400
Gunnebo föreläsningsförening	400
Mönsterås föreläsningsförening	300
Dörby föreläsningsförening	300
Ryssby föreläsningsförening	300
Fågelfors föreläsningsförening	300
Högsby föreläsningsförening	300
Vissefjärda föreläsningsanstalt	300
Torsås föreläsningsförening	300
Runstens härads föreläsningsfö- rening	250
Locknevi föreläsningsanstalt	250
Glömminge-Algutsrums föreläsnings- anstalt	240
Hagby föreläsningsförening	200
Tuna föreläsningsförening	200
Föreläsningsföreningen Johan Skytte i Alem	200
Resmo, Mörhylånga och Kastlösa församlingars föreläsningsförening	200
Målilla föreläsningsförening ...	200
Lönnerberga föreläsningsförening	175
Hjorteds föreläsningsförening	175

i Gotlands län:

Visby föreläsningsförening	600
Burskretsens föreläsningsförening...	500
Klintekretsens föreläsningsförening	370

	Kronor
Hemsekretsens föreläsningsförening	300
Follingbo pastorats föreläsningsanstalt	100

i Blekinge län:

Karlskrona föreläsningsförening	1,000
Karlshamns föreläsningsförening	600
Ronneby föreläsningsförening	600
Kyrkhults föreläsningsförening	350
Bräkne-Hoby föreläsningsförening	325
Olofströms föreläsningsförening	300
Lyckeby föreläsningsanstalt	300
Johannishus föreläsningsanstalt	275
Mjällby föreläsningsförening	250
Mörums föreläsningsförening	250
Nättraby föreläsningsförening	200

i Kristianstads län:

Kristliga föreningen af unge män i Kristianstad	750
Ängelholms föreläsningsförening	600
Simrishamns föreläsningsförening	400
Hessleholms föreläsningsförening	550
Klippans föreläsningsförening	500
Riseberga föreläsningsförening	400
Hyllinge föreläsningsförening	400
Åhus föreläsningsförening	350
Vinslöfs föreläsningsförening	300
Knislinge m. fl. socknars föreläsningsförening	300
Färlöfs föreläsningsförening	300
Osby föreläsningsförening	300
Hammenshøgs föreläsningsförening	300
Önnestads föreläsningsförening	300
Södra Mellby m. fl. socknars föreläsningsförening	300
Tollarps med omnejd föreläsningsförening	300
Perstorps föreläsningsförening	275
Båstads föreläsningsförening	275
Oppmannaortens föreläsningsförening	250
Åstorps föreläsningsförening	250
Sösdala föreläsningsförening	250

	Kronor
Östra Sönnarslöfs föreläsningsförening	250
Glimåkra föreläsningsförening	250
Trolle-Ljungby föreläsningsförening	250
Smedstorps föreläsningsförening	225
Tomelilla föreläsningsförening	225
Örkelljunga föreläsningsförening	225
Degebergaortens föreläsningsförening	200
Vallby arbetarföreläsningsförening	200
Centrala Villands föreläsningsförening	200
Järrestads biblioteks- och föreläsningsförening	200
Skillinge föreläsningsförening	200
Gustaf Adolfs och Rinkaby föreläsningsanstalt	200
Gladsax föreläsningsförening	200
Östra Tommarps föreläsningsförening	200
Stiby föreläsningsförening	200

i Malmöhus län:

Malmö föreläsningsförening	2,400
Landskrona föreläsningsförening	1,200
Hälsingborgs föreläsningsförening	800
Ystads föreläsningsförening	500
Lunds arbetarinstitut	500
Trelleborgs föreläsningsanstalt	500
Billesholm-Bjufs föreläsningsförening	700
Höganäs föreläsningsförening	500
Hörby föreläsningsförening	500
Eslöfs föreläsningsförening	500
Limhamns föreläsningsförening	500
Sofielunds föreläsningsförening	500
Svedala föreläsningsförening	500
Örtofta föreläsningsförening	450
Arlöfs föreläsningsförening	450
Lackalånga föreläsningsförening	400
Käflinge föreläsningsförening	400
Härslöfs föreläsningsförening	400
Jordberga föreläsningsförening	400
Skurups föreläsningsanstalt	400
Reslöfs föreläsningsförening	375
Hörs föreläsningsförening	350

	Kronor		Kronor
Lomma föreläsningsförening	350	Oskarströms föreläsningsförening ...	425
Allerums föreläsningsförening	350	Morups föreläsningsförening	400
Svalöfs föreläsningsförening	300	Getinge föreläsningsförening	300
Dalby föreläsningsanstalt	300	Östra Karups, Skummeslöfs och	
Röstånga föreläsningsförening	300	Hasslöfs föreläsningsförening	300
Barsebäck-Hofterups föreläsningsförening	300	Veinge föreläsningsförening	300
Sjöbo föreläsningsförening	300	Trönninge föreläsningsförening	300
Hvellinge föreläsningsförening	300	Släps föreläsningsanstalt	275
Mörrarps och omnejd föreläsningsanstalt	300	Tjärby föreläsningsförening	275
Silfåkra föreläsningsanstalt	300	Eldsberga föreläsningsförening	250
Anderslöv-Grönby föreläsningsförening	275	Söndrums föreläsningsförening	200
Ekeby föreläsningsförening	250	Lindome föreläsningsanstalt	200
Stehags föreläsningsförening	250	Torups föreläsningsanstalt	200
Välinge föreläsningsförening	250		
Bara och Mölleberga föreläsningsförening	250	<i>i Göteborgs och Bohus län:</i>	
Brunnby föreläsningsförening	250	Göteborgs arbetarinstitut	2,400
Sireköpinge, Ottarps och Asmundstorps föreläsningsförening	250	Lysekils föreläsningsförening	700
Asks föreläsningsförening	250	Uddevalla samhällsförbund	600
Teckomatorps föreläsningsförening	250	Kungälfvs föreläsningsförening	500
Fjärestads föreläsningsanstalt	225	Marstrands föreläsningsanstalt	400
Harlösa föreläsningsförening	200	Göteborgs fogderis föreläsningsförening	2,100
Billeberga föreläsningsförening	200	Krokslätts föreläsningsförening	800
Billinge föreläsningsförening	200	Lundby arbetarinstitut	800
Hököpinge föreläsningsförening	200	Gårda föreläsningsförening	700
Skifarps föreläsningsförening	200	Munkedals föreläsningsanstalt	650
Kågeröds föreläsningsförening	190	Tjörns godtemplares föreläsningsanstalt	650
Löberöds föreläsningsförening	170	Inlands Fräkne, Nordre och Södre härads föreläsningsförening	600
		Inlands Torpe härads föreläsningsförening	500
<i>i Hallands län:</i>		Grebbestads godtemplares föreläsningsanstalt	500
Halmstads föreläsningsförening	1,100	Jonsereds föreläsningsförening	400
Falkenbergs föreläsningsförening ...	800	Orusts föreläsningsanstalt	350
Varbergs föreläsningsförening	700	Föreningen Ungdomens väls i Varekil föreläsningsanstalt	350
Laholms föreläsningsförening	400	Mollösunds föreläsningsanstalt	300
Kungsbacka föreläsningsinstitut	250	Vendelsbergs föreläsningsanstalt ...	300
Ätradalens föreläsningsförening	1,250	Bovallstrands föreläsningsanstalt ...	300
Himle föreläsningsförening	1,250	Kungshamns församlings föreläsningsförening	275
Harplinge föreläsningsförening	500	Herrestads föreläsningsanstalt	250
Slöinge och närgränsande socknars föreläsningsförening	500		
Renneslöfs och Ysby föreläsningsförening	450		

		Kronor			Kronor
<i>i Älfsborgs län:</i>					
Borås arbetarinstitut	900		Facklans föreläsningsanstalt i Vara	400	
Vänersborgs arbetarinstitut	650		Föreningen Soluppgångens föreläs-		
Åmåls arbetarinstitut	600		ningsanstalt i Töreboda	400	
Ulricehamns föreläsningssförening ...	550		Karlsborgs föreläsningssförening	400	
Alingsås föreläsningssförening	500		Hjälpåsnejdens föreläsningssförening	375	
Trollhättans föreläsningssinstitut	650		Stenstorps föreläsningssförening	350	
Kinna föreläsningssförening	650		Södra Laske härads föreläsningssför-		
Surte föreläsningssanstalt	600		ening	300	
Rännums föreläsningssinstitut	600		Lekåsa m. fl. socknars föreläsningss-		
Fåglaviks glasbruks föreläsningssför-			förening	300	
ening	525		Dimbo-Ottravads föreläsningssanstalt	300	
Melleruds föreläsningssanstalt	500		Ullervad-Leksbergs föreläsningssför-		
Mjölbackes pastorats föreläsningssför-			ening	300	
ening	475		Axvalls föreläsningssförening	200	
Lilla Edets föreläsningssförening	400		<i>i Värmlands län:</i>		
Färgelanda och Ödeborgs föreläs-			Karlstads föreläsningssanstalt	800	
ningssförening	400		Kristinehamns föreläsningssanstalt...	450	
Herrljunga föreläsningssförening	400		Filipstads bergslags föreläsningss-		
Sandhults föreläsningssanstalt	400		anstalt	900	
Bollebygds härads föreläsningssför-			Eds föreläsningssförening	800	
ening	350		Grums föreläsningssförening	600	
Frändefors föreläsningssförening	350		Ekshärads föreläsningssförening	500	
Ånimskogs föreläsningssförening	350		Väse föreläsningssförening	425	
Svenljunga föreläsningssförening	300		Hagfors föreläsningssförening	400	
Frisla föreläsningssförening	300		Seffle föreläsningssförening	400	
Sundals-Ryrs föreläsningssanstalt ...	300		Hammarö föreläsningssanstalt	400	
Limmareds föreläsningssförening	250		Nors föreläsningssförening	375	
Väne-Åsaka föreläsningssanstalt	200		Eda föreläsningssförening	350	
<i>i Skaraborgs län:</i>			Millesviks-Ölseruds föreläsningssan-		
Tidaholms blåbandsförenings före-			stalt	300	
läsningssanstalt	1,000		Arvika föreläsningssförening	300	
Sköfde föreläsningssanstalt	650		Arvika köpings kommunalfullmäk-		
Mariestads föreläsningssanstalt	600		tiges föreläsningssanstalt	300	
Skara godtemplares föreläsningssan-			Botilsäters föreläsningssförening	250	
anstalt	600		Nyeds föreläsningssanstalt	250	
Falköpings föreläsningssförening	575		Kils föreläsningssförening	250	
Lidköpings föreläsningssförening	400		Bro föreläsningssanstalt	250	
Hjo föreläsningssförening	400		Östra Fågelviks föreläsningssförening	250	
Styrelsen för Vulcans skol- och bib-			Huggenäs föreläsningssanstalt	250	
liotekshus i Tidaholm	400		Nedre Ulleruds föreläsningssanstalt	225	
Stora Hofstraktens föreläsningssför-			Eskilsäters föreläsningssförening	225	
ening	650		Ransäters föreläsningssförening	225	
			Kroppa och Lungsunds föreläsningss-		
			anstalt	200	

	Kronor		Kronor
<i>i Örebro län:</i>		Väster-Löfsta föreläsningsförening...	500
Örebro föreläsningsförening	900	Björksogs, Himmeta och Arboga socknars föreläsningsförening	500
Linde stads- och bergsförsamlingars föreläsningsförening	675	Kungsörs föreläsningsförening	450
Askersunds föreläsningsförening ...	600	Kumla föreläsningsförening	400
Nora godtemplares föreläsningsanstalt	500	Väster-Våla föreläsningsförening ...	400
Ljusnarsbergs föreläsningsförening	1,000	Norrby föreläsningsförening	350
Hammars föreläsningsförening	800	Sura föreläsningsförening	300
Laxå föreläsningsförening	500	Skinskattebergs föreläsningsanstalt	300
Götlunda föreläsningsanstalt	450	Ramnäs föreläsningsförening	250
Bofors godtemplares föreläsningsförening	450	Kila och Fläckebo föreläsningsförening	250
Degerfors föreläsningsförening	400	Romfartuna föreläsningsförening ..	250
Grythyttans föreläsningsanstalt	400	Harakers föreläsningsförening	200
Sköllersta, Ekeby och Gällersta socknars föreläsningsanstalt	400		
Hallsbergs föreläsningsförening	400	<i>i Kopparbergs län:</i>	
Bo föreläsningsförening	375	Falu föreläsningsförening	800
Björkborns föreläsningsförening	300	Hedemora föreläsningsförening	600
Fellingsbro föreläsningsförening	300	Säters föreläsningsförening	400
Tysslinge m. fl. socknars föreläsningsförening	300	Mora föreläsningsförening	800
Vikers föreläsningsförening	300	Avesta-Grytnäs föreläsningsförening	750
Glanhammars m. fl. socknars föreläsningsförening	300	Husby föreläsningsförening	750
Fjugesta föreläsningsförening	300	Föreningen Ludvika bokstuga	600
Kumla fosterländska förening	250	Leksands föreläsningsförening	550
Askers föreläsningsanstalt	250	Grangärde föreläsningsanstalt	500
Stora Mellösa fosterländska förening	200	Lima föreläsningsförening	500
Sikfors föreläsningsförening	200	Orsa centralkommittés föreläsningsförening	500
		Nås föreläsningsförening	500
<i>i Västmanlands län:</i>		Ore föreläsningsanstalt	500
Västerås arbetarinstitut	1,200	Säfsnäs föreläsningsförening	450
Sala föreläsningsförening	600	Malungs föreläsningsförening	400
Köpings föreläsningsförening	500	Vika-Hosjö föreläsningsförening	400
Arboga föreläsningsförening	500	Domnarfvets föreläsningsförening ...	400
Norbergs arbetarinstitut	850	Transtrands föreläsningsförening ...	375
Kolbäcks, Svedvi och Bergs föreläsningsförening	800	Gustafs föreläsningsförening	350
Siende härads jämte närgränsande socknars föreläsningsförening	700	Norrbärke föreläsningsförening	325
Västanfors föreläsningsförening	650	Krylbo föreläsningsförening	325
Skultuna föreläsningsförening	500	Borlänge föreläsningsförening	300
Malma föreläsningsförening	500	Folkärna föreläsningsförening	300
		Föreläsningsföreningen Enighet och vänskap i Grängesberg	300
		Stora Tuna föreläsningsförening	300
		Våmhus studiecirkel	300

	Kronor
Vikmanshytte-Turbo föreläsningsförening	300
Stora Skedvi föreläsningsanstalt ..	300
Silfbergs föreläsningsförening	300
Grycksbo föreläsningsförening	300
Söderbärke föreläsningsförening	250
Sollerö föreläsningsförening	200
Älfdalens föreläsningsanstalt	200

i Gästeborgs län:

Gäffe arbetarinstitut	1,600
Söderhamns arbetarinstitut	1,000
Hudiksvalls arbetarinstitut	900
Norra Hälsinglands föreläsningssanstalt	1,100
Bomhus föreläsningssförening	750
Ofvansjö-Torsåker-Högbo föreläsningssförening	600
Hamränge föreläsningssförening	500
Hanebo föreläsningssförening	500
Ockelbo föreläsningssförening	500
Ljusdals föreläsningssförening	500
Strömsbro föreläsningssförening	450
Bollnäs föreläsningssförening	400
Valbo föreläsningssförening	400
Bergvik-Vansjöters föreläsningssförening	300
Ljusne-Ala föreläsningssförening	300
Forsbacka föreläsningssanstalt	300
Segersta föreläsningssförening	300
Delsbo föreläsningssförening	250
Sandvikens föreläsningssförening	250
Arbrå föreläsningssförening	250
Skogs och Lingbo föreläsningssförening	200

i Västernorrlands län:

Sundsvalls föreläsningssförening	800
Kristliga föreningen af unge män i Härnösand ..	600
Älvsundets föreläsningssförening ..	975
Gudmundrå föreläsningssförening ..	850

	Kronor
Hammar-Nylands undervisningsförening	600
Sollefteå föreläsningssförening	500
Bollsta-Våja föreläsningssförening ..	500
Torps föreläsningssförening	475
Ånge föreläsningssförening	400

i Jämtlands län:

Östersunds arbetarinstitut	1,200
Jämtlands läns ungdomsförbunds föreläsningssförening	600
Rödöns kyrksläotts föreläsningssförening	250
Näskotts föreläsningssförening	200

i Västerbottens län:

Läseföreningen Minerva i Umeå	700
Lycksele föreläsningssanstalt	1,000
Föreläsningssföreningen Iduna i Sandvik	500
Robertsfors och Sikeå föreläsningssförening	500
Nordmalings föreläsningssanstalt	450
Bure föreläsningssanstalt	400
Åsele folkbildningssförening	400

i Norrbottens län:

Piteå föreläsningssförening	900
Tekniska skolans i Luleå föreläsningssanstalt	750
Bodens föreläsningssanstalt	1,100
Gällivare föreläsningssförening	800
Malmbergets föreläsningssförening ..	600
Koskullskulles arbetares föreläsningssförening	550
Svartöns föreläsningssförening	500
Neder-Kalix föreläsningssförening ..	500
Kiruna föreläsningssförening	500
Riksgränsens föreläsningssförening ..	275

I afseende å den i berörda kungörelsen meddelade bestämmelsen angående föreläsningarnas ordnande hafva Vi funnit godt att för dem bland ofvannämnda anstalter, som hafva sin verksamhet å landsbygden eller dels i stad och dels å landet, göra sådana eftergifter, att vid dessa anstalter ifrågasvarande föreläsningar må hållas i hufvudsaklig öfverensstämmelse med de i ansökningshandlingarna angifna planer.

De sålunda beviljade medlen skola beträffande Stockholms stad af Vårt statskontor och vidkommande landsorten af Våra befallningshafvande till vederbörande utbetalas med halfva beloppet i början af juni 1910 och andra hälften i början af december samma år, sedan genom intyg af inspektor, som Vår befallningshafvande jämlikt förenämnda kungörelse äger att förordna, blifvit styrkt, att de för ifrågasvarande understöds åtnjutande stadgade villkoren, så vidt den förflutna delen af året angår, blifvit fullgjorda.

Vidare hafva Vi, vid pröfning af särskilda till Oss från vissa centrala anstalter insända ansökningar om understöd af statsmedel för förmedlande af föreläsningar utaf ifrågasvarande slag och tillhandahållande af passande åskådningsmateriell åt lokala anstalter för sådana föreläsningar, funnit godt att af förut omförmälda, under riksstatens åttonde hufvudtitel uppförda anslag för år 1910 bevilja dylikt understöd åt nedannämnda centrala anstalter med följande belopp:

till folkbildningsförbundet i Stockholm	kr, 2,000
» västra Sveriges folkbildningsförbund	» 1,000
» centralbyrån i Lund för populära vetenskapliga föreläsningar ...	» 1,500
» sydöstra Sveriges folkbildningsförbund i Norrköping	» 600
» Excelsiorförbundets folkbildningsbyrå i Skara och Sköfde	» 500
» Värmlands föreläsningsförbund	» 500
» Norrbottens föreläsningsförbund	» 300
och äger statskontoret att dessa belopp till vederbörande på rekvisition utbetala.	

Slutligen hafva Vi velat härigenom anbefalla Våra befallningshafvande i Uppsala, Kristianstads, Örebro, Kopparbergs, Västerbottens och Norrbottens län att, enär ansökningarna beträffande Tiunda folkbildningsförening, Örsundsbro föreläsningsförening, Båstads föreläsningsförening, centrala Villands föreläsningsförening, Grythyttans föreläsningsanstalt, Älfdalens föreläsningsanstalt, Lycksele föreläsningsanstalt samt Bodens föreläsningsanstalt icke affattats i enlighet med föreskrifvet formulär, erinra dessa inrättningars styrelser därom att, i händelse för samma inrättningar hädanefter skulle begäras statsanslag, då bör iakttagas hvad i sådant afseende må vara stadgadt.

Detta meddela Vi Eder till kännedom och efterrättelse, i hvad på Eder ankommer, samt hvad Våra befallningshafvande beträffar jämväl för vederbörandes underrättande.

Stockholms slott den 31 december 1909.

GUSTAF.

P. E. LINDSTRÖM.

Cirkulär till statskontoret, Kungl. Maj:ts samtliga befallningshafvande, angående understöd till anordnande af populärvetenskapliga föreläsningsskurser i folkbildningssyfte m. m.

föreläsningsförening.

1. När bildades föreningen? (år och dag).....
2. Hur många åhörare besöka (i genomsnitt) föreläsningarna?
3. Är åhörareantalet stadt i ökning, i minskning eller är det växlande?
4. Hvilka omständigheter synas inverka på antalet åhörare? (ämnesgrupper, olika lokaler, yttre förhållanden såsom föreningssammanträden eller andra anordningar i trakten å tider, då föreläsningar hållas; hvad betydelse ha ljusbildsförevisningar vid föreläsningarna?)
5. Hvilken är åhörarnas hufvudsakliga lefnadsställning? (arbetare eller medelklass, kvinnor, skolungdom, barn, industri- eller jordbruksbefolkning)
6. Finnes en konstant åhörarkrets?
7. Hvilken lokal (eller hvilka lokaler) användes för föreläsningarna?.....
8. Hafva serier af flera föreläsningar i följd inom samma ämnesgrupp försökts och med hvilket resultat?.....
9. Utdelas tryckta program i förväg angående föreläsningssämen m. m. under hel termin?
10. Huru tillkännagifvas i öfrigt de olika föreläsningarna? (genom anslag, tidningsannonser o. s. v.)
11. Hvad var medelkostnaden per föreläsning under år 1909?
12. Hvilka inkomster — utöfver statsanslaget — har föreningen uppburit under år 1909?

Kommunalt anslag	kr.
Medlemmars årsafgifter	»
Inträdesafgifter	»
Anslag af föreningar	»
» » bolag	»
» » enskilda personer	»

Summa kr.

13. Hur stor är inträdesavgiften vid föreläsningarna?.....öre.
 14. Har föreningen att bestrida utgifter för föreläsningssal (hyra, städning, belysning o. s. v.) och i så fall till hvilket belopp under år 1909?
 15. Åtnjuter föreståndaren arvode, och till hvilket belopp?.....
-
16. Finnes en sammanslutning mellan länets (traktens) föreläsningssällskap?
 17. Dess namn:.....
 18. Har föreningen anslutit sig till densamma?.....
 19. Om icke — af hvilka skäl?.....
 20. Finnes — där dylik sammanslutning icke existerar — förutsättningar för bildande af en dylik?.....
 21. Utöfvar föreningen biblioteksverksamhet?.....
 22. I så fall: hur många bokband äger föreningen?.....
 23. Uppbär föreningen statsanslag för biblioteksverksamhet?.....
 24. I så fall: till hvilket belopp?.....
 25. Finnes annat bibliotek på platsen?.....
 26. Dess namn:..... Antal bokband:.....
 27. Samverkar föreningen med ortens bibliotek?.....
 28. Ämnar föreningen upptaga egen biblioteksverksamhet?.....
 29. Ämnar föreningen samarbeta med biblioteksörening (eller ortens bibliotek)?
 30. Kan bokutlåning anordnas i samband med föreläsningarna?.....
 31. Ha vandringsbibliotek användts eller önskas dylika för utlåning i föreläsningssalen?.....
 32. Ha småskrifter i ämnet saluhållits vid föredragen?.....
 33. Kan sådan försäljning anordnas?.....
-
34. Finnas andra bildningsanstalter (fortsättnings-, yrkes-, aftonskolor eller praktiska kurser i kommunalkunskap, bokföring, räkning, teckning eller språk o. s. v.) på platsen?.....
 35. Har föreningen själf anordnat sådana praktiska kurser?.....
-

36. Finnas andra sammanhållande band mellan föreningens medlemmar än föreläsningarna, såsom sammankomster i bildningssyfte, studiecirklar, musik- eller uppläsningssaftnar o. s. v.?

37. Öfriga upplysningar:

38. Önskemål, särskildt i afseende på ändrade villkor för statsbidrags erhållande:

39. Anmärkningar, särskildt mot den nuvarande organisationen af föreläsningrörelsen:

den 1910.

Föreläsningföreningens föreståndare.

Härtill en bilaga.

Bilaga.

Uppgifter från Föreläsningförening vårterminen 1910.

Datum	Föreläsare	Ämne	Ungefärliga antalet åhörare	Centralbyrå Här införes om föreläsningen erhållits genom centralbyrå, och i så fall genom hvilken	De för terminen ursprungligen rekvirerade, men icke erhållna föreläsningssämnena

Bil. D.

Formulär

för ansökning om statsbidrag till anordnande af populärvetenskapliga föreläsningar.

Till Konungen.

Styrelsen för _____ föreläsningsanstalt får härmed under åberopande af bilagda handlingar i underdånighet anhålla, att anstalten, som trädtt (är afsedd att träda) i verksamhet den _____ måtte för anordnande under nästkommande år af populärvetenskapliga föreläsningar utbekomma ett statsunderstöd af _____ kronor.

För bekostande af denna föreläsningsverksamhet har tillskjutits af _____ kommun (med flera) _____ kronor (såsom bilagorna 1 och 2 utvisa).

Anstaltens angelägenheter vårdas af dess styrelse, som antager föreståndare och lärare (bil. 3).

Under nästkommande år kommer anstaltens verksamhet att i hufvudsak ordnas efter plan, som bilaga 4 utvisar.

Redogörelse för anstaltens verksamhet under närmast föregående kalenderår (bil. 5 och 6) äfvensom vissa uppgifter rörande föreläsningarna under senaste vårterminen (bil. 7) och programmet för innevarande hösttermin (bil. 8).

Alla politiska och religiösa strider eller förhandlingar vid föreläsningarna eller undervisningen blifva förbjudna.

Ort och datum.

Underdånigst

å _____ föreläsningsanstalts vägnar
dess styrelse:

N. N.

N. N.

N. N.

N. N.

N. N.

Bil. D 1.

Denna bilaga utgöres af utdrag af kommunalstämmans protokoll.

Bil. D 2.

..... föreläsningsanstalt kan med ledning af närmast föregående (innevarande) års inkomster utom kommunens anslag påräkna såsom understöd för föreläsningsverksamheten under år 19.....

föreningsmedlemmars årsavgifter	kr.
inträdesavgifter	»
bidrag af föreningar	»
» » bolag	»
» » enskilda	»
<hr/>	
Summa kr.	
<hr/>	

Bil. D 3.

Styrelsen för föreläsningsanstalt utgöres (vid ansökningstillfället) af följande personer (namn och yrken):

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Anstaltens inspektor är (namn, yrke och adress):

.....

Anstaltens föreståndare är (namn, yrke och adress):

.....

Bil. D 4.

Plan för verksamheten vid _____
föreläsningsanstalt under år 19____.

1. *Här uppgifves huruvida*
 - a) föreläsningarna skola fördelas öfver större delen af året,
 - b) de skola sammanträngas till en eller flera kortare tidsperioder af året,
 - c) serier af två eller flera föreläsningar skola anordnas,
 - d) bygdekurser skola anordnas,
 - e) praktiska kurser skola anordnas,
 - f) samverkan äger rum med bibliotek,
 - g) vandringsbibliotek komma att användas.
2. *Plan för föreläsningar och kurser.*
3. *Uppgifter angående föreläsare och lärare* (därest aftal träffats med centralbyrå, kan byråns intyg medsändas utan specificering af föreläsarna).

Bil. D. 5.

Redogörelse för verksamheten vid _____ föreläsningsanstalt
under år 19____.

Föreläsningsdag	Föreläsningssämne	Antal åhörare	Föreläsarens namn, yrke, hemvist	Centralbyrå som förmedlat föreläsningarna	Sammanlagda beloppet af föreläsarens arfvode + reseersättning

Särskildt meddelas, huruvida bygdekurser och praktiska kurser förekommit samt programmen för dessa. Vidare uppgifves, huruvida samverkan med bibliotek ägt rum och huruvida vandringsbibliotek användts och småskrifter försålts. Därest *medelsiffran* för antalet åhörare per föreläsning under hela året märkbart ökats eller minskats i förhållande till föregående år, angifves detta jämte de antagliga orsakerna till nämnda förändringar.

Bil. D 6.

Ekonomisk redogörelse från _____ föreläsningsanstalt under år 19____

*Inkomster.**Utgifter.*

Statsbidrag _____ kr. _____	Arfvoden och reseersätt-
Kommunala bidrag _____ » _____	ningar till föreläsarne kr. _____
Medlemsavgifter _____ » _____	Undervisningsmaterieell _____ » _____
Inträdesavgifter _____ » _____	Hyra af lokal, städning etc. » _____
Anslag af föreningar _____ » _____	Föreståndarens arfvode _____ » _____
» » bolag _____ » _____	Annonser och trycksaker » _____
» » enskilda _____ » _____	Öfriga utgifter _____ » _____
<u>Summa kr. _____</u>	<u>Summa kr. _____</u>

Bil. D 7.

Uppgifter angående de föreläsningar och kurser, som under vårterminen 19____
hållits vid _____ föreläsningsanstalt.

Bil. D 8.

Program för verksamheten vid _____ föreläsningsanstalt
under höstterminen 19____.

*Bilaga E.***Föreläsningsverksamheten i Norge och Danmark.**

Den populärvetenskapliga föreläsningsverksamheten i Norge tog sin början därmed, att Arbeiderakademien i Kristiania — med Stockholms arbetar-institut såsom förebild — grundades 1885 och till samma års Storting ingick med ansökning om ett statsbidrag af 5,000 kronor för anordnandet af populärvetenskapliga föreläsningar. Stortingets budgetkommitté hemställde den 6 maj, att ansökningen ej måtte bifallas. På grund af förnyad ansökning af Arbeiderakademien, i hvilken ansökning utförligt redogjordes för Stockholms arbetar-instituts femåriga verksamhet samt för svenska Riksdagens år 1884 fattade beslut om beviljandet af 15,000 kronor till föreläsningar för arbetsklassen, afgaf budgetkommittén den 1 juni samma år nytt utlåtande, däri kommittén förordade ett anslag af 3,000 kronor under villkor att akademien, medlemsavgifterna oberäknade, på annat sätt anskaffade dubbla summan.

Stortinget biföll budgetkommitténs förslag.

Sedermera har Stortinget hvarje år på regeringens framställning beviljat anslag till ifrågavarande verksamhet; och ha dessa anslag på grund af begäran från nya arbeiderakademier ökats år efter år. För finansåret 1903/04 anvisades sålunda statsbidrag till 48 akademier med 27,710 kronor och för finansåret 1909/10 med 28,000 kronor till 65 anstalter, hvarjämte ytterligare tio akademier inkommit med ansökningar om statsbidrag. För år 1910 har Stortinget till föreläsningsverksamheten beviljat ett förslagsanslag af 30,000 kronor.

Såsom villkor för erhållande af statsbidrag bibehölls samma villkor, som bestämdes vid Stortingets första anslag till Arbeiderakademien i Kristiania nämligen, att vederbörande akademi skulle från kommun eller enskilda erhålla dubbelt så mycket som utbetalades i statsbidrag.

1902/03 års Stortings socialkommitté föreslog, att villkoret för erhållande af statsbidrag skulle ändras därhän, att bidraget skulle utgå med ett bestämdt belopp för hvarje föreläsning. Sedan arbeiderakademiernas representanter uttalat sig emot detta förslag, förkastades detsamma af regeringen. På dess förslag bestämde 1908/09 års Storting såsom villkor för erhållande af statsbidrag, att hvarje arbeiderakademi skulle erhålla högst hälften af hvad den på annat sätt hopsamlat, dock i intet fall mera än 20 kronor för hvarje hållen föreläsning (och högst 15 kronor för på orten boende föreläsare).

Jämväl i Norge har den vidsträcktare föreläsningsverksamheten nödvändiggjort inrättandet af en byrå för förmedling af föreläsningar, och har staten sedan finansåret 1899/00 bidragit till densammas underhåll med belopp varierande emellan 1,200 kronor och 700 kronor, hvilket sistnämnda belopp jämväl af Stortinget anslagits för året 1910/11.

I Danmark började populärvetenskapliga föreläsningar hållas först under år 1898. Detta år bildades nämligen på initiativ af sju arbetarföreningar »Folkeuniversitetsforeningen i København», hvilken ville i Danmark införa en föreläsningsverksamhet liknande den engelska University Extension. Universitetets lärare ställde sig välvilligt till förslaget och efter någon tids öfverläggning mellan inbjudarne och en af universitetet vald kommitté enades man därom, att den akademiska lärarförsamlingen skulle för stödjande af populär universitetsundervisning tillsätta ett permanent utskott, bestående af fem medlemmar från akademiska lärarförsamlingen jämte högst fyra personer från andra undervisningsverk i Köpenhamn eller bland dem, som vid universitetet därstädes vunnit doktorsgrad. Det bestämdes vidare, att detta permanenta utskott skulle hopsamla medel till föreläsningarna, hvilka icke finge bestå i fristående föredrag utan skulle ordnas i serier, samt för ordnande af föreläsningar sätta sig i förbindelse med sådana sammanslutningar i landsorten, som önskade erhålla föreläsningar. De enskilda föreläsningsföreningarna skulle däremot tillhandahålla lokal och sköta öfriga löpande ärenden.

Utskottets närmaste mål blef att anskaffa bidrag till föreläsningarna, för hvilket ändamål man vände sig både till enskilda donationsfonder och till regeringen. Från två donationsfonder erhöles tillsammans 1,200 kronor, hvaremot regeringen icke ansåg sig nämnda år kunna framkomma med något förslag om statsbidrag. Då föreläsningsverksamheten vann hastig spridning, förslogo de af donationerna erhållna medlen icke långt, utan måste man för täckande af kostnaderna upptaga afsevärda årsavgifter, hvilka under stundom uppgingo till 14 kronor, samt särskilda inträdesavgifter, varierande mellan 1 krona 50 öre och 1 krona för serie.

På grund af förnyad framställning om statsbidrag begärde regeringen år 1899 ett anslag af 5,000 kronor till införande försöksvis af den folkliga universitetsundervisningen; och beviljade Riksdagen efter en längre debatt detta belopp.

Efter dessa linjer har föreläsningsverksamheten i Danmark sedermera utvecklats sig. Statsbidraget har emellertid endast obetydligt förhöjts. För finansåret 1901/02 beviljade Riksdagen sålunda 10,000 kronor, hvaremot Riksdagen för hvart och ett af de följande åren anvisat endast 8,000 kronor.

Till det permanenta utskottets kontorskostnader anvisade Riksdagen därjämte för finansåret 1902/03 2,000 kronor och för hvarje följande år till och med år 1908/09 1,650 kronor.

År 1908 gjorde utskottet hos regeringen framställning om ökande af anslaget till föreläsningarna från 8,000 kronor till 12,000 kronor samt om kontorsanslagets höjande till 2,000 kronor. Regeringen fann dock skäl att för Riksdagen framlägga förslag endast beträffande den sistnämnda punkten, och blef detsamma af Riksdagen bifallet.

Föreläsningsverksamheten har i Danmark utvecklats till en omfattning af omkring ett 50-tal föreningar i skilda delar af landet, dock endast i städer och andra större befolkningscentra.

Beträffande ifrågavarande verksamhet äro i synnerhet två förhållanden af intresse, nämligen den stora betydelse man tillagt utgifvandet och tillhandahållandet af grundlinjer till föreläsningarna, och försöket att genom uppdelande af föreläsarne i äldre lärare med större arfvode och yngre lärare nedbringa omkostnaderna för föreläsningarna. Grundlinjer hafva utgifvits till omkring 200 föreläsningar, omfattande de mest skilda ämnen.

Indelningen af föreläsarne i äldre och yngre har skett sålunda att till de förra endast räknats dem, som hållit minst 5 föredragningsserier. Under det att arfvodet för de äldre lärarne bestämts till lägst 150 — högst 300 kronor för en sextimmars serie, skulle en yngre lärare för samma antal föreläsningar erhålla 120 kronor. Krafvet på serier om minst sex föreläsningar har sedermera nedsatts till serier på tre till sex föreläsningar.
